

GYÓGYPEDAGÓGIAI SZEMLE

A MAGYAR GYÓGYPEDAGÓGUSOK
EGYESÜLETÉNEK FOLYÓIRATA

2023 – LI. évfolyam

4

GYÓGYPEDAGÓGIAI SZEMLE

A Magyar Gyógypedagógusok Egyesületének folyóirata

Alapító-főszerkesztő:	Gordosné dr. Szabó Anna
Főszerkesztő:	Virányi Anita
Tervezőszerkesztő:	FORENO Nonprofit Kft.
Szerkesztőbizottság:	Csányi Yvonne
	Farkasné Gönczi Rita
	Gereben Ferencné
	Lénárt Zoltán
	Stefanik Krisztina
	Szekeres Ágota

Digitális megjelenés:	www.gyogypedszemle.hu
Szerkesztőségi titkár:	Szekeres Szabolcs (gyogypedszemle@gmail.com)

A szerkesztőség elérhetősége:	gyogypedszemle@gmail.com
Megvásárolható:	Krasznár és Társa Könyvkereskedelmi Bt. 1098 Budapest, Dési Huber u. 7.

HUISSN0133-1108

2023. október - december

Felelős kiadó:

Reményi Tamás – Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete
1071 Budapest, Damjanich u. 41-43. (remenyi.tamas@barczy.elte.hu)
Postacím: 1476 Budapest, Pf. 78.
Web: www.magye-1972.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága
1089 Budapest, Orczy tér 1.
Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 06-1/303-3440
További információ: 06 80/444-444

Egy szám ára: 2200,-Ft

Minden jog fenntartva. A folyóiratban megjelent képeket, ábrákat és szövegeket a kiadó engedélye nélkül tilos közzétenni, reprodukálni, számítástechnikai rendszerben tárolni és továbbadni. A szerkesztőség képeket és kéziratokat nem őriz meg és nem küld vissza.

NYOMDA:

FORENO Nonprofit Kft. • 9400 Sopron, Fraknói u. 22.
Felelős vezető: Major Lajos ügyvezető igazgató

Vak édesapák gyermekneveléssel kapcsolatos tapasztalatai

KRAUSZ ZSÓFIA¹ – GOMBÁS JUDIT¹

krauszzsofia@student.elte.hu

gombas.judit@barczy.elte.hu

ABSZTRAKT

Háttér és célok: A gyermekvállalás a fogyatékos felnőttek épp oly természetes vágya, mint nem fogyatékos társaiké. Fogyatékoságukból adódóan ugyanakkor számtalan nehézséggel szembesülhetnek, amelyek áthidalásához gyakorta speciális módszerekre és megoldási stratégiákra van szükség.

Módszer: Empirikus kvalitatív kutatásunkban Magyarországon élő vak apákat (N=9) kérdeztünk arról, miként veszik ki a részüket a gyermekneveléssel és gyermekgondozással kapcsolatos teendőkből.

Eredmények: A vak apák egyhangúlag kiemelték, hogy nehéz a csecsemő- és gyermekgondozás speciális módszereiről kifejezetten vak szülőknek szóló információkhoz jutni. Legjelentősebb nehézségeik a közlekedés során merültek fel, hiszen nem tudnak autót vezetni, s vakon a tömegközlekedés is kihívást jelenthet egy kisgyermekkel. Ahhoz, hogy kezük szabad legyen, zömében a testükre erősíthető eszközben hordozták jární nem tudó, vagy totyogó gyermeküket. További jelentős nehézség a vizualításra épülő szabadidős tevékenységekben való részvétel, ezek során gyakorta másodrendű résztvevőnek érzik magukat. Bár a gyermekek iskolai feladataiban is tudnak segíteni, az írás gyakorlatja egyértelműen látó személyre hárul.

Következtetések: Az apák túlnyomó többsége a kenyérkeresetet tartja egyik legfontosabb feladatának. Noha az otthoni feladatok és a kisgyermek biztonságának garantálása több odafigyelést követel tőlük, összességében úgy érzik, kellő mértékben kiveszik részüket a családi teendőkből.

Kulcsszavak: vakság, látássérülés, gyermekvállalás, apaság

DOI: [10.52092/gyosze.2023.4.1](https://doi.org/10.52092/gyosze.2023.4.1)

HÁTTÉR ÉS CÉLOK

A gyermekvállalás világszerte a felnőttek természetes igénye; ugyanakkor alapjaiban változtatja meg egy szülőpár életét, és jóval nagyobb stresszt hoz a családi életciklusba, mint bármely más esemény (Vajda & Kósa, 2005; Cowan & Cowan, 2010). Nagyon fontos ugyanakkor a pároknak a munkamegosztás kérdésköréről nyíltan beszélniük. A szoptatás elsősorban az anyához köti a csecsemőt. Emellett ugyanakkor számos olyan tevékenység van, melyeket az apa is végezhet, úgymint fürdetés, tisztába tétel, altatás. Amennyiben a csecsemőt tápszerrel kell táplálni, ez a feladat éppúgy lehet az apáé, mint az anyáé (Ranschburg, 2012). A szülők ugyan eltérő szerepeket és feladatokat láthatnak el gyermekük fejlődése során, de fontos hangsúlyozni, hogy optimális esetben nem kettejük versenyről, hanem egymás kiegészítéséről szól a gyermeknevelés (Vajda és Kósa, 2005).

A különböző elméletek egészen a hetvenes évekig az anya szerepét helyezték előtérbe, ekkor még az apák valóban kevesebb időt töltöttek a csecsemő- és kisgyermekkorú gyermekükkel (Ranschburg, 2012). Az elmúlt évtizedekig mind a tudományos, mind a köznapis érdeklődés kevés figyelmet fordított az apai szerepre a gyermeknevelésben. Az apák szerepkörének megítélése azonban változásokon ment keresztül, hatásuk jelentősebbnek és sokrétűbbnek bizonyul, mint azt korábban az anyaságra fókuszáló kutatások állították. Magyarországon – és a fejlett országokban általában – az apákkal szemben kettős társadalmi elvárás tapasztalható: teremtsen anyagi biztonságot családjá számára, ugyanakkor vegyen részt a gyermeknevelésben is. Spéder (2011) állítása szerint azok aránya, akik a kenyérkereső szerepet helyezik előtérbe, jóval magasabb, mint azoké, akik az apa gondoskodó szerepét emelik ki. Hatalmas különbségek mutatkoznak továbbá ugyanazon társadalmon belül az arról való vélekedésben, hogy mi az apa feladata a terhesség, a szülés és a gyermeknevelés során (Varga et al., 2011). Ők jellemzően inkább azokat a feladatokat vállalják, amelyek az otthonon kívül zajlanak, például a gyermek bölcsődébe, óvodába, iskolába kísérése. Továbbá szívesebben végzik a gyermek körüli nem rutinjellegű tevékenységeket, mint a játék és a szabadidős elfoglaltságok (Murinkó, 2015).

A szülővé válás a fogyatékos felnőttek épp oly természetes igénye, mint a nem fogyatékos személyeké (Walachowska, 2019). Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) által kiadott, a Fogyatékossgal élő Személyek Jogairól szóló Egyezmény 23. cikke a fogyatékos személyek házasságkötéshez és gyermekvállaláshoz való jogára hívja fel a figyelmet. Kimondja, hogy „1. A részes államok minden szükséges és hatékony intézkedést megtesznek a fogyatékossgal élő személyekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés megszüntetéséért a házasság, a család, a szülői szerep és a rokoni kapcsolatok terén, másokkal azonos alapon, az alábbiak biztosítása céljából:

a) a házasság kötésére alkalmas korú fogyatékossgal élő személyeknek a házasságkötéshez és családalapításhoz való jogának elismerése a házasságot kötni szándékozó felek szabad és teljes egyetértése alapján;

b) a fogyatékossgal élő személyek jogának elismerése, hogy szabadon és felelősségteljesen dönthessenek gyermekeik számát és korkülönbségét illetően, hogy hozzáféréssel bírnak az életkornak megfelelő információkhoz, a reprodukatív és családtervezési oktatás elismerést nyerjen, valamint, hogy biztosításuk számukra e jogok gyakorlását lehetővé tevő eszközöket;

c) a fogyatékossgal élő személyek, beleértve a gyermekeket is, termékenységének másokkal azonos alapon történő fenntartása.”

Cikkünkben Magyarországon élő vak apák (N=9) körében végzett kvalitatív kutatásunk eredményeiről számolunk be. A 2016. évi mikrocenzus adatbázisából igyekeztünk a témánk szempontjából releváns adatokat összegyűjteni. Összesen 7928 fő vallotta magát vak személynek. A 15 évnél idősebb vak férfiak száma 3696 fő, amely a teljes fogyatékos népesség 2,1%-a. A 15 évnél idősebb vak nők száma 3897 fő, ami a fogyatékos népesség 1,9%-át jelenti (KSH, 2016). A mikrocenzus eredményeiből ugyanakkor nem derül ki, hogy a vak személyek milyen arányban nevelnek gyermeket. Jelen írásunkban empirikus kutatásunknak az alábbi kutatási kérdésekre kapott eredményeiről számolunk be:

- 1) Milyen, a vaksághoz köthető gyakorlati nehézségekkel találkozhatnak a vak édesapák a gyermeknevelés és gyermekgondozás során?
- 2) Milyen megoldási stratégiák segítségével tudják e nehézségeket áthidalni?

Nagyfokú heterogenitás jellemző azokra a családokra, amelyekben az egyik, vagy mindkét szülő fogyatékos személy, hiszen például a szülők fogyatékosága lehet azonos vagy eltérő, egyikük vagy mindkettőjük lehet halmozottan sérült személy (Prónay & Gombás, 2021). A látássérült személyek és a gyermekvállalás témakörében fellelhető szakirodalmi források első sorban a gyermek mindennapos ellátásával (pl. szoptatás, hozzátáplálás, fürdetés, gyógyszeradagolás) kapcsolatos kihívásokat, valamint adaptált megoldási lehetőségeket ismertetik (Pagluica, 2009). Számos kutatás ugyanakkor a látássérült anyáknak a várandósság és a gyermekágyas időszak során gyakorta átélt negatív tapasztalatait, valamint az egészségügyi dolgozók látássérüléssel és általánosságban a fogyatékos nőkkel kapcsolatos tájékoztatlanságát emeli ki (Hodozsó et al., 2013; Frederick, 2015; Bezerra et al., 2020; Van Havermaet et al., 2021). Cezario és munkatársai (2016) kutatásukban a gyermek táplálásával kapcsolatos tapasztalatokat vizsgálták a szülők körében. Úgy találták, nehézségeik a látó szülőkéhez hasonlóak, de sajátos kihívásokkal is kiegészülnek. Ilyenek például a cumisüvegből történő biztonságos etetés (mennyire szükséges az üveget megdönteni), vagy a kiskánállal való etetés (miként garantálható, hogy az étel a baba szájába kerül). A vizsgálatban részt vevő anyák a szoptatással és a hozzátáplálással kapcsolatos nehézségeiket fogalmazták meg, és többen közülük úgy érezték, kevés tájékoztatást kaptak. Az átélt nehézségek eredményeképpen jellemzően korán felhagytak a szoptatással, és folyékony vagy pürés ételekkel táplálták inkább a gyermeküket. A megkérdezett apák, bár nem voltak közvetlen résztvevői a szoptatás folyamatának, érzelmi támogatást nyújtottak az anyának, segítettek a gyermek pozicionálásában – ez mind hozzájárult az apa-gyermek közötti korai kötődés erősödéséhez. A hozzátáplálásban pedig egyenrangúan ki tudták venni ők is a részüket (Cezario et al., 2016). Rosenblum és munkatársai (2009) 67 látássérült szülőt (47 anya, 20 apa) kérdeztek a gyermeknevelés során általuk használt speciális módszerekről, a gyermekvállalás érzelmi vetületeiről, valamint arról, hogy személyes tapasztalataik szerint miként reagál a társadalom a látássérült szülőkre. A szülők többsége arról számolt be, hogy csak részben, vagy egyáltalán nem tud részt venni gyermekével bizonyos tevékenységekben. Ilyenek pl. a szabadidőspont (kerékpározás, foci), vagy különböző művészeti tevékenységek (rajz, tánc), amelyek közben a szülő kirekesztve érezheti magát. Gondot jelent számukra, hogy óvodai, iskolai, művészeti vagy sporteseménybe nem tudnak úgy bevonódni, mint egy látó szülő. Egy vak apa elmondása szerint kifejezetten rosszul érezte magát amiatt, hogy kislánya bár mutatta neki a rajzát, ő nem tudott rá reagálni. Ezek a nehézségek a gyermekre is hatással vannak. Gyakori megoldás volt ezekre a helyzetekre, hogy egy harmadik személy narrálta az eseményeket (Rosenblum et al., 2009).

Számos kutatás során (Conley-Jung et al., 2001; Van Havermaet et al., 2021; Commodari et al., 2022) a szülők a kisgyermekkel történő közlekedés problémás voltáról meséltek. Mind a látássérült anyák, mind az apák használnak a testükre rögzíthető hordozó eszközt (pl. hordozókendőt, csatos hordozót), így kezük a közlekedés során szabad lehet (Gutman, 2007). Nehézséget jelent ugyanakkor számukra, hogy nem tudnak autót vezetni, ami jelentősen csökkenti a közlekedés spontaneitását, és ennek eredményeképpen előfordul, hogy gyermekük kimarad bizonyos programokból (Rosenblum et al., 2009).

Meadow-Orlans (2002) kiemeli, hogy a gyermekneveléssel összefüggő kihívások jellemzően életkorspecifikusak. A gyermek születésétől öt éves koráig a pelenkázás, a kisgyermek biztonságának

garantálása, valamint a gyógyszeradagolás jelenti a legfőbb nehézséget. 6 és 12 éves kor között az iskolakezdés, a síkírás és -olvasás, a házi feladatban való segítségnyújtás, a szülő vaksága kapcsán a gyermekben esetlegesen jelentkező szégyenérzet, valamint a gyermeki csínytevések jelentenek nehézséget. 13 és 19 éves kor között pedig a fiatal külső megjelenésének ellenőrzése lehet kihívás. A szülőknél a látó gyermekek segítségére utaltság fogalmazódott meg, mint legjelentősebb probléma, amellyel bizonyos helyzetekben muszáj élniük (Meadow-Orlans, 2002).

Végül számos írás azt is kiemeli, hogy a látássérült szülők nem jutnak hozzá kellő mennyiségű, a várandóssággal, szüléssel és gyermekgondozással, -neveléssel kapcsolatos, akadálymentesen elérhető információhoz (de Oliveira et al., 2015; Cezario et al., 2016). Hazánkban Tolnayné Csontos és munkatársai (2015) által összeállított kézikönyv igyekszik e hiányt pótolni és olyan írásos forrást adni a látássérült szülők, nagyszülők és védőnők kezébe, amelyből a gondozási feladatok adaptációjának lehetőségeit ismerhetik meg. További magyarnyelvű hasznos forrás az Ozvári-Lukács (2013) szerkesztésében megjelent „Tükrünk, tükrünk” c. interjúkötet, melynek lapjait forgatva a gyermekgondozás speciális módszerein, a szülők személyes praktikáin túl a gyermeknevelés érzelmi aspektusaiba is betekinthetünk.

MÓDSZER

Az adatgyűjtést kvalitatív módszerrel, félig strukturált interjúk felvételével végeztük. A kérdéssort Ozvári-Lukács (2013) által feltett itemekre építettük, amelyet a szakirodalom tanulmányozását követően további releváns kérdésekkel egészítettünk ki. Az első két interjú a kutatás pilot fázisában készült. Ekkor a vizsgálati személyeket arra kértük, hogy bármilyen általuk fontosnak vélt további kérdésre hívják fel a kérdező figyelmét, ezzel is teljesebbé téve a kutatás tartalmát. Az interjúkat az első szerző vette fel. Ezek szöveges átiratát a tartalomelemzés módszerével a szerzők egymástól függetlenül elemezték, majd vetették össze a kapott eredményeket. A tartalomelemzés célja, hogy a megismert adatok bemutatásával új meglátásokat nyújtson (Fedor et al., 2016).

Az interjúk felvétele előtt a résztvevő apák tájékoztatást kaptak a kutatás céljáról. Résztételük önkéntes, azért anyagi jellegű viszonzást nem kaptak. Résztvételi szándékukat bármikor visszavonhatták. Tájékoztatást kaptak arról is, hogy a hangfelvételeket a szerzőkön kívül további személy nem hallhatja, és hogy a hangfelvételek a 2022-2023-as tanév végén megsemmisítésre kerülnek.

A vizsgálati személyek toborzása célzott mintavétellel és hólabda módszerrel történt (Parker et al., 2019). A bekerülés kritériuma volt, hogy az édesapa legalább egy, 12 év alatti gyermeket neveljen, akivel közös háztartásban él. A minta tagja csak vak személy lehetett. A Betegségek Nemzetközi Osztályozása 11 (WHO) 2018-as definíciója alapján vakságról akkor beszélünk, ha a személy látásélessége 0,05-nél kevesebb (Pajor & Somorjai, 2020; WHO, 2022).

Az 1. táblázatban olvashatóak a vizsgálatban részt vevő apák (N=9) legfontosabb demográfiai adatai. A vizsgálati személyekre a kutatási eredmények bemutatása során a táblázatban látható sorszámokkal hivatkozunk.

	életkor	végzettség	lakóhely	gyermek száma	látássérülés mértéke
1. apa	42 év	egyetem	főváros	2	szerzett vakság
2. apa	38 év	középfokú szakmai	község	3	veleszületett vakság
3. apa	36 év	középfokú szakmai	főváros	3	veleszületett vakság
4. apa	30 év	érettségi	főváros	2	veleszületett vakság
5. apa	46 év	egyetem	főváros	1	szerzett vakság
6. apa	51 év	érettségi	község	2	szerzett vakság
7. apa	53 év	felsőfokú szakmai	város	2	szerzett vakság
8. apa	39 év	érettségi	község	1	veleszületett vakság
9. apa	44 év	egyetem	megyeszékhely	1	szerzett vakság

1. táblázat. A vizsgálati személyek demográfiai adatai.

A vizsgálati személyek közül két fő felesége vak, míg hét fő párja látó. Az apák közül hárman nevelnek fogyatékos gyermeket. Egyikük vérszerinti gyermeke nyelvi zavart, fogadott gyermeke pedig enyhe fokú intellektuális képességzavart mutat. Egy apa gyermeke figyelemhiányos hiperaktivitás-zavar és autizmus spektrumzavar diagnózissal rendelkezik, míg a harmadik apa figyelemhiányos hiperaktivitás-zavart mutató gyermeket nevel.

EREDMÉNYEK

Mint fentebb már említettük, e cikkben átfogó adatgyűjtésünkben csupán a vak apák által tapasztalt nehézségek áttekintésére, valamint az azok megoldására használt személyes praktikák és megoldási stratégiák ismertetésére szorítkozunk. A tartalomelemzés során az alábbi fő kategóriákat azonosítottuk: „a gyermekgondozás speciális módszereivel kapcsolatos kevés információ”, „csecsemő/kisgyermek vak szülő általi hordozása”, „autóvezetés képességének hiányából adódó negatív érzések”, „szabadidős programok során megélt negatív érzések”, „hangsúlyosan vizuális és nem vizuális iskolai feladatok”, „hátrányok a látó anyával szemben”, „kenyérkereső apa”.

Gyermekgondozás

A legtöbb apa arról számolt be, hogy nem talált a csecsemőgondozás speciális módszereiről vak személyek számára összeállított információs anyagot. Olvastak a témában kifejezetten látássérült szülőknek szóló kiadványokat, azonban kritikaként fogalmazták meg, hogy tapasztalataik szerint ezek

elsősorban a látásmaradvánnyal rendelkező szülők számára hasznosak. A legtöbb apa elsajátított gyakorlati praktikákat más látássérült szülőtől. Több megkérdezett részt vett elemi rehabilitációs szolgáltatás keretében csecsemőgondozás tanfolyamon, vagy csecsemő elsősegély tanfolyamot végzett el. Egybehangzóan úgy gondolták, a gyakorlatban kell majd helytállni, és számos helyzetre lehetetlen előre felkészülni. A kihívást jelentő feladatok közül a leggyakrabban a fürdetést, a pelenkázást, az öltöztetést, valamint a hozzátáplálást emelték ki. Több vizsgálati személy említette, hogy a csecsemő apró mérete miatt az első hónapokban a fürdetést félve vállalta, így ezt zömében az anyával együtt végezte. További kihívást jelentett a köldökcsonk ápolása, ez jellemzően a látó anya vagy a nagyszülők feladata volt. A körömvágást többen körömszelővel oldották meg. A pelenkázás alapvetően nem okozott nehézséget az apáknak, de többüknél a kevésbé kedvelt tevékenységek közé tartozott, s elmondásuk szerint a látó anya gyorsabban és hatékonyabban megoldotta azt. Nagyrészüket a kádban, csap alatt mosdatta meg a babát, vagy vízhatlan anyagon pelenkázott, és a látó személyekhez viszonyítva több törülközőt használt.

„Pelenkázásra, megtanított a feleségem rá, ahogy egy látó csinálja. Hamar rájöttem, hogy az úgy nem fog menni...” (5. apa)

„Vakon a hagyományos törülközős módszerrel nem nagyon oldod meg jól... csap alatt megmostam... a pelenkát úgy szeretem levenni, hogy beledobom a kádba.” (3. apa)

Az öltöztetés az apró, finom mozgások miatt volt kihívás. Az egyik apa kitért a ruhavásárlás nehézségére, mivel szerinte azt mindenképpen látó személynek kell végeznie. Az etetéssel kapcsolatban volt, akinek gondot okozott a tápszer melegítése, illetve az érintő kijelzős mikrohullámú sütő használata, esetükben így ez a feladat inkább az anyára hárult. Másoknak a megfelelő hőmérséklet megállapításához praktikusabb volt a kézfejre csepegtetni a folyadékot. A hozzátáplálás során legtöbbször a pépes étellel való etetést nem végezték szívesen, mert nehéz volt a gyermek szájába adni a kanalat, illetve követni a mozgását.

Közlekedés a kisgyermekkel

A vizsgálati személyek beszámolója alapján a legösszetettebb nehézséget a közlekedés jelentette. Amíg a gyermekek nem tudtak jární, az apák hordozókendőt, háti merevített hordozót vagy babakocsit használtak. Utóbbi azoknál az apáknál jelentett megoldást, akiknek progreáló szemészeti állapota még lehetővé tette, hogy funkcionális látásukat használják – a biztonság érdekében azonban babakocsival leginkább csak a látó anyával együtt közlekedtek. Az egyik apa arról számolt be, hogy támogató szolgálat segítségét kérték, ha vak feleségével közösen, babakocsival akarták a babát levegőzni vinni. Az apák többsége azonban testre rögzíthető hordozót használt, így könnyen tudtak mind fehér bottal, mind vakvezetőkutyával közlekedni, mivel kezük szabad volt.

„Elöl viselhető hordozó... egészen pici csecsemőkortól kezdve, [...] én nagy örömmel vittem őket mindig. Vezetett a vakvezetőkutyá... [...] felteszek a kutyára egy jó hosszú pórászt [...] és azt fogja meg mögöttem a [gyermek], és akkor a póráson keresztül érzem azt, hogy mit csinál.” (2. apa)

Szinte kivétel nélkül minden apa jelezte, hogy az egyik legnagyobb akadályt az autóvezetés képességének hiánya jelenti számára. Elmondásuk szerint a tömegközlekedés jelentősen korlátozza a lehetőségeiket, akár a gyermek nevelési-oktatási intézménybe való szállításáról, akár utazásról, nyaralásról legyen szó. Fontos szempont továbbá, hogy a tömegközlekedés időigényesebb, és az autóval való közlekedésnél jóval kevésbé komfortos. Többük felesége vezet, így valamelyest enyhül ez a probléma; ugyanakkor zömében úgy érzik, ezzel terhet helyeznek a párjuk vállára.

Szabadidő eltöltése kisgyermekkel

A szabadidős tevékenységekre vonatkozó kérdésekre adott válaszokból egyértelműen látszik, hogy – bár minden apa a tőle telhető legtöbbet megteszi – visszatérő válasz volt néhány tevékenység, melyeket a vakság miatt egyáltalán nem, vagy csak neheztetten tudnak végezni.

Legmagasabb arányban a *szabadidő programokat* (labdarúgás, kerékpározás, túrázás) említették. Kivétel nélkül minden apa megfogalmazta, hogy a vakság okán teljesen kimarad ezekből az elfoglaltságokból. Többen úgy nyilatkoztak, hogy igyekeznek az ilyen programokban aktívan részt venni, és kifigurázzák a saját ügyetlenségüket. Néhányan kiemelték, hogy *moziba, játszóbázisba, állatkertbe* is nehezített – vagy számukra hiábavaló – elmenni. Azonban ezt úgy próbálják áthidalni, hogy olyan programokat szerveznek, melyet az apa is élvez, a vak apák pedig a fentemlített programokat a gyermekek kedvéért vállalják.

Voltak, akik kiemelték, hogy kihívást okozott számukra *gyermekük vizuális tevékenysége*, például rajzolás, képeskönyv nézegetése, színezés. A látó gyermek hamar rájött, hogy az apától nem kap megfelelő visszacsatolást, így ezek az anyával való közös tevékenységek lettek.

„Azt el kellett fogadni, hogy ebből úgyse fogok látni semmit, ő próbált magyarázni a dologról... pont nem rég mondta a gyerek, hogy minak rajzoljon nekem... úgyse fogom látni.” (3. apa)

E hiányok áthidalására az apák elsősorban a mesemondást, éneklést, mondókázást vállalták szívesen. Braille mesekönyveket főként a veleszületetten vak apák használtak. Akik nem rendelkeztek Braille könyvvel, vagy nem Braille olvasók, ők fejből mondtak mesét vagy improvizáltak.

Biztonság, elővigyázatosság

A legtöbb apa úgy vélte, az *otthoni tevékenységek* több körütekintést igényelnek részükről, mint a látó szülőktől. Többen említették, hogy a biztonsági óvintézkedéseknek már a csecsemő születése előtt utánanéztek. A *főzés és a konyhai tevékenységek* sora az egyik sarkalatos pont volt, ezért a konyhát a gyermek elől elzárták, fiókszárakat szereltek fel. A legtöbbük a konnektorokba vakdugót, a bútorokra sarok- és élvédőket helyezett fel és az elektronikai berendezéseket, kábeleket elzárta. Az apák kivétel nélkül hangsúlyozták a körütekintő és szigorú szabályalkotás és a szabályok következetes betartatásának fontosságát. A gyermekeket továbbá kiskoruk óta tanították arra is, hogy személyes holmijuk körül rendet tartsanak.

Iskolai teendők

A tanulásban való segítségnyújtás áthidalható nehézséget jelentett. A megkérdezettek számára kihívás a házi feladat és a helyesírás ellenőrzése. Előbbi esetén a gyermek jellemzően felolvassa a

feladatot és az esetleges válaszlehetőségeket, az apa pedig szóban vezeti rá a megoldásra. A helyesírás ellenőrzése zömében a látó szülő feladata, esetleg betűzi azt a gyermek a vak édesapának. Nem meglepő módon áthidalhatatlan nehézséget jelent az *íráselemek és a betűk alakításának gyakorlása*. Egy születésétől vak apa elmondta, mivel ő sosem használt sík írást, ebben nem tud segíteni. Egy szerzett látássérüléssel élő apa arra hivatkozott, hogy írásképe olvashatatlan – így ez a feladat a látó anyára hárul. Kiemelték azonban azokat a területeket, ahol könnyedén hártották el az akadályokat. A memoriterek tanulásában való segítségnyújtás egyszerűen megvalósítható, illetve a meseszövegeket, feladatszövegeket a letöltött szövegfájlból a képernyőolvasó programmal olvassák el.

Az apák egyhangúlag arról számoltak be, hogy a pedagógusokkal való kapcsolattartás terén nem okozott kihívást a látássérülés. Legtöbbször e-mailen keresztül kommunikálnak a tanárokkal, míg mások a Kréta felületén, vagy telefonon. Volt, aki kizárólag a fogadóórán való kapcsolattartásra szorítkozott. Elmondásuk szerint mindez nem okoz gondot a pedagógusoknak, viszont személyi változás vagy iskolaváltás esetén fontos a vak szülő számára akadálymentes kommunikáció formáinak használatát egyeztetni.

„Első osztályos korában, hogyba üzenőfüzetbe kellett írni valamit, akkor azt nem tudtuk megcsinálni... kicsit nehéz volt nekik megtanítani, hogy inkább e-mailezzünk.” (8. apa)

Az anya jelenléte

A megkérdezett apák közül két főnek vak a felesége, a további hét anya látó. Ez a tényező hozzájárul egyes feladatok esetén a munkamegosztás alakulásához. Egy apa egyedül neveli gyermekét, így minden teendőt ő lát el.

Az apák egybehangzóan úgy nyilatkoztak, hogy a gyermekekkel kapcsolatos teendőkből ki tudják venni a részüket. Az anyák számára természetes volt a feladatok megosztása, teljes mértékben engedték az apáknak, hogy önállóak legyenek a gyermek gondozásában.

„A fűrdetés [...] az az én priviligiumom. [...] ez a program közös volt, de ott én voltam az előtérben.” (1. apa)

Az apák elmondása alapján az anyáknak biztonságérzetet ad, hogy önállóan el tudják végezni a feladatokat, és míg gyermekük csecsemő volt, számos esetben tehermentesítette őket, ha az apa kelt fel éjjel. Többször úgy nyilatkoztak, hogy az anya teret enged azoknak a programoknak, amelyekben az apa is gond nélkül részt vehet. Valamint megfigyelhető volt, hogy a csecsemővel és a kisgyermekkel végzett játék elsősorban az apákra hárult.

Egyes tevékenységek kapcsán azonban felerősíti az akadályozottság érzését az, hogy azokat kizárólag a látó anya tudja megoldani – ilyen például az autóvezetés.

„Kicsit másodrendű szereplő vagyok, mert az anya intézi a legtöbb mindent... én vinném a gyereket, meg hoznám, ha nem az anyjának kéne vinnie. [...] Szeretnék az lenni, de nem vagyok egyenrangú fél a másik szülővel, és ebben hátrány a vakság... nem kizáró ok, csak hátrány.” (7. apa)

Kutatásunk eredményeit elemezve szembetűnő volt, hogy bár a releváns szakirodalomban sok különböző kultúrából (pl. Brazília, USA, Belgium) származó vak szülő tapasztalatait ismerhetjük meg, ezekhez igen hasonlóakról számoltak be a Magyarországon élő vak édesapák. Van Havermaet és munkatársai (2021) kvalitatív adatgyűjtésük során úgy találták, hogy a vak vagy súlyos fokban látássérült szülők mindennapjainak egyik legproblémásabb pontja a közlekedés, valamint az autózvezetés képességének hiánya. A magyar vizsgálati személyek is arról számoltak be, hogy mivel nem tudnak vezetni, a látó személyekhez képest számukra nehezített a közlekedés. Frederick (2015) az Amerikai Egyesült Államokban élő vak szülőkkel végzett felméréséhez hasonlóan e kutatás résztvevőinek körében is jellemző a szülő testéhez rögzített hordozó eszközök használata, amelynek köszönhetően a megszokott módon tudnak fehér bottal, vagy vakvezető kutyával közlekedni.

A fürdetés, pelenkázás, etetés terén néhányan nehézségekkel küzdenek, míg mások találtak ezekre megoldási stratégiákat. Cezario és munkatársai (2016) kvalitatív kutatásuk eredményei között megfogalmazták, hogy a felmerülő nehézségek ellenére a vak szülők kialakítottak olyan stratégiákat, amelyekkel megoldották a gondozási feladatokat. A magyar vizsgálati csoport tagjai szintén arról számoltak be, hogy e feladatok során a többi érzékszerv – különösen a tapintás – fokozottan segítségükre van, például a tápszer, egyéb étel vagy a fürdővíz megfelelő hőmérsékletét kézfejükkel állapítják meg, illetve a kiskanállal történő hozzátáplálás során szabad kezükkel kitapintják a kisgyermek száját.

A szabadidő tartalmas eltöltése a mindennapoknak szintén olyan része, ami – ha gyermeke látó – nehézséget jelenthet egy vak ember számára, és az apákat kihívás elé állíthatja (Rosenblum et al., 2009). A magyar vizsgálati személyek is elmondták, hogy kimaradnak a gyermekkel való labdarúgásból, kerékpározásból. Azonban több apa is hozzátette – ezt találták kutatásukban Commodari és munkatársai (2022) is –, hogy ilyen játékhelyzetekben a humor segít a korlátozott részvételből fakadó negatív érzések feldolgozásában.

Kopcsó és munkatársai (2022) kohorszvizsgálatukban összehasonlították a várandósság és a gyermek születése után az anyákra jutó háztartási feladatok és a szülői szerepvállalás eltéréseit. A várandósság alatt a háztartási munka (főzés, mosogatás, bevásárlás, takarítás) elsősorban a nők feladata. A gyermek megszületése után az apák szerepe a bevásárlás terén szignifikánsan nő, míg a főzés, takarítás megmaradt anyai teendőnek. Az apák elsődleges feladatuknak az anyagi biztonság megteremtését tartják, azonban számos háztartási teendő elvégzése a gyermek születése után rájuk hárul. Kutatásunk résztvevői arról számoltak be, hogy a várandósság alatt és a gyermek megszületése után igyekeztek tehermentesíteni az anyát, jobban kivenni részüket a háztartási teendőkből, és főként rájuk hárult a bevásárlás vagy – kisebb hányadban – a főzés. Egyetlen apa maradt otthon a gyermekekkel és végzett minden gyermekgondozási és -nevelési feladatot, valamint házimunkát, míg felesége visszatért a főállású munkájába.

KÖVETKEZTETÉSEK

Cikkünkben kilenc, Magyarországon élő vak édesapával a gyermeknevelés gyakorlati nehézségeiről és azok megoldásának lehetőségeiről végzett empirikus kutatásunk eredményeit ismertettük. Az interjúk felvétele kapcsán tisztában voltunk azon korláttal, hogy az apák – akár tudattalanul is – igyekezhetnek a valóságnál jobb színben feltűnni. Ez a kvalitatív interjúkban gyakori torzítás (Gutman, 2007). Mintánk továbbá igen kicsi, és felülreprezentált a közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkező édesapák populációja. Így fontos tartózkodni a kapott eredmények általánosként, és a Magyarországon élő vak apák vonatkozásában reprezentatívként való elfogadásától. Tanulságai ugyanakkor nagyon fontosak mind a rehabilitációban, mind az egészségügy területén dolgozó szakemberek számára. Az apák felé általában nem, vagy csak kis mértékben fordul figyelem a várandósság és a gyermekágyas időszak során, pedig mindenki számára – a vak édesapáknak pedig különösen – fontos, hogy akadálymentesen hozzáférhessenek ezen időszakokkal kapcsolatos információkhoz. Hazánkban a látássérült személyek számára elemi rehabilitációs szolgáltatásokat biztosító szervezeteknél a csecsemőgondozás adaptált ismeretei is elsajátíthatók.

Úgy gondoljuk, kutatásunk eredményei iránymutatásként szolgálhatnak jövőbeli, a látássérült édesapák szélesebb csoportjával végzett vizsgálódáshoz. A hasznos látással rendelkező személyek feltételezésünk szerint a vak szülőkével összehasonlítva részben eltérő nehézségekkel találkozhatnak, amelyeket szintén fontos lenne megismernünk. További hasznos információval szolgálhatna olyan családok longitudinális megfigyelése, amelyekben vak szülő is él, hiszen így módon képet kaphatnánk e családok dinamikájáról is.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bezerra, C. P., Nicolau, A. I. O., Bezerra, G. P. P., Machado, M. M. T., & Pagliuca, L. M. F. (2020). Access to health services by blind mothers: from coping to learning. *Acta Paul Enferm*, 33, eAPE20190197. 1–9. <http://dx.doi.org/10.37689/acta-ape/2020AO01975>
- Cezario, K. G., Oliveira, P. M. P. de, Sousa, A. A. S. de, Carvalho, Q. C. M., Pennafort, V. P. dos S., & Santos, L. A. P. F. dos. (2016). Blind parents and nutrition of children: Experiences and care. *Revista Da Rede de Enfermagem Do Nordeste*, 17(6), 850. <https://doi.org/10.15253/2175-6783.2016000600017>
- Commodari, E., La Rosa, V. L., & Nania, G. S. (2022). Pregnancy, Motherhood and Partner Support in Visually Impaired Women: A Qualitative Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(7), 4308. <https://doi.org/10.3390/ijerph19074308>
- Conley-Jung, C., & Olkin, R. (2001). Mothers with Visual Impairments Who Are Raising Young Children. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 95(1), 14–29. <https://doi.org/10.1177/0145482X010950010>
- Cowan, P. A., & Cowan, C. P. (2010). Normative family transitions, normal family processes, and healthy child development. In *Normal Family Processes*. Taylor & Francis.
- CRPD – Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény (2006). Eredeti címe: *Convention On The Rights Of Persons With Disabilities* Letöltve: 2023. 02. 21. <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>
- de Oliveira, M., de Carvalho, A., Pagliuca, L., Pinheiro, A., Bezerra, C., & Machado, M. (2015). Attention Model for Chronic Conditions: Blind Women and Their Sons. *Health*, 7(6), 747–753. <http://dx.doi.org/10.4236/health.2015.76089>

- Fedor A., Kovács J., & Balogh E. (2016). Tartalomelemzés. In Fedor A., & Huszti É. (szerk.), *Kutatásmódszertani kézikönyv* (pp. 72–104). Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Frederick, A. (2015). Between stigma and mother-blame: blind mothers' experiences in USA hospital postnatal care. *Sociology of Health & Illness*, 37(8), 1127–1141. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.12286>
- Gutman, C. (2007). The Challenges and Rewards of Parenthood: Experiences of Disabled Parents in Israel. *Disability Studies Quarterly*, 27(4). <https://doi.org/10.18061/dsq.v27i4.46>
- Hodoszó, K., Jakus, P., Soósé Kiss, Zs., & Feith, H. J. (2013). Gyermekeket nevelő látássérült édesanyjak szakmai segítése. *Acta Sana*, 8(1), 29.
- Kopcsó K. (2022). Egyéves kori mérések. Jelentés a Dél-dunántúli Vizsgálatról. *Koborsz '18 Magyar Születési Koborszvizsgálat. Kutatási Jelentések 107.* KSH Népszámtudományi Kutatóintézet, Budapest. DOI: <https://doi.org/10.21543/Kut.2022.107>
- Központi Statisztikai Hivatal (2016). *Mikrocenzus 2016 - A fogyatékos és az egészségi ok miatt korlátozott népesség jellemzői.* https://www.ksh.hu/mikrocenzus2016/kotet_8_fogyatekos_es_az_egeszsegi_ok_miautt_korlatozott_nepesség_jell_mzoi
- Meadow-Orlans, K. P. (2002). Parenting With a Sensory or Physical Disability. In Bornstein, M. H. (szerk.), *Handbook of Parenting Volume 4. Social Conditions and Applies Parenting* (pp. 259–294). Lawrence Erlbaum Associates.
- Murinkó L. (2014). Gyermekegondozási munkamegosztás és a nemi szerepek megítélése. In Spéder Zs. (szerk.), *A család vonzásában* (pp. 177–216). KSH Népszámtudományi Kutatóintézet.
- Ozvári-Lukács R. (2013). *Tükörünk, tükrünk. Vak szülők és gyermekeik. Interjúkötet.* Queer Kiadó.
- Pagliuca, L. M. F., Uchoa, R. S., & Machado, M. M. T. (2009). Blind parents: Their experience in care for their children. *Revista Latino-Americana de Enfermagem*, 17(2), 271–274. <https://doi.org/10.1590/S0104-11692009000200021>
- Pajor E., & Somorjai Á. (2020). Útmutató a látássérült tanulók integrált neveléséhez. Oktatás 2030 – Eszterházy Károly Egyetem.
- Parker, C., Scott, S. & Geddes, A. (2019) Snowball Sampling. *SAGE Research Methods Foundations*. <http://dx.doi.org/10.4135/>
- Prónay B., & Gombás J. (2021). Leküzdvé az akadályokat – Fogyatékos szülő a családban. In Bárti A., & Ribiczey N. (2021). *Családbatározó - A sokszínűség pszichológiája.* (pp. 337–357). Open Books.
- Ranschburg J. (2012). *Szülők könyve – A fogantatástól az iskolakezdésig* (2. bőv. kiad.). Saxum Kiadó.
- Rosenblum, L. P., Hong, S., & Harris, B. (2009). Experiences of Parents with Visual Impairments who are Raising Children. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 103(2), 81–92. <https://doi.org/10.1177/0145482X0910300207>
- Spéder Zs. (2011). Ellentmondó elvárások között...Családi férfiszerepek, apaképek a mai Magyarországon. In Pongrácz Tiborné (szerk.), *A családi értékek és demográfiai magatartás változásai* (pp. 129–147). KSH Népszámtudományi Kutató Intézet.
- Tolnayné Csattos M., Grósz J., & Szécsényi A. (2015). *A csecsemőgondozás speciális technikáinak módszertana látássérült személyek esetében.* Vakok Állami Intézete.
- Vajda Zs. & Kósa É. (2005). *Neveléstelektan.* Osiris Kiadó.
- Van Havermaet, J., De Schauwer, E., & Van Hove, G. (2021). Unseen? A qualitative study on how mothers and fathers living with a visual impairment experience parenthood. *DiGeSt - Journal of Diversity and Gender Studies*, 7(2), 68–80. <https://doi.org/10.21825/digest.v7i2.17565>
- Varga K., Andrek A. & Herczog M. (2011). Fejlődés a családban: interakciók és kapcsolatok. In Danis I., Farkas M., Herczog M. & Szilvási L. (szerk.), *Génétől a társadalomig: a koragyermekes fejlődés szinterei* (pp. 230–281). NCSSZI.
- Walachowska, M. (2019). Parenting of people with visual disabilities as an interdisciplinary context of contemporary special education. *Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej*, 26. <https://doi.org/10.14746/ikps.2019.26.08>
- World Health Organization (2022). *Blindness and vision impairment.* letöltve: 2022.12.10. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/blindness-and-visual-impairment>

Childrearing experiences of fathers with blindness

ABSTRACT

Background and objectives: Having children is as natural a desire for adults with disabilities as it is for their nondisabled peers. However, their disability can present them with a range of difficulties, which often require specific methods and coping strategies to overcome.

Method: In our empirical qualitative research, we asked blind fathers (N=9) living in Hungary about their involvement in child-rearing and childcare.

Results: Respondents unanimously highlighted the difficulty of accessing information on adapted methods of infant and childcare specifically for parents with blindness. The main difficulties they encountered were with transport, as they cannot drive a car and may find public transport challenging with a young child. To keep their hands free, they mostly carried the baby or toddler in a device that could be attached to their body. Another major difficulty is participating in visual leisure activities, where fathers with blindness often feel second-class participants. Although they can help children with schoolwork, it is clearly the responsibility of a sighted person to practise writing.

Conclusions: Earning a living is considered by fathers to be one of their most important responsibilities. Although ensuring the safety of a young child demands increased efforts, overall fathers with blindness feel they are doing their fair share of family tasks.

Keywords: blindness, visual impairment, fatherhood, child-rearing

Gesztusnyelv tréning

Az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar Gyógypedagógiai Továbbképző Központja tanúsítványt nyújtó, nem akkreditált 10 órás intenzív tréninget hirdet. A tréninget ajánljuk mindazoknak, akik részt vesznek komplex kommunikációs igényű gyermekek és felnőttek támogatásában.

Az intenzív tréning az augmentatív és alternatív kommunikáció (AAK) színes eszköztárából a gesztusjelek és gesztusnyelv alkalmazását járja körül. A tréninget olyan szakemberek számára dolgoztuk ki, akik részt vesznek komplex kommunikációs igényű (nem vagy alig beszélő, a kommunikáció kezdeti szakaszaiban tartó) gyermekek és felnőttek támogatásában.

A tréning résztvevői gyakorlati szakemberek vezetésével megismerkedhetnek az AAK alapjaival, ebben a gesztusok és gesztusnyelv (ek) helyével. A *Nézd a kezem* gesztusnyelvi rendszer mentén megismerkednek felépítésével, az egyenre szabott gesztusszótárak kialakításával, az ehhez szükséges felmérésekkel és a bevezetés, tanítás stratégiáival. A tréning gyakorlati jellegű, így interaktív előadást követően, esetelemzések és helyzetgyakorlatok segítik a gesztusjelek bevezetésének, használatának tanulását.

Továbbképzés célja: A résztvevők megismerjék a gesztusok és gesztusnyelv helyét és illeszkedését az AAK-támogatások módszereiben, a gesztusok és a gesztusnyelv alkalmazási lehetőségeit a mindennapi kommunikáció során továbbá a gesztusok és a gesztusnyelv tanításához szükséges felmérési és alkalmazási módszereket, stratégiákat

A tréning óraszám: 10 óra (2x5 óra)

- Első alkalom (5óra) online, MS TEAMS felületen valós idejű jelenléttel 13:00-17:00
- Második alkalom (5 óra) személyes jelenléttel, helyszín: ELTE BGGYK, Ecseri út 3. 10:00-14:00

Tréning következő időpontja: 2024 tavasz

Tréningre jelentkezők száma: minimum 17 fő - maximum 30 fő

Érdeklődni a 06 1 358-5548-as telefonszámon, illetve a tovabbkepzo@barczy.elte.hu e-mail címen lehet.

Hogyan befolyásolja a biológiával kapcsolatos tévképzeteket a tantárgyi eredményesség és az eszközhasználat? – Tévképzetek vizsgálata a tanulásban akadályozott és a tipikus fejlődésmenetű tanulók körében

MÁDY RÉKA¹ – HEGEDŰS ROLAND²

ABSZTRAKT

Háttér és célok: Jelen kutatásban tanulásban akadályozott és tipikus fejlődésmenetű, hetedik osztályos tanulók biológiával kapcsolatos tévképzeit vizsgáljuk a tantárgyi teljesítmény, valamint a biológia órákon történő eszközhasználat összefüggésében. A tévképzetek vizsgálata már régóta foglalkoztatja a kutatókat (Korom, 1997, 2002, 2022; Kádár & Farsang, 2019), ennek egyik lehetséges eszköze a szóasszociációs módszer, amivel lehetőségünk van az ismeretek és a tévképzetek gyors és hatékony feltárására (Sójáné & Tóth, 2017). A tipikus fejlődésmenetű iskolások esetében gyakoriak az ilyen irányú kutatások hazai és nemzetközi téren is (Timur, 2012; Daru & Tóth, 2014), viszont a tanulásban akadályozott tanulók körében kevésbé jellemző, továbbá a két tanulócsoport ilyen jellegű összehasonlítására még nem került sor.

Módszer: A kutatás első részét egy saját összeállítású kérdőív felvétele képezte, ezt követte a szóasszociációs vizsgálat, ami során a tanulóknak egy percük volt arra, hogy a megadott hívószavakra asszociáljanak. Az így kapott adatokat SPSS programban, ANOVA módszerével elemeztük.

Eredmények: Az eredményeinkben jól látható a különbség a két tanulócsoport tévképzeit illetően, mert a tanulásban akadályozott tanulók egységnyi idő alatt több tévképzetet produkálnak. További eredmény annak megismerése, hogy az olyan tényezők, mint a tantárgyi eredményesség, illetve az órákon történő eszközhasználat milyen hatással van a tanulók szóasszociációs képességére.

Következtetések: Az alacsony elemszám miatt általános következtetéseket nem vonhatunk le, de a vizsgálat során rávilágítottunk a problémás területekre, továbbá javaslatokat tehetünk olyan tényezőkre, amelyekkel növelhető a helyes asszociációk aránya, így kevesebb tévképzet épülhet be a tanulók ismeretsajátítása során.

Kulcsszavak: tévképzetek, biológia, tantárgyi teljesítmény, tanulási akadályozottság

DOI: [10.52092/gyosze.2023.4.2](https://doi.org/10.52092/gyosze.2023.4.2)

HÁTTÉR ÉS CÉLOK

Napjainkban számos kutatás áll rendelkezésünkre a tanulók különböző teljesítményéről (Hegedűs & Sebestyén, 2022), valamint az ezeket befolyásoló tényezőkről, ennek ellenére a tanulásban akadályozott és a tipikus fejlődésmenetű tanulók összehasonlítása ritkán történik meg (Szabó, 2016; Hegedűs, 2020). Egyre több tanulásban akadályozott tanulót integrálnak többségi osztályokba (Hegedűs, 2023b), így szükséges lenne a két tanulócsoport minél széleskörűbb vizsgálata, képességeik felmérése és összevetése különböző szempontok alapján. A kutatásunk során a két tanulócsoport összehasonlítását végeztük, aminek fő célja a 7. évfolyamos diákok természettudományos ismereteinek, tévképzeiteinek feltárása, gondolkodásuk hasonlóságainak, különbségeinek megismerése volt, ami az együttnevelés miatt még aktuálisabb.

A tanulók tévképzeivel kapcsolatos vizsgálatok már régóta jellemzőek a kutatók körében, kiemelten a természettudományos témákban (Korom, 1997, 2002, 2022; Juhász & Márkus, 1999; B. Németh, 2000), viszont a tanulásban akadályozott tanulók körében ilyen jellegű vizsgálatra még nem került sor, aminek oka lehet, hogy a tanulásban akadályozott gyermekek vizsgálata a legtöbbször az alapképességek vizsgálatáig terjed, kutatásunk ezért is tekinthető újszerűnek.

Tévképzetek a természettudományos tantárgyakban

A természettudományos tantárgyakat több szempont alapján vizsgálták, ami szerint nehézséget jelent egyrészt, hogy a tanulók érdeklődése, motivációja az évek során egyre inkább csökken ezen tantárgyak iránt (Korom & Z. Orosz, 2020; B. Németh, Tóth, Csíkos és Korom, 2022), pedig a tanulók nyitottsága kiemelten fontos az új ismeretanyag beépülésének minősége szempontjából (Korom & Z. Orosz, 2020).

Ennek kapcsán érdemes kitérni a tévképzetekre, amik komoly problémát jelentenek az ismeretelsajátítás során. Korom Erzsébet meghatározásában „*A tévképzetek (misconceptions) a gyerekek vagy akár felnőttek tudásába tartósan beépülő hibás elképzelések, a jelenleg elfogadott tudományos nézetekkel össze nem egyeztethető fogalmak, fogalomrendszerek, a környezetet egyes jelenségeiről alkotott modellek, amelyek mélyen gyökereznek és gyakran a tanításnak is ellenállnak.*” (Korom, 2002, p. 149.)

A tévképzetek megjelenése azzal indokolható, hogy a gyermekeknek az iskolába lépés után is megmarad egy korábbi élménye, benyomása, illetve ennek sajátos értelmezése is (Korom, 1997). Ezért fontos, hogy az új témakörök elkezdésénél a pedagógusok lehetőleg minden évfolyamban felmérjék a tanulók előzetes ismereteit (Kádár & Farsang, 2019).

A tévképzetek a természettudományos tantárgyakban fordulnak elő a leggyakrabban, ezért számos kutató vizsgálta, többek közt biológiában (Malmos & Revákné, 2015), ahol a szóasszociációs vizsgálatot alkalmazva rávilágítottak a 7-8. osztályos tanulók tévképzeire, valamint a tévképzetek és az iskolában elsajátított ismeretek kapcsolatára, illetve a későbbi korrigálási lehetőségekre is. Ehhez hasonlóan, a szóasszociációs módszer alkalmazásával tárták fel a tanulók levegőszennyezéssel kapcsolatos ismereteit (Kluknavszky & Tóth, 2009; Sójáné & Tóth, 2017) 7-12. évfolyamos diákok körében. Továbbá, Kádár és Farsang (2019) általános és középiskolás diákok földrajzzal kapcsolatos tévképzeit vizsgálta. Eredményeikben kapcsolódtak a korábbi szakirodalmak felvetéseihez, amik szerint a tévképzetek életkortól függetlenül bármikor kialakulhatnak (Korom, 1999, 2002, 2005; Vosniadou, 2012; Vosniadou & Ioannides, 1999, id.: Kádár & Farsang, 2019).

Nemzetközi téren is számos, tévképzetekkel kapcsolatos vizsgálatot folytattak, vizsgálták például biológiában, ahol három középiskolai tankönyvet hoztak kapcsolatba a tanulók tévképzeivel (Cho, Kahle & Nordland, 1985), de kémia (Çalik & Avas, 2005) és földrajz (Desfandi, Abdi, Gadeng & Sofia, 2020), valamint matematika (Confrey, 1990; Neidorf, Arora, Erberber, Tsokodayi és Mai, 2020) tantárgyakban folytatott kutatások is elérhetők. Emellett a szóasszociációs módszer használata is széleskörűen elterjedt; egy török egyetem hallgatóinak a fizikával kapcsolatos tévképzeit is a módszer használatával vizsgálták (Timur, 2012), de mérnökhallgatók kémiai fogalmakkal kapcsolatos ismereteit (Cardellini & Bahar, 2000), valamint pedagógusok és tanulók biológiával kapcsolatos fogalmait is ennek segítségével térképezték fel (Kostova & Radoynovska, 2008).

A tanulásban akadályozott tanulók esetében ilyen irányú kutatások kevésbé jellemzőek, az ő képességeiket a kutatók más eszközökkel és módszerekkel vizsgálják, leginkább az alapképességeiket és -funkcióikat (Zentai, Fazekasné és Józsa, 2013). Nemzetközi szakirodalom is felhívja arra a figyelmet, hogy a fogyatékos személyek, tanulók a teljesítményméréseken kisebb mértékben képviseltetik magukat, annak ellenére, hogy ez hosszútávon a társadalmi csoport hasznára válna (Leroy et al. 2019). A két tanulócsoport összehasonlítására viszonylag ritkán kerül sor (Szabó, 2016; Hegedűs, 2020), ilyen többek közt a szóaktíválási folyamatokra irányuló vizsgálat (Macher, 2016), a rendszerező képesség vizsgálata (Zentai és mtsai, 2013), valamint az induktív gondolkodás vizsgálata (Szabó, 2016).

A tévképzetek létrejöhetnek a hétköznapi tapasztalatok, de akár az oktatás során is. A természettudományok tanulása során a diákok fogalmi struktúrái folyamatosan átszerveződnek (Vosniadou & Ioannides, 1999), ezek a szóasszociációs módszerrel jól felderíthetőek, emellett korrigálhatóak is. A tipikus fejlődésmenetű gyermekeknél számos példa van a módszer használatára hazai és nemzetközi téren is, mindezek alapján pedig felvetődhet a kérdés, hogy a tanulásban akadályozott tanulók körében is használható-e a módszer, mert ezáltal szélesíthető lenne a két tanulócsoportra irányuló összehasonlítások köre, valamint a tanulásban akadályozott gyermekek gondolkodásával kapcsolatban új információkhoz is juthatunk.

A tanulásban akadályozott tanulók képességei

Az évek során a gyógypedagógia folyamatos fejlődése fogalmi változásokat eredményezett, ezért szükséges a fogalmak tisztázása (Szabó, 2016). A 20. században bevezették az enyhe értelmi fogyatékos (napjainkban enyhe intellektuális képességzavar) fogalmát; az érintett tanulók esetében tanulási korlátokról beszélhetünk, ez esetben adott tanuló az IQ alapján (50-69 között) sorolható az enyhe értelmi fogyatékos kategóriába (Mesterházi & Szekeres, 2019). Ezzel együtt ki kell térnünk a tanulási akadályozottság fogalmára, ami tágabban értelmezhető (Mesterházi & Szekeres, 2019), mert ennek része az enyhe értelmi fogyatékos (IQ 50-69, BNO F70), de emellett szociális hátrányok is megjelennek, ami miatt az intelligenciavizsgálat szerint határövezetbe (IQ 70-85) tartozó tanulók gyakran a többégi gyermekekkel együtt haladni nem tudnak.

A tanulási akadályozottság esetében olyan képességzavarról beszélünk, ami a tanulás minden területét tartósan érinti, amiért a tanulási problémák legátfogóbb típusának tekinthető (Mesterházi, 1998, Mesterházi & Szekeres, 2019). Mesterházi Zsuzsa és Szekeres Ágota (2019) könyvükben a következőképpen határozza meg a tanulásban akadályozottak fogalmát:

„...a tanulásban akadályozott tanulók csoportjába tartoznak mindazok, akik a képességek fejlődésében (a kedvezőtlen környezeti hatásokkal is összefüggésben kialakuló idegrendszeri funkciózavarok miatt) tartós, átfogó tanulási nehézséget, tartós tanulási képesség-zavart mutatnak.” (Mesterházi & Szekeres, 2019, p. 112.).

A tanulási akadályozottság esetében tehát elkülöníthető a szakértői bizottság által enyhén értelmi fogyatékos gyermek diagnózissal minősített, valamint az iskolában lemaradó, gyenge képességű tanulók csoportja, akik nem tekinthetőek enyhén értelmi fogyatékosnak (Ari & Szekeres, 2007; Zentai és mtsai, 2013). Általában csak tanulási környezetben (iskola) derül fény a képességzavarra, mikor a gyermek folyamatos elmaradást, sikertelenséget mutat, gyengén teljesít bizonyos tantárgyakban; azonban ez fejleszthető, ami által az elmaradás csökkenthető, de nem megszüntethető (Ari & Szekeres, 2007).

A tanulásban akadályozott tanulók több területen elmaradást mutatnak tipikus fejlődésmenetű társaiktól, többek közt a kognitív képességek, az észlelés, érzékelés, a figyelem, az emlékezet és a gondolkodási funkciók terén (Rottmayer, 2006). A tanulásban akadályozott tanulók gondolkodását merevség (rigiditás) jellemzi, gyakran megmaradnak a korábbi sémáknál, a korábban elsajátított ismereteiket új helyzetekben nem tudják alkalmazni (Lorenz, 2007; Mesterházi, 2001 id.: Zentai és mtsai, 2013) Amíg a verbális-logikus gondolkodásuk gyengébb, addig a praktikus gondolkodásuk fejlettebbnek mondható (Rottmayer, 2006). Viszont nehézségük támadhat még a gondolkodásuk megszervezésével, ami hatással van mind a feladattudatukra, a szabálytartásukra, valamint az ismeretek rögzülésére is (Rottmayer, 2006), ami számukra nehezített. Ezek a megállapítások és tanulói jellemzők napjainkban is helytállóak, a sajátos nevelési igényű tanulók oktatási irányelvei alapján ezeket a jelenlegi oktatási helyzetben is figyelembe kell venni (A sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvei 2020).

Fontos megemlíteni esetükben például a munkamemória korlátozottságát is, ami a beszédmegértés, beszédprodukció, figyelem és a problémamegoldás területére egyaránt hatással van (Fazekasné, Papp & Gál, 2019). A kutatásban alkalmazott szóasszociációs vizsgálat során a tanulásban akadályozott tanulók esetében figyelembe kellett vennünk mindezen tényezőket, így az összehasonlítást ennek megfelelően végeztük.

Célok és hipotézisek

A kutatás célja a két tanulócsoport biológiával kapcsolatos tévképzeinek feltárása, ezek összehasonlítása. Emellett kutatási kérdéseink között szerepel, hogy melyek azok a hívószavak, ahol a legtöbb tévképzet található. Továbbá, a tévképzetek alakulása és a tanulók tantárgyi teljesítménye között találhatók-e összefüggések, illetve, hogy az órák során használt eszközök milyen mértékben befolyásolják a tévképzetek alakulását.

A tévképzetek gyakori problémát jelentenek a biológia tantárgyban, ezért a kutatásunkban nagy hangsúlyt fektettünk a tanulók tantárggyal való kapcsolatára.

A szakirodalom részben ismertettük, hogy a módszert kevésbé használják a tanulásban akadályozott tanulók körében, ezért a többségi tanulókkal kapcsolatos szakirodalmi megállapítások alapján igyekeztünk hipotéziseinket felállítani a tanulásban akadályozott gyermekekre vonatkozóan is:

1. A tanulásban akadályozott tanulók egységnyi idő alatt több tévképzetet mondanak összességében és a hívószavak alapján is.
2. Azok a tanulók, akik jobban teljesítenek a biológia tantárgyban, kevesebb tévképzettel rendelkeznek.
3. A tanulásban akadályozott tanulók teljesítményére nagyobb hatással van az eszközhasználat (IKT eszközök, videó megtekintés, modell), mint a tipikus fejlődésmenetű tanulókéra.

MÓDSZER

Az adatok felvétele 2022. tavaszi félév végén valósult meg 34 fő tanulásban akadályozott (enyhén értelmi fogyatékos gyermek diagnózissal rendelkező (BNO F70)) és 40 fő tipikus fejlődésmenetű 7. osztályos tanuló részvételével. A minta kialakítása során a közel arányos mintát tartottuk szem előtt. A vizsgálatban felkerestük Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye összes EGYMI-jét, ahol tanulásban akadályozott tanulók tanulnak különnevelés keretében, akik készségesen álltak rendelkezésre. Az elemszám növelése érdekében felkerestük Hajdú-Bihar vármegye EGYMI-jeit, de sajnos egy megyeszékhelyi EGYMI teljes mértékben elzárkózott a kutatás elől. Az összehasonlítás érdekében kiválasztottunk két osztályt a

többségi intézmények közül, melyekben az Országos Kompetenciamérés alapján a „magyar átlagnak” megfelelő képességű gyermekek tanulnak.

A vizsgálat első részében egy saját összeállítású kérdőív kitöltése történt, amit minden tanulóval egyesével, szóban vettünk fel. Minden tanulóval ugyanaz, a tanulmány szerzői között szereplő személy vette fel a kérdőívet és a szóasszociációt, ezzel is kizárva azt, hogy eltérő személyek eltérő instrukciót adtak volna az adatfelvételkor. A kérdőíves felvételt megelőzte a szülői beleegyező nyilatkozat, ami lehetővé tette, hogy az érintett gyermek részt vegyen a kutatásban. A kérdőív kitért a demográfiai háttérre, a természettel való kapcsolatra, valamint a biológia/természetismeret¹ tantárgy kedveltségére, az abban nyújtott teljesítményre, illetve az órák minőségére is. Jelen vizsgálatban a tantárgyi eredményességre és az eszközhasználatra irányuló kérdéseket elemeztük részletesebben az asszociációkkal összefüggésben. A legtöbb kérdés 4 és 5 fokú Likert-skála típusú volt, valamint a kérdéseket igyekeztünk úgy feltenni, hogy a tanulásban akadályozott tanulók is értelmezni tudják.

A kérdőív felvételét a szabad szóasszociáció követte, ami szintén egyesével és szóban történt meg, amik hanganyag formában rögzítésre kerültek. Fontosnak tartottuk, hogy ez ne írásban valósuljon meg, egyrészt az időre való tekintettel is, valamint az esetleges írási nehézségek miatt. A gyermekek *A gombák országa*, *A növények országa* és *Az állatok országa* témakörökön belül nyolc hívószóra (*virágos növények*, *virágatlan növények*, *örökzöldek*, *gombák*, *emlősök*, *hüllők*, *kétéltűek*, *bogarak*) asszociáltak. A hívószavak és az osztályfok kiválasztásában figyelembe vettük a gyermekek számára specifikusan készült kerettanterveket.

A két tanulócsoport hívószavakra érkezett válaszait az alábbi fő kategóriákba soroltuk²: összes asszociáció átlaga, tévképzetek átlaga, valamint szükség volt egy harmadik kategóriára, ami a tudományosan szorosan nem kapcsolódó, viszont tévképzetnek sem minősülő válaszokat takarta. Az elemzés során ezeket a kategóriákat minden hívószónál alkalmaztuk, és összevetettük őket a különböző magyarázó változókkal. Az adatokat minden esetben SPSS programban, két- és többdimenziós ANOVA módszerrel elemeztük (ezzel kapcsolatban a későbbiekben csak szignifikancia szintet jelölünk). A vizsgálatához változókat alakítottunk ki (például tantárgyi teljesítmény) adatok összevonásával, amit a vizsgálati résznél bemutatunk.

EREDMÉNYEK

Szóasszociációs teljesítmény és tévképzetek

A szóasszociációs képességek terén a két tanulócsoport között jelentős különbséget találtunk. A tipikus fejlődésmentű tanulók teljesítményéről elmondható, hogy inkább az órán elsajátított ismeretek, a tananyag tartalma volt a hangsúlyos, míg a tanulásban akadályozott tanulók inkább példákat, jellemzőket soroltak fel a hívószavak kapcsán. A fő kategóriákat illetően szignifikáns különbség volt a tanulócsoportok teljesítménye között: a tanulásban akadályozott tanulók egységnyi idő alatt kevesebb asszociációt adtak meg ($p=0,017$), de jóval több tévképzetük volt, mint a tipikus fejlődésmentű társaiknak ($p=0,004$), valamint a szorosan nem kapcsolódó asszociációik aránya is több volt ($p=0,002$) a vizsgálat során (*1. táblázat*). A tanulásban akadályozott tanulókról elmondható, hogy a vizsgálat során a figyelmük gyakran elterelődött, bizonyos válaszokat illetően kérdéses volt, hogyan kapcsolódnak az

¹ A vizsgálat idején érvényben lévő 51/2012-es kerettantervben megszabott tantárgyak a tipikus fejlődésmentű és a tanulásban akadályozott diákok számára.

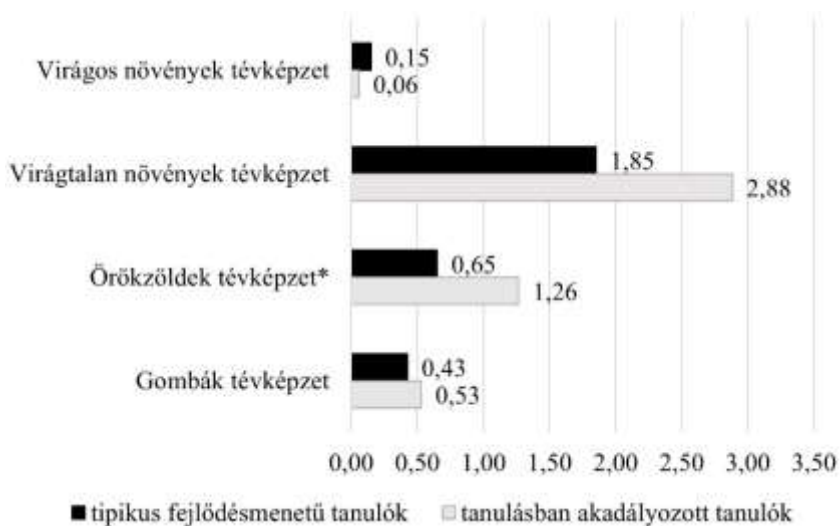
² A megbeszélés során közösen döntöttünk arról szakmai szempontok alapján, hogy az egyes válaszok melyik kategóriába kerüljenek. A szerzők között van gyógypedagógus logopédia és tanulásban akadályozottak pedagógiája szakirányon, valamint biológia-földrajz szakos tanár.

adott hívószóhoz, de előfordult az is, hogy nem feltétlenül kapcsolódtak a témához, ugyanakkor nem minősültek tévképzetnek sem.

Kategória	Tipikus fejlődésmentű tanulók	Tanulásban akadályozott tanulók	Szign.
Összes asszociáció átlaga*	56,28	42,03	0,017
Összes tévképzet átlaga**	7,63	12,38	0,004
Összes szorosan nem kapcsolódó, de tévképzetnek sem minősülő válasz átlaga**	0,88	4,38	0,002

1. táblázat. A tanulók hívószavakra érkezett válaszainak átlaga. $N=74$, *** $<0,001$; ** $0,001 - 0,01$; * $0,01 - 0,05$ (saját szerkesztés).

Kutatásunkban elemeztük az alkategóriákat is, a hívószavakra érkezett összes választ, összes tévképzetet és összes, szorosan nem kapcsolódó asszociációt is. Az alábbiakban a tévképzetek alakulását részletezzük a növények és gombák (1. ábra), valamint az állatok (2. ábra) témakörén belül.



1. ábra. A tanulók tévképzetei a növények és gombák témakörén belül.

$N=74$, *** $<0,001$; ** $0,001 - 0,01$; * $0,01 - 0,05$ (saját szerkesztés)

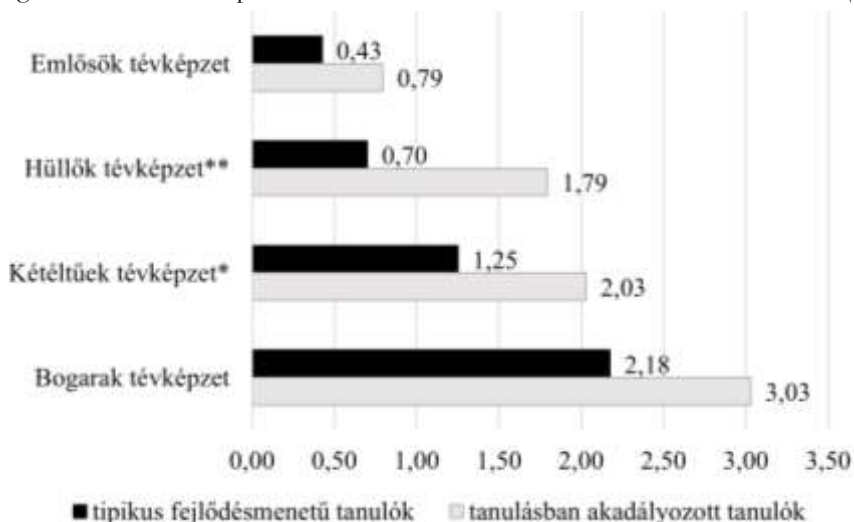
Az 1. ábrán látható, hogy a növények és gombák témakörében egyetlen hívószónál teljesítenek jobban (virágos növények) a tanulásban akadályozott tanulók, minden más esetben jóval több tévképzetük van, mint a tipikus fejlődésmentű társaiknak. A *virágos növények* hívószóra érkezett a legkevesebb tévképzet mindkét tanulócsoporthoz, a válaszoknál a tanulásban akadályozott gyermekek kevesebb tévképzetet (0,06) mondtak, ők a hívószó kapcsán példákat soroltak fel (rózsa, ibolya, tulipán), míg a többségi tanulóknál inkább a tananyag tartalma, a virágos növény részei (gyökér, szár, levél) hangzottak el a leggyakrabban.

A *virágtalan növények*nél van a legtöbb tévképzet mind a tanulásban akadályozott (2,88), mind pedig a tipikus fejlődésmentű (1,85) tanulóknál. A tanulásban akadályozott tanulók leggyakoribb asszociációja a hívószóra a „fű” volt, ami a tipikus fejlődésmentű gyermekektől is elhangzott, továbbá a „fa” és a „fenyő” is megjelent több tanuló asszociációjában.

Az *örökzöldek* hívószóra érkezett tévképzetek esetében szignifikáns különbség ($p=0,012$) volt a tanulócsoporthoz tartozó teljesítménye között. A tanulásban akadályozott tanulóknál a hívószó kapcsán leggyakrabban elhangzott asszociáció ismételt a „fű” volt, de esetükben az is előfordult, hogy kiragadták a hívószó kapcsán a „zöld” szót és arra építették tovább a válaszaikat. A tipikus fejlődésmentű társaiknál is megjelenik a „fű” válasz. Ez indokolható azzal is, hogy a tanulók nem rendelkeznek elegendő háttér-információval a hívószó kapcsán, vagy az adott növény rendszerezésével kapcsolatban, de azzal is magyarázható, hogy hétköznapi tapasztalataik alapján helytelenül hozták összefüggésbe a választ az örökzöldekkel. Emellett, gyakran előfordult, hogy a tobozt tévesen termésként azonosították.

Érdeemes megemlíteni, hogy a tipikus fejlődésmentű tanulók a vizsgálat idején a gombák országa témakört ismételték a biológia óráik során, ami hatással volt a teljesítményükre, mert erre a hívószóra érkezett a legtöbb asszociáció. Tévképzeteik között megjelenik a „gyökér” a gombafonalak helyett, míg a tanulásban akadályozott tanulóknál a leggyakrabban a téves elnevezések jelentettek nagyobb akadályt.

Vizsgáltuk a tanulói tévképzeteket az állatok témakörére vonatkozó hívószavaknál is (2. ábra).



2. ábra. A tanulók tévképzetei az állatok témakörén belül. $N=74$, $***<0,001$; $**0,001 - 0,01$; $*0,01 - 0,05$
(Forrás: saját szerk.)

Az állatok témakörében minden hívószónál a tanulásban akadályozott tanulók produkálnak több tévképzetet, annak ellenére, hogy minden hívószó kapcsán kevesebb választ adtak meg. Két hívószónál látható szignifikáns különbség, a *hüllők* ($p=0,004$) és a *kétlélűek* ($p=0,048$) hívószavaknál.

Az *emlősök* hívószónál teljesítettek a legjobban, itt volt a legkevesebb tévképzet mindkét tanulócsoporthoz tartozó esetben (0,43; 0,79). A tanulásban akadályozott tanulók a hívószó kapcsán – ugyan ritkán fordult elő – említették többek közt a „teknősbéka”, „cápa”, „gólya” szavakat is, ez utóbbi két példa előfordult a tipikus fejlődésmentű tanulók körében is. Továbbá, a többségi iskolásoknál megjelent az „álemlős”, ami feltehetően az áleleveníztől utal.

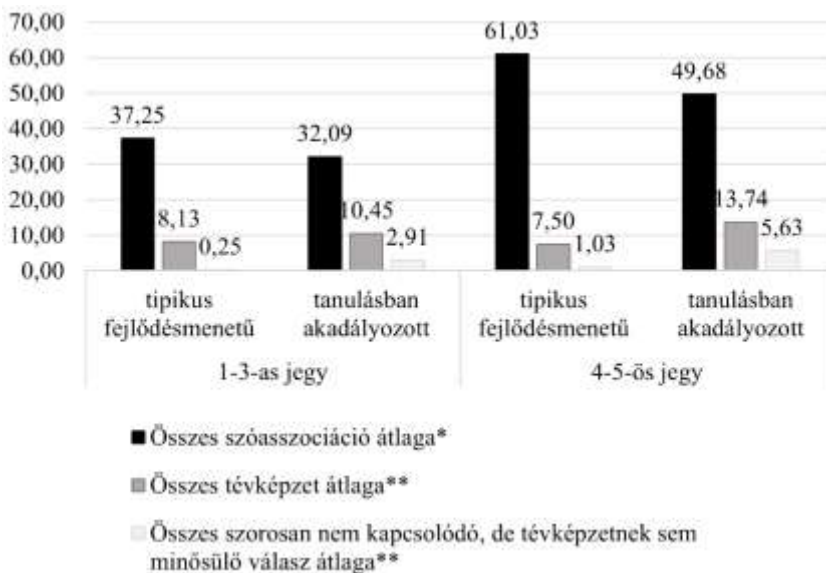
A *hüllők* hívószónál a tanulásban akadályozott gyermekek leggyakoribb válaszai a „madarak”, „gólya”, „rák” voltak, továbbá megjelentek olyan asszociációk is, mint a „pók” vagy a „hal”. A tipikus fejlődésmentű tanulóknál a hívószó kapcsán megjelentek például a „kétlélűek”, és a „béka” asszociációk is.

Mindkét tanulócsoport a *kétéltűek* hívószónál adta meg a legkevesebb választ, a tanulásban akadályozott tanulók legjelentősebb tévképzetei a hívószó kapcsán a „krokodil”, a „ló”, a „teknős” és a „madár” voltak. A „teknős” megjelent a tipikus fejlődésmentű tanulók leggyakoribb asszociációi között is, bár hat alkalommal hangzott el a vizsgálat kapcsán. Továbbá, megjelent még a „hal”, a „gyík”, de még a „kacsacsőrű emlős” is, emellett pedig a kétéltűekhez társították a tojással való szaporodást is.

Érdekes kiemelni a *bogarak* hívószóra érkezett tévképzetek arányát, mert mindkét tanulócsoportnál ennek kapcsán volt a legtöbb (2,18; 3,03). Mindkét tanulócsoportnál megjelent a leggyakoribb asszociációk között a „légy”, „hangya” és a „szúnyog”, valamint a tanulásban akadályozott tanulóknál ezek mellett gyakran elhangzottak még a „darázs” és a „pók” válaszok, a tipikus fejlődésmentű tanulóknál pedig a „méh” is. Ennek kapcsán megemlíthető, hogy a tanulók a biológia órák kapcsán tanulják a rovarok témakörét, de ismereteik hiányosak maradnak, vagy nem szereznek elegendő háttértudást a téma kapcsán, ami magyarázható egy korábbi kutatás (Malmos & Revákné, 2015) eredményével is, miszerint a tanulók nem minden esetben tesznek különbséget rovar – bogár között.

A tantárgyi teljesítmény és a tévképzetek

A kutatásban több tényezőre is kitértünk, vizsgáltuk a tanulók szóasszociációs teljesítményét a biológia órák tükrében is, ezen belül kitértünk a tantárgyi teljesítmény és az órák során használt eszközök hatására is. Nagy hangsúlyt fektettünk a tanulók tantárgyhoz való hozzáállására, illetve eredményességükre, amit összevetettük a tanulók szóasszociációs képességével (3. ábra). Feltételeztük, hogy azok a tanulók, akik jobb tanulmányi átlaggal rendelkeznek, kevesebb tévképzetet produkálnak a vizsgálat során.



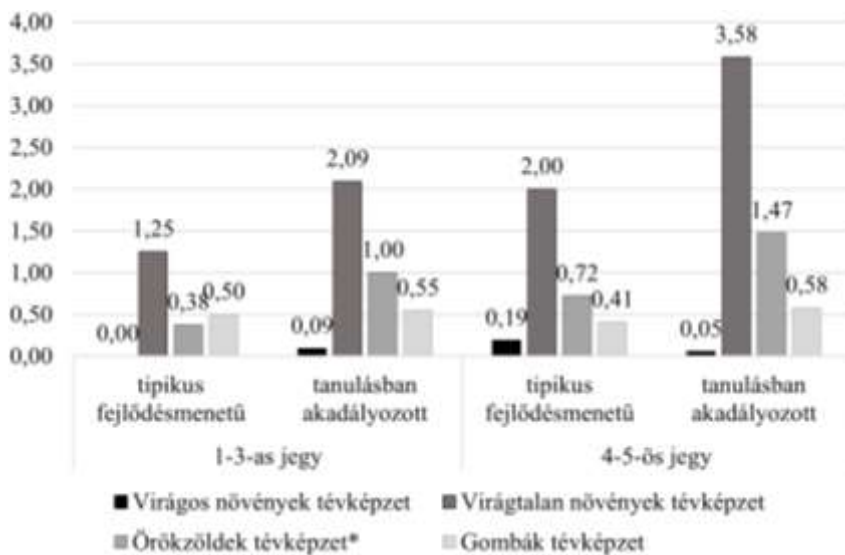
3. ábra. A tantárgyi teljesítmény és a szóasszociációs képesség összefüggése.

N=70, ***<0,001; **0,001 – 0,01; *0,01 – 0,05 (saját szerkesztés).

A tanulásban akadályozott és a tipikus fejlődésmentű tanulókat az alábbiak szerint csoportosítottuk: 1-3-as jeggyel rendelkezők (N=19) alkották az egyik csoportot, a 4-5-ös jeggyel rendelkezők (N=51) pedig a másik csoportot (vizsgálat során négy tanuló esetében nem kaptunk választ a biológia tantárgyra kapott érdemjegyet illetően). Megvizsgáltuk a tanulók teljesítményét az összes asszociáció ($p=0,039$), összes tévképzet ($p=0,004$), illetve a szorosan nem kapcsolódó válaszok ($p=0,001$) átlaga szerint, ahol a csoportok között szignifikáns különbség volt.

A tanulócsoporthoz képest az összes asszociáció átlagát illetően jobban teljesítettek a jobb tanulmányi átlaggal rendelkezők (61,03; 49,68). A tévképzetek átlaga szerint a tipikus fejlődésmentű tanulók jobb tantárgyi teljesítmény esetében kevesebbet (7,50) produkáltak, míg a tanulásban akadályozott gyermekeknél az ellenkezője látható, ugyanis a gyengébb tanulmányi átlaggal rendelkezőknél volt kevesebb tévképzet (10,45). A szorosan nem kapcsolódó asszociációknál mindkét tanulócsoportnál a jobb tanulmányi átlaggal rendelkezők produkáltak többet (1,03; 5,63).

Megvizsgáltuk a tévképzeteket a tantárgyi eredményesség tükrében, elsősorban a növények és gombák témakörén belül, ennek eredményeit a 4. ábra mutatja be:



4. ábra. Tévképzetek a tantárgyi teljesítmény tükrében a növények és gombák témakörén belül.
N=70, ***<0,001; **0,001 – 0,01; *0,01 – 0,05 (saját szerkesztés).

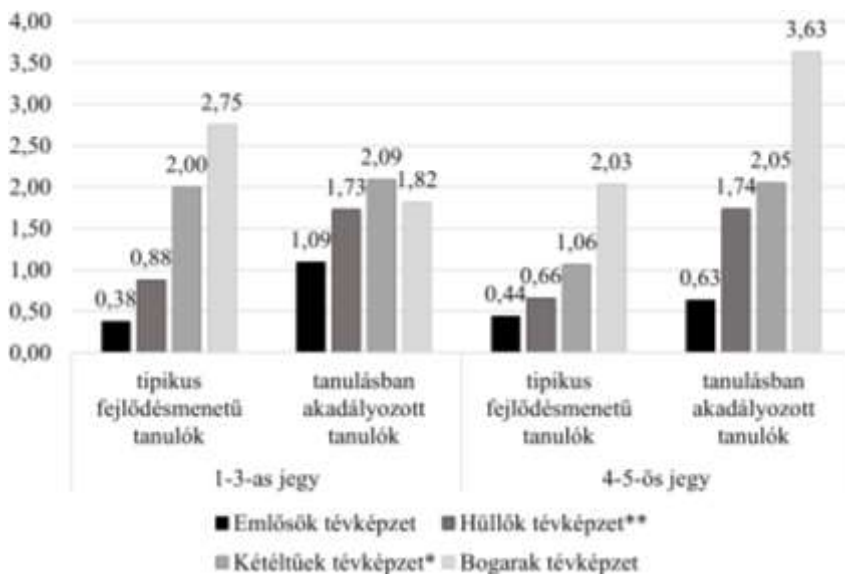
A tantárgyi teljesítménnyel összevetve a növények és gombák témakörén belül egyetlen hívószónál, az *örökzöldek*nél volt szignifikáns különbség ($p=0,011$) a csoportok teljesítménye között. A tanulásban akadályozott diákoknál és a tipikus fejlődésmentű tanulóknál is azok adták meg a több tévképzetet (0,72; 1,47), akik eredményesebbnek bizonyultak biológia tantárgyban. Az eredmények magyarázatoként elképzelhető, hogy a tanulók elsajátított ismeretei olykor felszínesnek bizonyulnak, gyakran asszociáltak arra a fenyőről, hogy egyáltalán nem lombhullató, ami alól például a vörösfenyő kivételt képez, mélyebb ismeret esetén ezzel tovább vihetnék a gondolatot. Emellett a tobozt gyakran társították a termés asszociációval, továbbá a fű válasz is megjelent az örökzöld kapcsán, aminek a háttérében feltételezhetően hétköznapi tapasztalatok állhatnak.

A *virágos növények* hívószóról elmondható, hogy a tanulásban akadályozott tanulóknál a jobb átlaggal rendelkezőknek volt kevesebb tévképzete (0,05), míg a tipikus fejlődésmenetűek esetében a gyengébb átlaggal rendelkezőknek nem volt tévképzetük a hívószó kapcsán.

Jól látható, hogy a tanulócsoporthoz a *virágtalan növények* jelentették a legnagyobb problémát, mert ennél a hívószónál a legtöbb a tévképzetek átlaga. Az *örökzöldek* hívószóhoz hasonlóan, a tantárgyban jobban teljesítők rendelkeztek több tévképzettel (2,00; 3,58), a legtöbb a 4-es és 5-ös érdemjegyű tanulásban akadályozott tanulók csoportjában volt. Az eredmények alakulásában felmerülhet a csoportokon belüli eloszlás, mint probléma, mert a 4-es és 5-ös érdemjeggyel rendelkezők csoportjában több tanuló van, ami szintén növelheti a tévképzetek előfordulásának gyakoriságát (annak ellenére, hogy átlagról van szó). A csoportoknál általános probléma volt a „fű”, mint virágtalan növény asszociáció, viszont érdemes megemlíteni, hogy ez az asszociáció az *örökzöldek*nél is nagy arányban megjelent, ami felveti a kérdést, hogy a tanulók nem tudják hová sorolni az adott választ, mert ennek kapcsán valószínűleg nem rendelkeznek átfogó ismeretekkel. Továbbá előfordultak még olyan válaszok, amik inkább a *virágos növények* vagy az *örökzöldek* hívószóhoz kapcsolhatók.

A *gombák* hívószó esetében a tipikus fejlődésmenetű tanulók körében látható nagyobb összefüggés a tantárgyi teljesítménnyel, mert a 4-es és 5-ös érdemjegyű tanulóknak volt kevesebb tévképzetük (0,41), míg a tanulásban akadályozott tanulóknál ennek az ellenkezője látható, a gyengébb tanulóknál kevesebb a tévképzet átlaga (0,50).

Az állatok témakörén belül is vizsgáltuk a tévképzetek arányát a tantárgyi teljesítmény tükrében, ez az 5. ábrán látható:



5. ábra. Tévképzetek a tantárgyi teljesítmény tükrében az állatok témakörén belül.

N=70, ***<0,001; **0,001 – 0,01; *0,01 – 0,05 (saját szerkesztés).

Az állatok témakörén belül két hívószónál, a *hüllőknél* ($p=0,005$) és a *kétéltűeknél* ($p=0,049$) látható szignifikáns különbség a csoportok teljesítménye között. A *hüllők* hívószónál a tanulásban akadályozott gyermekek jobb tantárgyi teljesítmény esetében több (1,74), a tipikus fejlődésmenetű

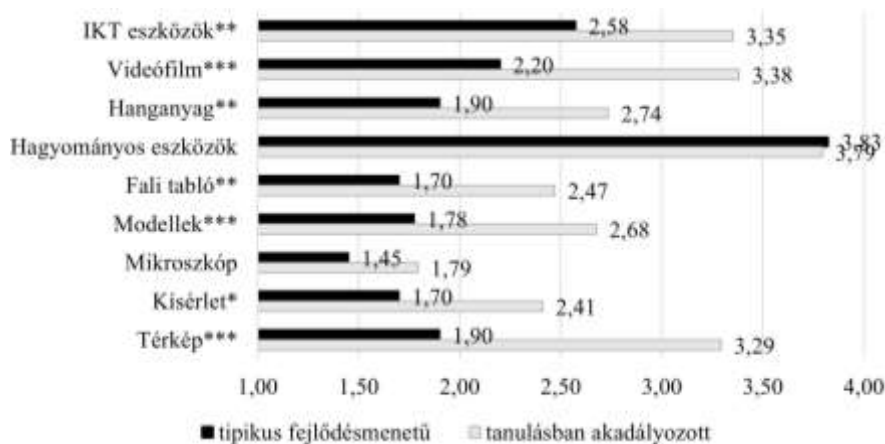
gyermeknekél pedig kevesebb tévképzetet (0,66) adtak meg, míg a *kétélhűeknél* mindkét tanulócsoporthnál jobb tanulmányi átlag esetén jelent meg kevesebb tévképzet (1,06; 2,05).

Az *emlősök* hívószónál csak a tanulásban akadályozott tanulóknál látható, hogy az eredményesebbek kevesebb tévképzetet (0,63) produkálnak, a tipikus fejlődésmentű társaiknál épp az ellenkezője látható.

A *bogarak* hívószó esetében a legtöbb tévképzet a 4-es és 5-ös érdemjegyű tanulásban akadályozott tanulóknál volt (3,63), míg a tipikus fejlődésmentű gyerekek közül a jobban tanulók kevesebb tévképzetrel rendelkeznek (2,03), mint azok, akiknek rosszabb a tanulmányi átlaguk (2,75). A hívószavaknál jelentős a tévképzetek aránya, felvetődik a kérdés/probléma, hogy a tanulócsoporthok a megfelelő mennyiségű információ ellenére sem tudják az ismereteiket megfelelően rendszerezni, az elsajátított tudást a megfelelő módon alkalmazni.

A biológia órák során használt eszközök hatása a tanulói tévképzetekre

A fentiek alapján felvetődhet a kérdés a biológia órák minőségét, ezen belül is az eszközök használatát illetően is. Kutatásunkban vizsgáltuk, hogy a tanulócsoporthok milyen eszközöket használnak a biológia órák során (6. ábra) a tanulók válasza alapján, ami azért is fontos, mert a különnevelő és a többségi iskolába járó tanulók ismeretelsajátítása más módszereket követel meg, ennek eredményeképpen pedig pedagógusaik különböző eszközöket részesíthetnek előnyben. A kérdőívben különböző, biológia órákon előforduló eszközöket soroltunk fel. A válaszadók egy egytől négyig terjedő skálán (1 – *legkevésbé jellemző*, 4 – *leginkább jellemző*) adták meg, hogy milyen gyakori, mennyire jellemző az adott eszköz használata a biológia, természetismeret órák során.



6. ábra. A tanulók biológia órái során használt eszközök gyakorisága.

N=74, ***<0,001; **0,001 – 0,01; *0,01 – 0,05 (saját szerkesztés).

A kutatás során kilenc eszköz használatát vizsgáltuk, két eszköz kivételével mindegyiknél szignifikáns különbség volt. A leggyakrabban előforduló mindkét tanulócsoporthnál a hagyományos eszközök (tankönyv, munkafüzet) használata, a legkevésbé a mikroszkóp használata jellemző. Ez utóbbinál az egyes iskolák nem rendelkeznek az említett eszközzel, emiatt a tanulóknak nincs lehetőségük ennek kipróbálására. Hasonló a helyzet a kísérletekkel is, aminek alkalmazására szintén ritkán kerül sor. Ez esetben szignifikáns különbség volt a tanulócsoporthoknál ($p=0,013$), de érdemes kiemelni, hogy több intézmény nem rendelkezik az ehhez megfelelő körülményekkel, többek közt laborral, így csak az egyszerűbb, vegyszereket nem igénylő kísérletek elvégzésére van lehetőség.

Mindkét csoportnál gyakori az IKT eszközök használata (interaktív tábla, laptop), a tipikus fejlődésmentű gyermekeknél ez a második leggyakoribb eszköz, ezt követi a videó megtekintése, a tanulásban akadályozott tanulónál pedig pont fordított a sorrend. Mind az IKT eszközök ($p=0,005$), mind a videó megtekintésénél ($p=0,000$) szignifikáns különbség volt az eszközök használatában.

A 6. ábrán látható, hogy a további eszközök gyakorisága mindkét tanulócsoportnál hasonló sorrendbe tehető, de szignifikáns különbség van a használatukat illetően: negyedik helyen áll a térkép használata ($p=0,000$), ezt követi a hanganyag meghallgatása ($p=0,001$), majd a modellek használata ($p=0,000$), ami sokkal jellemzőbb a tanulásban akadályozott gyermekekre. Ezt követi a fali tábló használata ($p=0,003$), ami szintén elterjedtebb a tanulásban akadályozott tanulónál. Összességében elmondható, hogy a hagyományos eszközök kivételével minden más eszközt a tanulásban akadályozott tanulónál alkalmaznak gyakrabban a pedagógusok, esetükben ez indokolt, mert a tankönyv önmagában nem elegendő az ismeretek helyes elsajátításához (Juhos & Hegedűs 2023, Hegedűs 2023a).

A vizsgálat során kitértünk a különböző eszközök használatára, a terjedelmi korlátok miatt csak a leggyakrabban használt eszközök eredményeit ismertetjük. Az elemzésünk során összevontuk az 1– legkevésbé jellemző, valamint a 2 – kevésbé jellemző válaszokat, ezzel megalkotva a nem jellemző változót, továbbá összevontuk a 3 – inkább jellemző, valamint a 4 – leginkább jellemző válaszokat, ezzel kialakítva a jellemző változót, így redukálva az adatokat. Ennek a csoportosításnak a mentén vizsgáltuk az IKT eszközök használatát, ami gyakori eszköznek bizonyult mindkét tanulócsoport biológia óráján (2. táblázat).

Kategória	Tipikus fejlődésmentet mutató tanulók		Tanulásban akadályozott tanulók		Szign.
	nem jellemző	jellemző	nem jellemző	jellemző	
Virágos növények tévképzet*	0,30	0,00	0,00	0,07	0,029
Virágtalan növények tévképzet	1,15	2,55	2,75	2,90	0,080
Örökzöldek tévképzet	0,60	0,70	1,00	1,30	0,138
Gombák tévképzet	0,45	0,40	0,50	0,53	0,912
Emlősök tévképzet	0,30	0,55	0,50	0,83	0,080
Hüllők tévképzet	0,65	0,75	3,00	1,63	0,571
Kételtűek tévképzet	1,25	1,25	1,75	2,07	0,337
Bogarak tévképzet	1,70	2,65	3,25	3,00	0,232

2. táblázat. IKT eszköz, mint biológia órák során használt eszköz és a tévképzetek összefüggése. $N=74$, *** $<0,001$;

** $0,001 - 0,01$; * $0,01 - 0,05$ (saját szerkesztés).

A 2. táblázatban látható, hogy a *virágos növények* hívószónál szignifikáns különbség ($p=0,029$) volt a tanulócsoportok teljesítménye között. A tanulásban akadályozott tanulónál csak *hüllők* (3,00) és a *bogarak* (3,25), a tipikus fejlődésmentű tanulónál pedig a *virágos növények* (0,30) és a *gombák* (0,45) hívószavaknál adtak meg több tévképzetet azok, akikre az IKT eszközök használata nem jellemző.

Vizsgáltuk még a videófilmeket, mint biológia órák során használt eszközt, mert ennek alkalmazása mind a tanulásban akadályozott, mind a tipikus fejlődésmentű tanulók óráin gyakorinak mondható (3. táblázat).

Kategória	Tipikus fejlődésmentet mutató tanulók		Tanulásban akadályozott tanulók		Szn .
	nem jellemző	jellemző	nem jellemző	jellemző	
Virágos növények tévképzet	0,23	0,00	0,00	0,07	0,111
Virágtalan növények tévképzet	2,27	1,07	4,80	2,55	0,408
Örökzöldek tévképzet	0,65	0,64	0,80	1,34	0,80
Gombák tévképzet	0,46	0,36	0,40	0,55	0,843
Emlősök tévképzet*	0,42	0,43	0,00	0,93	0,048
Hüllők tévképzet	0,96	0,21	1,00	1,93	0,310
Kétéltűek tévképzet	1,46	0,86	1,40	2,14	0,504
Bogarak tévképzet	2,85	0,93	4,00	2,86	0,264

3. táblázat. Videófilm megtekintése, mint biológia órák során használt eszköz és a tévképzetek összefüggése. N=74,

***<0,001; **0,001 – 0,01; *0,01 – 0,05 (saját szerkesztés).

Elemzésünk alapján megállapítható, hogy egyetlen kategóriában, az *emlősök* hívószónál van szignifikáns különbség ($p=0,048$) a tanulócsoporthoz teljesítménye között. A tipikus fejlődésmentetű tanulóknál minden kategóriában több tévképzetet produkáltak azok a tanulók, akiknél a videófilm megtekintése nem jellemző a biológia órák során, kivéve az *emlősök* hívószóra érkezett tévképzetek arányát (0,42; 0,43).

A tanulásban akadályozott tanulóknál két kategóriában, a *virágtalan növények* (4,80) és a *bogarak* (4,00) hívószavaknál látható, hogy sokkal több tévképzetet produkálnak azok a tanulók, akikre kevésbé jellemző a videófilm megtekintése. Mindezek alapján elmondható, hogy ezekben a témakörökben a tévképzeteket illetően a tipikus fejlődésmentetű tanulóknál előnyösebb volt a videófilm megtekintése.

A vizsgálat során kitértünk még a modellre, mint szemléltetőeszköz használatára, ennek eredményeit az alábbi táblázat mutatja be:

Kategória	Tipikus fejlődésmentet mutató tanulók		Tanulásban akadályozott tanulók		Szn.
	nem jellemző	jellemző	nem jellemző	jellemző	
Virágos növények tévképzet*	0,19	0,00	0,15	0,00	0,049
Virágtalan növények tévképzet	2,00	1,33	2,23	3,29	0,392
Örökzöldek tévképzet	0,65	0,67	1,38	1,19	0,504
Gombák tévképzet	0,45	0,33	0,46	0,57	0,808
Emlősök tévképzet	0,42	0,44	0,85	0,76	0,569
Hüllők tévképzet	0,71	0,67	2,62	1,29	0,667
Kétéltűek tévképzet	1,23	1,33	2,46	1,76	0,917
Bogarak tévképzet	2,45	1,22	3,92	2,48	0,275

4. táblázat. Modell, mint biológia órák során használt eszköz és a tévképzetek összefüggése. N=74, ***<0,001;

**0,001 – 0,01; *0,01 – 0,05 (saját szerkesztés).

A táblázatban látható, hogy a *virágos növények* hívószónál szignifikáns különbség ($p=0,049$) van a tanulócsoportok által megadott tévképzetek arányai között. Mindkét csoportnál azok a tanulók adták meg a több tévképzetet (0,19; 0,15), akikre az adott eszköz használata nem jellemző.

A tanulásban akadályozott tanulóknál fontos, hogy az ismereteket több oldalról megközelítve kapják meg, továbbá nagy hangsúly van a tapasztalatszerzésen, a gyakorlati úton történő tanuláson (Hegedűs 2023a, Juhos & Hegedűs 2023). Ezért is fontos a modellek használata, aminél hat hívószó esetében: *virágos növények* (0,15), *örökzöldek* (1,38), *emlősök* (0,85), *hüllők* (2,62), *kétéltűek* (2,46) és a *bogarak* (3,92) látható, hogy több tévképzetük volt azoknak a tanulóknak az asszociációi között, akiknél az eszköz használata a biológia órák során nem jellemző.

A tipikus fejlődésmentű tanulók tévképzeteinek aránya öt hívószónál: *virágos növények* (0,19), *virágatlan növények* (2,00), *gombák* (0,45), *hüllők* (0,71) és *bogarak* (2,45) volt magasabb akkor, ha a modelleket az órák során nem alkalmazzák. Mindkét tanulócsoporthoz előnyös a szemléltetőeszközök használata, mert ezzel a tanulók számára átláthatóbbá válnak az ismeretek.

KÖVETKEZTETÉSEK

A kutatásunk során a szakirodalmak alapján több hipotézist állítottunk fel a tanulók tévképzeteire vonatkozóan, valamint a tévképzetekre a tantárgyi eredményesség és a biológiai eszközhasználat tükrében.

Az első hipotézisünk – eredményeink alapján – *igazolódott*, mert a két tanulócsoporthoz teljesítménye között szignifikáns különbség volt és a tanulásban akadályozott tanulók egységnyi idő alatt több tévképzetet produkáltak, mint a többségi iskolába járó gyermekek.

A második hipotézisünk, ami a tantárgyi eredményesség és a tévképzetek összefüggésére irányul, *nem igazolódott*, mert az összesített eredményekben a tipikus fejlődésmentű gyermekeknél a jobb átlaggal rendelkezők valóban kevesebb tévképzetet adtak meg, témakörökre lebontva mégis többször láthatjuk ennek ellenkezőjét is. Sokszor előfordult, hogy a tanulócsoporthoz belül a gyengébb tanulmányi átlaggal rendelkező gyermek adott meg kevesebb tévképzetet. Ez magyarázható azzal is, hogy habár a tanulók visszaadják a tananyag során elsajátított ismereteket, fogalmakat, mégsem rendelkeznek elegendő tapasztalattal, háttértudással az adott témakörökben, így félreértelmezik azokat. Egy korábbi kutatás (B. Németh, 2000) szintén azt támasztja alá, hogy az ismeretszerzésnél elengedhetetlen a tapasztalatszerzés, különben hibás lesz az ismeretek értelmezése.

Az eszközhasználatra vonatkozó hipotézisünk *részben igazolódott*, mert van olyan eszköz, például a szemléltető eszköz (modell), amelynek használatánál a tanulásban akadályozott tanulók kevesebb tévképzetet adtak meg bizonyos témaköröknél, de többször fordult elő ennek ellenkezője is. A modellnél a tanulásban akadályozott tanulók eredményeinél látható összefüggés, míg például a videófilm megtekintésénél inkább a tipikus fejlődésmentű gyermekeknél, hogy akikre jellemző ennek biológia órán való alkalmazása, azok kevesebb tévképzetet mondtak.

Összegzés

A kutatásunkban a 7. évfolyamra járó tanulásban akadályozott és tipikus fejlődésmentű tanulók biológiával kapcsolatos tévképzeit vizsgáltuk, majd a kapott eredmények alapján összehasonlítást végeztünk. A szakirodalom alapján felállított hipotéziseink a tanulók tévképzeire irányultak, valamint felvetődött a tantárgyi eredményesség és a tévképzetek összefüggése, és az órán történő eszközhasználat befolyása is.

A tipikus fejlődésmentű tanulók tévképzeinek vizsgálata, valamint a szóasszociációs módszer alkalmazása gyakori, viszont a tanulásban akadályozott tanulóknál kevésbé jellemző. A szóasszociációs módszer révén lehetőségünk volt a tanulócsoportok biológiával kapcsolatos ismereteit – ezzel együtt tévképzeit – gyorsan és hatékonyan felmérni, emellett rávilágíthattunk a tanulásban akadályozott tanulók körében gyakran elhangzó szavakra, kifejezésekre. Esetükben a vizsgálat során leginkább példák és jellemzők fordultak elő, a tipikus fejlődésmentű társaik pedig főképp a tananyagban elsajátított ismereteket részesítették előnyben. Szignifikáns különbség volt összesítve a tévképzetek arányát illetően, valamint témakörökre bontva három hívószónál (*örökzöldek*, *hiüllők*, *kétféltűek*). Érdekes kiemelni, hogy a tanulásban akadályozott tanulók gyakran kevesebb választ adtak meg, mégis magasabb arányban voltak jelen tévképzetek, ez alól csak egyetlen hívószónál volt kivétel (*virágos növények*), ahol kevesebb tévképzetük volt. Továbbá, esetükben előfordult, hogy kiragadtak a hívószóból egy szót (*örökzöldek-zöld*) és abba az irányba vitték tovább gondolataikat, valamint arra is volt példa, hogy a figyelmük elterelődött a vizsgálat során, így látszólag nem odaillő szavakat kezdtek el sorolni.

Mindemellett, a kutatás során rávilágítottuk bizonyos, teljesítményt befolyásoló tényezőkre, kiemelten a biológia tantárgyban való eredményességre és az órai eszközhasználatra is. A tantárgyi teljesítményről elmondható, hogy az összesített eredmények alapján szignifikáns különbség volt minden kategóriában (összes asszociáció, összes tévképzet, összes szorosan nem kapcsolódó válasz), valamint, hogy mindkét tanulócsoportnál több választ adtak meg a jobb tanulmányi átlaggal rendelkezők, viszont csak a tipikus fejlődésmentűek esetében volt kevesebb tévképzet a jobb tanulmányi átlaggal rendelkezőknek, ezért megállapítható, hogy a tanulásban akadályozott tanulóknál a jobb jegy nem feltétlen jár együtt magasabbfokú tudással.

A témaköröket illetően az eredmények sokkal változatosabbak voltak, mert mindkét tanulócsoportnál előfordult, hogy a tantárgyban eredményesebbnek bizonyuló tanulók produkáltak több tévképzetet. Hasonlóan alakultak az eredmények az eszközhasználatot illetően is, ahol az összesített eredményekben inkább a tanulásban akadályozott tanulóknál volt nagyobb szerepe az eszközhasználatnak, míg témakörökön belül eltérő eredményeket kaptunk. A tanulásban akadályozott gyermekeknél kiemelten fontos, hogy minél több módszerrel és eszközzel sajátítsák el az új ismeretet, tudást, amit a pedagógusai igyekeznek a lehetőségeikhez mérten megvalósítani. A tanulók szempontjából kiemelten fontos egyrészt az előzetes ismeretekkel együtt (Kádár & Farsang, 2019) a tévképzetek feltárása, másrészt pedig, hogy az eszközök alkalmazása a megfelelő magyarázattal kiegészülve történjen, mert az ismeretek helyes beépülése és egymásra épülése csak így lehet sikeres.

A kutatás lehetőséget ad arra, hogy ajánlást tegyünk olyan tényezőkre, melyek segítségével növelhető a szakmailag helyes asszociációk száma, ezáltal pedig kevesebb tévképzet épülhet be a tanulók ismeretelsajátítása során. Továbbá, felhívjuk a figyelmet arra is, hogy fontos a diákok előzetes ismereteinek, tudásának feltérképezése, amire a szóasszociációs módszer gyors és

hatékony módszernek bizonyul. A tanulók előzetes tudására kiemelt figyelmet kell fordítani, hogy az új ismeret helyesen épülhessen be, ennek kapcsán több korábbi kutatás is rávilágít arra, hogy az oktatás során nem elég hangsúlyosak a tanulók előzetes ismeretei (Ledbetter, 1993 id.: Korom, 1997; Juhász & Márkus, 1999 id.: Malmos, 2014).

A kutatás limitációi

A kutatás tanév végén zajlott, mert bízunk benne, hogy a tanulók ekkorra végeznek az említett témakörökkel, viszont ahogyan tapasztaltuk, megcsúsztak az előírtakhoz képest, így ez is egy limitációnak tekinthető, viszont nem szerettünk volna, 8. osztály év elején ezt a vizsgálatot végezni, mert attól tartottunk, hogy a tanulásban akadályozott tanulók egy nyár alatt sokat felejtettek volna. A 8. osztályos tananyagban az említett témák már nem kerültek volna elő, így lényegében a korábban tanult ismeretek alapján már elvárható lett volna, hogy a tévképzetek ne forduljanak elő, mert a korábbi osztályokban már tanulták ezeket.

További célunk a jelenlegi kutatás bővítése, az alacsony elemszám a kutatásban korlátként jelent meg, általánosító megállapításokat nem tehetünk, viszont azt figyelembe véve, hogy a különnevelő intézményekben milyen alacsony számban vannak már a gyermekek, mégis jelentősnek tekinthető. Fő célunk egyrészt a kutatást több térségben elvégezni, akár egy országos szintű kutatás kivitelezése. Ezzel további kiindulópont lehet több új kutatás elvégzéséhez, de akár több korosztály bevonásával is elvégezhető a vizsgálat. Továbbá, céljaink között szerepel a pedagógusok bevonása is, ami komplexebbé tenné a vizsgálatot, egyrészt mert a szegregált intézményekben a diákokat eltérő módszerekkel gyógypedagógus, a többségi iskolákban pedig biológia szakos tanár tanítja. Emellett egy összetettebb képet kapnánk a tanulókat tanító pedagógusok fogalmi ismereteiről is.

Összességében, a kutatás lehetővé tette a két tanulócsoporthoz összehasonlítását, valamint tovább szélesítette a szóasszociációs módszer alkalmazhatóságának, felhasználhatóságának körét. Lehetőségünk nyílt a tanulók ismereteinek, tévképzeteinek, ezzel együtt pedig a problémás területek feltárására, valamint a tanulók teljesítményét befolyásoló tényezőkről is képet kaphatunk, ami megalapozhat újabb kutatásokat a téma kapcsán.

IRODALOMJEGYZÉK

- Ari P. & Szekeres Á. (2007). *Útmutató tanulásban akadályozott gyermekek, tanulók együttneveléséhez*. SuliNova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.
- B. Németh M. (2000). A természettudományos ismeretek alkalmazása. *Iskolakultúra*, 10(8), 60–68.
- B. Németh M., Tóth E., Csíkos Cs. & Korom E. (2022). A természettudomány tanulásának motivációi a 6. és a 8. évfolyamon. *Magyar Tudomány*, 183(11), 1407–1409. <https://doi.org/10.1556/2065.183.2022.11.4>
- Çalik, M. & Ayas, A. (2005). A comparison of level of understanding of eighth-grade students and science student teachers related to selected chemistry concepts. *Journal of Research in Science Teaching*, 42(6), 638–667. <https://doi.org/10.1002/tea.20076>
- Cardellini, L. & Bahar, M. (2000). Monitoring the learning of chemistry through word association tests. In Fogliani, C. L. (Eds.). *Australian Chemistry Resource. Book, 19*. (pp. 59–69). The Royal Australian Chemical Institute.

- Cho, H., Kahle, J. B. & Nordland, F. H. (1985). An Investigation of High School Biology Textbooks as Sources of Misconceptions and Difficulties in Genetics and Some Suggestions for Teaching Genetics. *Science Education*, 69(5), 707–719. <https://doi.org/10.1002/scs.3730690512>
- Confrey, J. (1990). A review of the research on student conceptions in mathematics, science, and programming. *Review of Research in Education*, 16(1), 3–56. <https://doi.org/10.2307/1167350>
- Daru K. & Tóth Z. (2014). A szóasszociációs módszer alkalmazhatósága óvodások időjárással kapcsolatos tudásszerkezetének vizsgálatára. In Bárdos J., Kis-Tóth L. & Racsó R. (Eds.). *Új kutatások a neveléstudományokban 2013. Változó életformák, régi és új tanulási környezetek*. (pp. 37–49). MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság.
- Desfandi M., Abdi A. W., Gadeng A. N. & Sofia I. (2020). Identification of misconceptions in geography using the three-tier diagnostic test. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 561. <http://doi.org/10.1088/1755-1315/561/1/012040>
- Fazekasné Fenyvesi M., Papp G. & Gál Z. (2019). Tanulásban akadályozott (ezen belül enyhén értelmi fogyatékos) tanulók verbális munkamemóriájának mérése. *Gyógypedagógiai Szemle*, 47(3), 185–208.
- Hegedűs R. (2020). *Kompetenciák – bátrányok – térségek. Avagy honnan s hogyan jutnak el a bátrányos helyzetűek a felsőoktatásba?* Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Hegedűs R. (2023a). Tanulásban akadályozottak fenntarthatóságra nevelése a kerettanterv tükrében. In Kovács E. (szerk.). *Pedagógiai és Módszertani Tanulmányok, Módszerek a fenntarthatóság jegyében*. Eszterházy Károly Katolikus Egyetem. (megjelenésre elfogadva)
- Hegedűs R. (2023b). Sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók számának területi és statisztikai elemzése. *Educatio*, 32(2), 228–246. <https://doi.org/10.1556/2063.32.2023.2.4>
- Hegedűs, R. & Sebestyén, K. (2022). Focus on 10th grade students with learning problems: What influences their achievements? *Hungarian Educational Research Journal*, 13(3), 385–404. <https://doi.org/10.1556/063.2022.00168>
- Juhász E. & Márkus E. (1999). Természettudományos tévképzetek iskolai vizsgálata. *Iskolakultúra*, 9(10), 97–103.
- Juhos Á. – Hegedűs R. (2023). Enyhe értelmi fogyatékos és többségi tanulók 2012-es és 2020-as természettudományos (5–6. osztály) tanterveinek összehasonlítása. *GeoMetodika*, 7(3), 23–36. <https://doi.org/10.26888/GEOMET.2023.7.3.2>
- Kádár A. & Farsang A. (2019). Általános iskolai és középiskolás diákok lemeztektonikai tévképzetei egy kvalitatív, keresztmetszeti vizsgálat tükrében. *Magyar Pedagógia*, 119(1), 19–52. <https://doi.org/10.17670/MPed.2019.1.19>
- Kluknavszky Á. & Tóth Z. (2009). Tanulócsoporthoz levegőszennyezéssel kapcsolatos fogalmainak vizsgálata szóasszociációs módszerrel. *Magyar Pedagógia*, 109(4), 321–342.
- Korom E. (1997). Naiv elméletek és tévképzetek a természettudományos fogalmak tanulásában. *Magyar Pedagógia*, 97(1), 19–41.
- Korom E. (1999). A naiv elméletektől a tudományos nézetekig. *Iskolakultúra*, 9(10), 60–71.
- Korom E. (2002). Az iskolai tudás és a hétköznapi tapasztalat ellentmondásai. In Csapó B. (szerk.). *Az iskolai tudás*. (pp. 149–176). Osiris Kiadó.
- Korom E. (2005). *Fogalmi fejlődés és fogalmi váltás*. Műszaki Könyvkiadó.
- Korom E. (2022). A tanulói tévképzetektől a gondolkodási képességekig: A természettudományos gondolkodás szerepe a fogalmi váltásban. *Iskolakultúra*, 32(11), 98–112. <https://doi.org/10.14232/iskult.2022.11.98>
- Korom E. & Z. Orosz G. (2020). A természettudományos nevelés fő kutatási irányzatai. *Magyar Tudomány*, 181(1), 34–46. <https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.1.4>
- Kostova, Z. & Radoynovska, B. (2008). Word association test for studying conceptual structures of teachers and students. *Bulgarian Journal of Science and Education Policy (BJSEP)*, 2(2), 209–231.

- Ledbetter, C. E. (1993). Qualitative comparison of students' constructions of science. *Science Education*, 77(6), 611–624. <https://doi.org/10.1002/sce.3730770605>
- LeRoy, B. W., Samuel, P., Deluca, M. & Evans, P. (2019). Students with special educational needs within PISA. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 26(4), 386–396. <https://doi.org/10.1080/0969594X.2017.1421523>
- Lorenz, J. H. (2007). Die Repräsentation von Zahlen und Rechenoperationen im kindlichen Kopf. *Beiträge zum Mathematikunterricht*, 13–22. <http://dx.doi.org/10.17877/DE290R-6150>
- Macher M. (2016). Szóaktiválási és szótanulási folyamatok működése tanulásban akadályozott gyermekeknél. *Gyógypedagógiai Szemle*, 44(4), 257–269.
- Malmos E. (2014). A biológia – tankönyv szerepe a tévképzetek kialakulásában. *A biológia tanítása*, 14(1), 31–35.
- Malmos E. & Revákné Markóczi, I. (2015). Biológia fogalmakhoz kapcsolódó tévképzetek vizsgálata szóasszociációs módszerrel. *Iskolakultúra*, 25(5-6), 190–199.
- Mesterházi Zs. (1998). *A nehezen tanuló gyermekek iskolai nevelése*. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola.
- Mesterházi Zs. (2001, szerk.). *Gyógypedagógiai lexikon*. ELTE BGGYFK.
- Mesterházi Zs. & Szekeres Á. (2019). *A nehezen tanuló gyermekek iskolai nevelése*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Neidorf, T., Arora, A., Erberber, E., Tsokodayi, Y. & Mai, T. (2020). *Student misconceptions and errors in physics and mathematics. Exploring data from TIMSS and TIMSS Advanced*. IEA Research for Education 9. Springer. <http://doi.org/10.1007/978-3-030-30188-0>
- Rottmayer J. (2006). *Ajánlások a tanulásban akadályozott gyermekek, tanulók kompetencia alapú fejlesztéséhez. Szövegértés-szövegalkotás*. SuliNova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.
- Sójáné Gajdos G. & Tóth Z. (2017). Általános iskolai és gimnáziumi tanulók levegőszennyezéssel kapcsolatos tudásszerkezetének vizsgálata szóasszociációs módszerrel. *Magyar Kémikusok Lapja*, 72(2), 44–49.
- Szabó D. F. (2016). Tanulásban akadályozott és többségi tanulók induktív gondolkodása fejlettségének összevetése a Rasch-modell felhasználásával. *Gyógypedagógiai Szemle*, 46(4), 270–292.
- Timur, S. (2012). Examining Cognitive Structures of Prospective Preschool Teachers Concerning the Subject „Force and Motion”. *Educational Sciences: Theory & Practice*, Special Issue Autumn, 3039–3049.
- Vosniadou, S. (2012). Reframing the classical approach to conceptual change, preconceptions, misconceptions and synthetic models. In Fraser, B. I., Tobin, K. G. & McRobbie, C. J. (Eds.). *Second international handbook of science education*. (pp. 119–130). Springer International Handbooks of Education. http://doi.org/10.1007/978-1-4020-9041-7_10
- Vosniadou, S. & Ioannides, C. (1999). A fogalmi fejlődéstől a természettudományos nevelésig: egy pszichológiai megközelítés. *Iskolakultúra*, 9(10), 18–32.
- Zentai G., Fazekasné Fenyvesi M. & Józsa K. (2013). Tanulásban akadályozott és többségi gyermekek rendszerező képességének fejlődése. *Iskolakultúra*, 13(11), 131–145.

Jogi szabályozó dokumentumok

51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről

A sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvei (2020), Oktatási Hivatal

How do misconceptions about biology affect subject achievement and tool use? – Examining misconceptions among pupils with and without mild intellectual disabilities

ABSTRACT

Background and aims: In this study we examine biology related misconceptions of seventh-grade pupils with and without mild intellectual disability in the context of subject achievement and the use of tools in biology classes. The examination of misconceptions has been a concern of researchers for a long time (Korom, 1997, 2002, 2022, Kádár & Farsang, 2019), one of the most potential devices is the word association method which can help us to reveal the knowledge and misconceptions quickly and efficiently (Sójáné & Tóth, 2017). This kind of research is common domestically and internationally as well among children with typical development (Daru & Tóth, 2014; Timur, 2012). On the other hand, there haven't been that many studies centered around students with learning disabilities. In addition, the two groups have not yet been compared this way.

Method: The first part of the research consisted of taking a self-composed questionnaire followed by the word association test during which the students had one minute to associate with the given stimulus words. The data were analysed in the SPSS program using ANOVA method.

Results: The results clearly show the difference between the two pupils' group, as students with mild intellectual disability produce more misconceptions in the same amount of time. Furthermore, it can be seen how factors such as subject achievement and the use of tools in biology class influence the students' abilities to associate words.

Conclusions: Due to the number of participants, we cannot draw general conclusions. However, during the examination we highlighted the problematic areas. Furthermore, we can also make suggestions for factors that can be used to increase the proportion of correct associations so that fewer misconceptions can be incorporated during pupils' acquisition of knowledge.

Keywords: misconceptions, biology, subject achievement, mild intellectual disability

Tervezett közösségfejlesztés módszertani alapjai a köznevelésben, felső tagozatos és/vagy középiskolás gyermekközösségekben

30 órás online, akkreditált pedagógus-továbbképzés

A folyamatba ágyazott továbbképzés célja, hogy a résztvevők felső tagozatos és/vagy középiskolás tanulók/ fiatalok pszichológiai jellemzőinek ismeretében képesek legyenek ezekhez alkalmazkodva az adott osztályközösség társas szempontú támogatásának megtervezésére, kivitelezésére és értékelésére. Fokozottabban figyeljenek a gyermekek közötti különbségekre, ezeket vegyék figyelembe a közösségfejlesztés folyamatában. Ismerjék a közösségfejlesztés általános kereteit, lépéseit, legyenek képesek a közösségfejlesztés céljainak meghatározására, a folyamat megtervezésére felső tagozatos és/vagy középiskolás tanulók osztályközösségei számára. Készek legyenek önállóan felismerni és megfogalmazni az általuk nevelt gyermekközösség támogatásának szükségességét, annak irányát. Ismerjenek több, hazánkban alkalmazott közösségfejlesztő programot, szociális készséget fejlesztő módszert, eszközt. Ismerjék a szociometria adatfelvételi folyamat lépéseit, értsék azok jelentőségét. Legyenek képesek önállóan megtervezni és megvalósítani egy szociometria adatfelvételt adott csoport szükségleteit és sajátosságait figyelembe véve. A résztvevő nemcsak egyetlen módszer alkalmazására válik képessé, hanem arra is, hogy fokozott önállósággal válassza meg a céljainak megfelelő eszközöket a közösségfejlesztéshez.

A folyamatba ágyazott 30 órás továbbképzés frontális, kis csoportos és egyéni tevékenységekre épít az interaktív előadás és megbeszélés, valamint az e-mentorált egyéni munka módszereit alkalmazva.

A képzés oktatói:

dr. Szekeres Ágota gyógypedagógus, pszichológus, egyetemi docens; (ELTE BGGYK)

Horváth Endre gyógypedagógus, egyetemi tanársegéd (ELTE BGGYK)

Herbainé Szekeres Erika szakvizsgázott, okleveles gyógypedagógus; (Gödöllő, Szent Imre Katolikus Általános Iskola és Óvoda, PMPSZ Gödöllői Tagintézménye)

Képzés ideje: 2024. február 9; 10; 17 és március 23.

Jelentkezés feltételei:

- Pedagógusképzés képzési területen (gyógypedagógia, tanár, konduktor) és/vagy pszichológia, és/vagy szociálpedagógia alap- vagy mesterképzésben (vagy korábban ennek megfelelően felső iskolai szintű képzésben szerzett oklevél)
- tanár, gyógypedagógus, logopédus, gyógypedagógiai tanár, gyógypedagógiai terapeuta, szociálpedagógus, konduktor, fejlesztő pedagógus, pszichológus.
- 1 éves, végzettségének megfelelő szakmai tapasztalat felső tagozatos és/vagy középiskolás gyermekek ellátásával kapcsolatban

A képzésről további információk kérhetők a tovabbkepzo@barczy.elete.hu e-mail címen, illetve a 06 1 358-5548-as telefonszámon.

A GYAKORLAT MŰHELYÉBŐL

¹Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Doktori Iskola

²Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar Gyógypedagógiai Módszertani és Rehabilitációs Intézet

³Országos Mozgásszervi Intézet-Országos Orvosi Rehabilitációs Intézet

⁴Pécsi Tudományegyetem Általános Orvosi Kar Orvosi Rehabilitáció és Fizikális Medicina Tanszék

Gerincvelőkárosodott személyek számára készült információs kiadványok kritikai bemutatása (Szempontok és megvalósulások a mozgáskorlátozottá vált személy és környezete tekintetbe vételéhez, bevonásához)

SZABÓ-SZEMENYEI ESZTER^{1,2,3} – MÁRKUS ESZTER^{1,2} – CSERHÁTI PÉTER^{1,3,4}

szabo.szemenyei.eszter@barczy.elte.hu

markus.eszter@barczy.elte.hu

csershati.peter@omint.hu

ABSZTRAKT

Háttér és célok: A szomatopedagógusnak az egészségügyi rendszerben fontos feladata a gerincvelőkárosodott személyek FNO szemléletű (A funkcióképesség, fogyatékosság és egészség nemzetközi osztályozása) bevonása a rehabilitációs folyamatba. Mindezt nehezíthetik a trauma utáni testi-lelki-társadalmi folyamatok kihívásai és a környezeti attitűdök megváltozásai. Ezek ellen többek között a jó időben történő, célzott információátadással is lehet tenni. A megfelelő információk motivációt, kompetenciaélményt és életminőségemelkedést adhatnak. Fő célunk a traumás gerincvelőkárosodott személyeknek szóló kliens edukációs lehetőségek bemutatása.

Módszer: Munkánkban a papíralapú és az online felületeken megjelentett, gerincvelőkárosodott személyek számára szóló lehetőségeket elemezzük. A papíralapú kiadványok közül célzottan gerincvelőkárosodott személyek számára szóló füzeteket mutatunk be: a korábbi években magyar nyelven megjelent, általános információk, kerekesszék-használat, szexualitás témáját részletező, továbbá ergoterápiás és otthoni életviteli lehetőségeket bemutató kiadványokat, valamint nagyobb kiadók nem csupán a traumás gerincvelőkárosodást bemutató könyveit. Az online felület egy külföldi jó gyakorlatot mutat be, ami célzottan gerincvelőkárosodott személyek részére készült.

Eredmények: A célzott, papíralapú füzetek erősségei, hogy nyelvvezetők és témáik megfelelőek a friss és későbbi traumás szakaszokban is, hiányosságaik, hogy elvértve szólnak a lelki tényezőkről. A nagy kiadók kötetei nem célzottan traumás gerincvelőkárosodott személyeknek szólnak, így hátrányuk, hogy nehezebb az adaptációjuk. Előnyük a széleskörű információk összeszedett közreadása. A külföldi online platform egy jó példát ad mind a felület, mind a tartalom kialakítására.

Kulcsszavak: információs kiadványok, gerincvelőkárosodott személyek, életminőség, rehabilitáció

DOI: 10.52092/gyosze.2023.4.8

HÁTTÉR ÉS CÉLOK

A gerincvelőkárosodott személyek rehabilitációs ellátása, majd az ellátó intézményen kívüli kísérése, segítése talán az egyik legnagyobb szakmai kihívás, amivel egy szomatopedagógus találkozhat a felnőtt ellátás körében. A gyógypedagógiából ismert komplex, interdiszciplináris szemléletmód gyakorlatba ültetése valóban szükséges a gerincvelőkárosodott személyekkel való közös együttműködésben.

Mik lehetnek azonban mégis ezen elvek megvalósulásának gátjai, és mit lehet tenni, hogy mégis sikeres lehessen az együttműködés a gerincvelőkárosodott személyek és a szakemberek között? Az erről való gondolkodásra hívjuk az olvasót, melyben a gerincvelőkárosodás mögött meghúzódó emberi, ellátórendszeri kontextusra, a felvetett problémák mögött megbújó elméleti viszonyulásokra, majd mindezek egyfajta lehetséges feloldására, jó gyakorlataira szeretnénk felhívni a figyelmet.

A mozgáskorlátozottá vált személy jelenléte a szakember, az intézmény és a gerincvelőkárosodás mögött

A gyógypedagógia ellátási területei közül az egészségügyi színtéren megvalósuló, felnőtt személyeket érintő ellátás talán kevésbé ismert része a megszokott szomatopedagógusi tevékenységi körnek. Pedig fontos szerepe van az ilyen képzettségű szakembernek ezen a területen is. A gerincvelőkárosodott személyek rehabilitációs ellátása lényegében szolgáltatásjellegű: a szakember kompetenciájának határain belül, teamben nyújtja a lehető legmagasabb szintű szakmai tudást, azaz felajánlja a szolgáltatását a gerincvelőkárosodott személynek, aki, mint kompetens teamtag, aktívan részt vesz a rehabilitációs, az életminősége javulását megcélzó programban, azaz a felhasználója a folyamatnak. Ez jelenti azt is, hogy visszautasíthat egy beavatkozást, terápiát, mindenféle negatív következmény nélkül, vagy új utakat, kérdéseket fogalmazhat meg a rehabilitációs folyamat további irányával kapcsolatban. Ehhez szükséges, hogy a szakemberek (gyógypedagógusok, mozgásterapeuták, orvosok, pszichológusok, szociális munkások, ápolók stb.) és a mozgáskorlátozott személy valóban egyenrangú kapcsolatban legyenek (Vekerdy-Nagy, 2017).

A gerincvelőkárosodás lehet szerzett vagy veleszületett állapot. Jelen írásban a szerzett, azaz főként trauma útján bekövetkezett állapottal, illetve a mozgáskorlátozottá vált személyek számára szóló információk lehetőségeivel foglalkozunk.

A komplex rehabilitációs tevékenység

A gerincvelőkárosodott személyek rehabilitációja talán az egyik legösszetettebb rehabilitációs tevékenység, célja a komplex állapotfelmérés, a funkcionális állapot optimalizálása, a mindennapi élettevékenységek (Activities of Daily Living, továbbiakban ADL funkciók), a transzferek, a kompenzáló mechanizmusok megtanítása, a kliens és hozzátartozó oktatása, a megváltozott életmód elemeinek megtanítása, a szekunder károsodások megelőzése vagy késleltetése. A rehabilitációs folyamatot nehezítő, hátráltató tényezők (szövődmények, másodlagos károsodások) lehetnek többek között: inkontinencia, heterotóp osszifikáció, vállpanaszok, trombózis, nyelési-légzési zavarok, dekubitusz, kontraktúrák, ortosztatisz kollapszus, tónusfokozódások, fájdalomszindróma, csigolya- és műtéti implantátum elmozdulás (Vekerdy-Nagy, 2017).

Túl azon, hogy ezen személyeknek a traumát követően meg kell küzdeniük az állapotukkal járó fizikai következményekkel, többek között a teljes vagy részleges mozgáskorlátozottsággal és ennek reverzibilis vagy irreverzibilis voltával, a gerincvelőkárosodás nyomán kihívást jelenthet az érzéskiesés, a hólyagürítési zavar, a férfiak esetében kifejezetten a reprodukivitást érintő szexuális funkciók zavara, nők és férfiak esetében egyaránt előforduló nemi vágy és a nemi szervek területén előforduló érzészavarok, vagy az önellátási nehézségek kérdése is. Az aktivitás oldaláról nézve, az ezen állapotokra adott mozgásterápiás lehetőségben való részvétel is nagymértékű erőfeszítést kíván (Szirmai, 2005).

Ezen felül, mivel az ember bio-pszicho-szociális lény, és értelmezhetetlen társadalmi kontextus nélkül, számba kell venni a mozgáskorlátozottá vált személy lelki (gyászfeldolgozás, motiváció stb), szociális és segédeszközellátási, valamint megváltozott munkaerőpiaci helyzetét is, amikhez mind-mind nagyon gyorsan és hatékonyan érdemes adaptálódniuk (Fejes, 2016).

A mindennapi tapasztalatokon alapuló megfigyelések azt mutatják, hogy az idői és tevékenységi nyomás gyakran korábbi megküzdési stratégiákat hozhat magával, hiszen trauma esetén könnyebb már meglévő erőforrásokat aktiválni. Így fordulhat elő, hogy sokszor a gerincvelőkárosodott személy önmagára és a szakemberekre nem mint szolgáltatóra és felhasználóként tekint, hanem egyszerűen a legkisebb ellenállás felé halad, hiszen emberi erőforrásaival jól szeretne élni ebben a megváltozott élethelyzetben, azaz igyekszik jó esetben „jó beteggé válni”, aki nem okoz fennakadást és plusz munkát az amúgy is leterhelt egészségügyi rendszerben.

Ezzel szemben az egészségügyi rendszer, ami meghatározott ellátási protokollok mentén végzi a személyre szabott rehabilitációs tevékenységét, igyekszik teamtagként tekinteni a mozgáskorlátozott személyre. Nagyon sok jó törekvés születik, és nap mint nap sok szakember dolgozik azon, hogy a rehabilitáció ügye a gyakorlatban a gerincvelőkárosodott személy életminősége és környezete számára sikerré váljon. Az esetek többségében megvalósul mindez, mégis gyakran találkozhatunk azzal, hogy a gerincvelőkárosodottá vált személy úgy gondol az állapotára, mint egy több hónap alatt maradéktalanul „meggyógyuló náthára”.

Vajon a mai egészségügyben dolgozó, sokszor leterhelt szakemberek mit tehetnek még annak érdekében is, hogy végre kompetensebbnek érezze magát a gerincvelőkárosodott személy? Valóban csak az ő feladatuk ez azok után, ha minden, szakmájukból fakadó lehetséges etikai, szakmai tevékenységet a gyakorlatba ültettek? Vagy talán a mozgáskorlátozott személy jobban kezébe veheti a saját életét és annak alakulását?

Célunk olyan, gerincvelőkárosodott személyek számára készült kliensdukációs kiadványok bemutatása és kritikai értékelése, amik motivációt és információt adhatnak nekik, hozzátartozóiknak és az őket kísérő szakmai teamnek, mindezzel elősegítve a gerincvelőkárosodott személyek minél nagyobb mértékű önállóságát, akár már a károsodás fennállásának korai szakaszában is.

A feldolgozott és a bemutatásra kerülő kiadványok tanulságaiból kiindulva, a jelen cikkben túlmutató céljaink között szerepel új kutatáson alapuló felületek, kiadványok kialakítása, információval való feltöltése és megjelentetése, amik sikeresen érik el a traumás gerincvelőkárosodott személyeket.

A bemutatásra beválogatott kiadványok köre

Cikkünkben az 1989-2006 között megjelent, jellemzően nagyobb magyarországi rehabilitációs intézményekhez köthető, kifejezetten gerincvelőkárosodott személyek számára készült klienseducációs füzeteket szeretnénk bemutatni (Barcsa, 1999; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2004; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006a; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006b; Novoszel, 1989).

Kitekintésként írunk a nagyobb kiadók átfogóbb, a traumás gerincvelőkárosodás mellett egyéb okokból létrejött, mozgáskorlátozottsággal járó állapotokat bemutató információs füzetekről is (Czigléczki, 2018; Erbszt, 2013), majd bemutatunk egy külföldi jó gyakorlatot (Parekh & Atresh, 2017).

A bemutatott kiadványok beválogatási szempontjai

A kiadványok és a jó gyakorlat bemutatásának kiválasztási fő szempontja az volt, hogy könnyen elérhetőek legyenek a gerincvelőkárosodott személyek számára. Az első öt füzet elérhető az Országos Mozgásszervi Intézet Országos Orvosi Rehabilitációs Intézet Könyvtárában, mindemellett a második két, nagyobb kiadókhoz köthető kiadvány is megtalálható az intézet könyvtárában, továbbá könyvesboltokban is, valamint a külföldi jó gyakorlat részletei könnyen elérhetőek az interneten. Így valóban olyan kiadványok és lehetőségek kerülnek bemutatásra, amik könnyen, akár a mozgáskárosodás korai szakaszában is elérhetőek a gerincvelőkárosodott személyek számára, hiszen legtöbbjük a kevés országos ellátási körű intézmény közül itt fordul meg és tölt el számottevő időt.

Emellett fontos kiválasztási szempont volt az intézményi elérhetőség szempontjából, hogy mind a könyvtárosok, mind a szakmai team (orvos, pszichológus, gyógytornász, ápoló, szociális munkás, különböző színtereken dolgozó mozgásterapeuták, sorstárs segítők, művészetterapeuták) elérhetőek legyenek a mozgáskorlátozott személy számára, abban az esetben, ha a gerincvelőkárosodott személynek kérdései lennének az olvasottakkal kapcsolatban.

Célunk volt minden olyan kiadványt és lehetőséget megmutatni, ami az elmúlt években keletkezett. A beválogatás fő szempontja kifejezetten egy szűkebb csoport megcélzása volt, azaz, hogy a bemutatásra szánt füzetek mindegyike traumás gerincvelőkárosodott személyek számára készüljön és gyakorlati szempontból hasznos, rövid és könnyű nyelvezetű legyen. Tudtunkkal jelen cikkben az összes ilyen füzet feldolgozásra került (Barcsa, 1999; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2004; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006a; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006b; Novoszel, 1989).

Kitekintésként, összehasonlításként további, más szempontokból készült kiadványokat (Czigléczki, 2018; Erbszt, 2013), és egyéb lehetőséget (Parekh & Atresh, 2017) is szeretnénk bemutatni, ám a fő irányvonal a szűkebb csoportot megcélzó oktató szándékú kiadványok, azon belül is elsősorban a három viszonylag frissebben kiadott füzet (Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2004; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006a; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006b), majd a két régebbi információs kiadvány (Barcsa, 1999; Novoszel, 1989). Mindezt a továbbiakban, az **Eredmények** részben bemutatásra kerülő kiadványok közlési sorrendje is ezt a logikát követi.

A kiválasztott kötetek elemzésének szempontjai

A szövegeket nem mint szakemberek számára szóló szakszövegeket vizsgáltuk, hanem mint a mozgáskorlátozott személyek számára szóló informatív szövegeket, melyek információátadási módjai alkalmasak lehetnek a korábbi és a későbbi károsodási fázisokban egyaránt.

A kliensedukációs füzeteket, kiadványokat és az online platformot elsősorban az információközlés módjának egyszerűsége, olvashatósága, tömörsége, közérthetősége, szakmai aktualitása, pontossága, mérete szemszögéből vizsgáltuk. Mindemellett mindegyik esetben kitértünk a szövegek összebenyomására, a szerzői stílusra is. Vizsgáljuk a szemléletmódot, miszerint mennyire tekinti partnernek a célközönséget az adott kiadvány, továbbá kitérünk a fellelhető hiányosságokra is.

EREDMÉNYEK

A fejezetben az egyes füzetek kerülnek bemutatásra. A **Módszer** részben írt vizsgálati szempontjaink eredményeit a könnyebb követhetőség kedvéért **dőlt és félkövér** betűvel jelenítjük meg, majd ezek részletes, átfogó elemzését az **Összefoglalás** fejezetben adjuk közre.

A célzottan gerincvelőkárosodott személyek számára megjelentetett, papíralapú kliensedukációs kiadványok bemutatása

Az információátadás területén érdemes elsősorban a gerincvelőkárosodott személy oldaláról közelíteni a megoldás felé. Az adott személy megváltozott élethelyzetében a szakszemélyzet, vagy a még nem említett sorstárs segítők támogatása mellett fontos lépés lehet a saját helyzetük irányításának elősegítése, ha hiteles, rövid és könnyen elérhető információkat kaphatnak kézhez a megfelelő időben. Ez sokféle platformon történhet a mai világban: applikáció, honlap, e-learning felület, videó- vagy audiopodcastok, nyomtatott kiadványok.

A korábbi évtizedekben több rövid, hasznos tanácsokat, információkat tartalmazó információs füzet készült, jellemzően az akkori, a gerincvelőkárosodott személyek rehabilitációjában élenjáró intézmények gondozásában.

Ezek a kis füzetek egy-egy meghatározó szakember vagy szakmai csoport indíttatására készültek el. Az 1980-90-es években jelentek meg Novoszel Tibor (1989) és Barcsa Józsefné (1999) kliensedukációs munkái az Országos Orvosi Rehabilitációs Intézet gondozásában.

A 2000-es évek elején Klauber András, az akkori MÁV Kórház Mozgásszervi Rehabilitációs Osztályának főorvosa végzett ilyenfajta hiánypótló munkát szakmai közösségével együtt (Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2004; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006a; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006b).

Nagyobb kiadók is megjelentettek edukációs célzatú kiadványokat (Czigléczi, 2018; Erbszt, 2013). Ezek sokkal tágabb közönséget céloznak meg és összességében elmondható róluk, hogy a gerincet érintő mozgáskorlátozottságot okozó állapotok minél szélesebb körű bemutatását célozzák meg.

A NEKO Alapítvány gondozásában megjelent füzetek

A témában tájékozódva, személyes beszélgetés alapján Klauber Andrást értük el, aki sok éven át volt az Országos Orvosi Rehabilitációs Intézet gerincvelőkárosodott személyek rehabilitációs osztályának osztályvezető főorvosa. Elmondása szerint a három füzet létrejöttét a gerincvelőkárosodott személyek információhoz való hozzáféréseinek igényei szülték, amik megvalósulását az akkori kollégákból álló szűk csoport segítette. Ezen személyek neve nem került feltüntetésre a füzetek impresszumában, ám a főorvos elmondása szerint az első füzetben ő maga (2004), a másodikban Legeza György paralimpikon (2006a), míg a harmadik füzetben Fejes András (2006b) végezte a szakmai munka jelentős részét.

A füzetek gerincvelőkárosodott személyek oldaláról való fogadtatása pozitív volt, ám **nehézséget jelentett** a szakmai teamnek, hogy a későbbiekben hatékonyan tudják az elkészült füzeteket eljuttatni a minél szélesebb szakmai és a mozgáskorlátozott személyeket elérő platformokra. A megjelenített témák az akkoriban tapasztalt, az ellátásban felmerülő kritikus **területekre** fókuszálnak: általános információk a gerincvelőkárosodásról, kerekesszék-használati és kiválasztási szempontok, továbbá a gerincvelőkárosodott személyek szexualitásának kérdéskörei. Terveztek egy, az inkontinencia témáját felölelő kötetet is, azonban ennek létrejötte már nem valósult meg.

A füzeteket végigolvasva az információátadási mód, a **nyelvezet** vizsgálatát helyeztük előtérbe. Szakmai szempontból mindhárom füzet hasznos, még ma is releváns információkat tartalmaz. A szerzők különböző **stílusa** jellemzően megadja a témáról való írás alaphangját, így ebben a tekintetben a füzetek nyelvezete kissé eltér egymástól.

Fontos kérdés a mozgáskorlátozott személyek felé történő **információátadás** témakörében, hogy az elkészült termék megfelelően alkalmas legyen olyan személyek számára is, akik frissebb károsodással küzdenek, így a gyászfolyamat miatt érzékenyebb periódusban vannak, és olyanok számára is megfelelően informatív, konkrét legyen, akik már messzebb jutottak a traumafeldolgozás folyamatában, és a jobban megszilárdult mozgásállapotukból kifolyólag is fokozottabban érdeklődnek a konkrét segítség, lehetőségek témájában. Mindezt a füzetek **nyelvezetét és az információ átadásának módját, mennyiségét eltalálni etikai** szempontból nehéz kérdés. A három említett füzet ilyen szempontból is hasznos és releváns információkat tartalmaz.

Általánosan a gerincvelőkárosodásról szóló kiadvány

Az általános ismereteket tartalmazó első füzet (Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2004) talán legjobban eltalált a **nyelvezet** szempontjából. Kérdéseket tesz fel, amik jellemzően felmerülhetnek a gerincvelőkárosodott személy részéről. **Témáit** tekintve kifejtésre kerül, hogy mi történik a gerincvelő károsodásakor, mi történik a rehabilitáció során, mire kell figyelni a trauma után (étrend, dekubitusprevenció, inkontinencia kérdése és kezelésének technikái, étkezés, tüdő egészsége, érzelmek feldolgozása, szexuális élet, munkába állás, rekreáció, idegen szavak magyarázó szótára).

Külön **érdeme** a füzetnek, hogy beszél a gyakran előforduló autonóm diszreflexiáról, ami egy veszélyes, azonnali ellátást igénylő állapot. Annak érdekében, hogy az információátadás még kézzelfoghatóbb legyen, a füzet tartalmaz egy kemény lapból készült, kivágható, így könnyen az adott személy irataiban elhelyezhető információs kártyát, ami számára és a szakszemélyzet számára is fontos információkat tartalmaz, miszerint mik a jellemző tünetek, és ezeknek milyen otthoni és

intézményes vészhelyzeti ellátási protokolljuk van. Ez nagyon hasznos, mivel egy sürgősségi osztály jellemzően kevesebb gerincvelőkárosodott személyt lát el, így a gyors beavatkozáskor jelentős segítséget jelenthetnek a kártyán szereplő információk.

A füzet sok, az életből vett magyarázó *hasonlattal*, vagy a gerincvelőkárosodott személyek között használt *kifejezéssel*, *szlenggel* ismerteti meg az olvasót, így a gerincvelőkárosodott személy vagy a környezete közelebb érezheti magát a megoldásokhoz, és így kevésbé idegenkedhetnek az épp felmerülő nehézségektől.

Nyelvezete egyszerű és mégis nagyon pontos szakmai szemmel is, megfogalmazása könnyed és olvasható, informatív ábrák segítik a megértést, a gerincvelőkárosodott állapottal és életmóddal kapcsolatban nem kecsegtet hiú ábrándokkal, de nem is öli meg a reményt, valamint buzdít az egyes kérdésekben további információval szolgáló szakemberek felkeresésére is. Az egész füzet *felépítése* megnyugtató és tisztázó jellegű, logikus, ám felhívja a figyelmet a nagyon fontos, vagy veszélyes állapotokra.

A kerekesszékről szóló kiadvány

A második füzet (Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006a) a kerekesszékek kiválasztásának szakmai, és a gerincvelőkárosodott személyek számára fontos szempontjait, megoldásait tartalmazza. A kötetet Legeza György paralimpikon állította össze, így hiteles és gyakorlatorientált leírásokat olvashatunk. A füzet sok gyakorlati példával szemlélteti a kerekesszék beállításában, kiegészítőiben rejlő lehetőségeket, melyek gyakran csak a *mozgáskorlátozott személyek szempontjából* észrevehető problémák és megoldások.

Témái között találjuk a kerekesszék kiválasztásának szakmai, anyagi és szubjektív szempontjait. Hasznos leírást találunk a gerincvelőkárosodás helyének magassága szerinti fizikai képességekről és az ezekre alkalmas kerekesszékes megoldások lehetőségeiről, majd részletes bemutatásra kerülnek a kerekesszék-típusok. Itt nem csak szakmai leírásokat találhatunk, hanem olyan információkat is, amik a gerincvelőkárosodott személyek döntését segítik. A kerekesszék fő és kiegészítő szerkezeti elemeinek bemutatása *sem öncélú*, hanem segíti a mozgáskorlátozottá vált személyt abban, hogy a már meglévő kerekesszéke lehetőségeit felismerje és ha lehetősége van rá, adaptálja az éppen aktuális állapotához.

Nagyon érdekes, hogy a füzet végén rövid kerekesszék-történet található, ami közelebb hozza az olvasót a kerekesszékek világához.

A gerincvelőkárosodás és szexualitás témaköréről szóló kiadvány

A harmadik füzet (Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006b) a szexualitás témakörét tárgyalja. A három füzet közül talán ennek a legzárkózottabb a *nyelvezete* a konkrét példák és megoldási javaslatok tekintetében. A füzet próbál mindenkinek szólni és megfelelő alapszempontokat nyújtani. Témái között találjuk a női és férfi oldalról megközelített szexuális érintkezés nehézségeit és az ezek mögött meghúzódó okokat. Információt találhatunk arról is, hogy milyen mértékben és eséllyel javulhatnak az idő előrehaladtával a szexuális funkciók, illetve, hogy ezek érdekében az adott személy vagy partnere mit tehet.

A füzet kissé rövid és szűkszavú, de felépítésében a nehézségek említése mellett a felek különálló és együttesen megélt élményeinek lehetőségeit jól bemutatja.

E füzetet egy mozgáskorlátozott személy és egyben szakember írta (Fejes András), így az információk és azok találásának módja hiteles és hasznos.

Mindhárom füzet **közös jellemzője**, hogy nyelvezetében az akkori kor szakszavait tartalmazza, pl. ma már gerincvelősérülés helyett gerincvelőkárosodásról beszélünk az újabb FNO modell elgondolása szerint (Egészségügyi Világszervezet, 2004). Ám témáikban, megközelítési módjaikban ma is releváns információval szolgálnak elsősorban a gerincvelőkárosodott személyek, de akár a szakemberek számára is.

Az Országos Orvosi Rehabilitációs Intézet gondozásában megjelent, gerincvelőkárosodott személyek számára készült információs füzetek

A korábban bemutatott füzetek elkészülése előtt 10-20 évvel korábban is jelen voltak ilyenfajta információs füzetek.

Az ADL funkciók bemutatásáról, lehetőségeiről szóló kiadvány

Az 1989-es megjelenésű, Novoszel Tibor nevéhez köthető rövid kiadvány a gerincvelőkárosodott személyek otthoni, hétköznapi életben előforduló lehetőségeihez való hozzáférést **célozza** meg.

Nyelvezete élesebb, mint a korábban bemutatott füzeteké, ami a guttmanni elveket tükrözi (Goodman, 1986; Guttman, 1973). Mindennek oka, ahogy a szerző írja, hogy a gerincvelőkárosodás mindennapi jelenében könnyű elmerülni az önsajnálát állapotában, ezért nagy hangsúlyt kap a füzet első oldalaitól kezdve a cselekvés és a megoldási lehetőségek hangsúlyozása. Sok frissen mozgáskorlátozottá vált személynek elsősorban talán nehéz lehet ezeket a sorokat olvasni, ám megközelítésében és információtartalmában hosszútávon nagyon motiváló és hasznos szempontokról van szó. **Nyelvhasználatának** szókimondó stílusa mellett a szövegből sugárzik, hogy mindennek az az oka, hogy a mozgáskorlátozott személyt a legnagyobb mértékben partnernek tekinti. Az első oldalakon mindezt egyfajta alapvetésként, küldetési nyilatkozatként olvashatjuk.

Fontos kiemelni, hogy az összes füzet közül ez a kiadvány foglalkozik a legreálisabban az állapotban előforduló **lélektani faktorokkal**, úgymint a betegség tudat, a gyászfeldolgozás és a pozitív hozzáállás lehetőségei. A szavak sokszor kendőzetlen őszintesége kommunikációs tabukat döntöget, ami elősegítheti a gerincvelőkárosodott személy és környezete saját magához való megváltozott viszonyulásának javulását, továbbá a tágabb környezetéhez való kétirányú kapcsolódás minőségének emelkedését is. Az író mindezzel implicit módon hangsúlyozza a befogadás és az egyenlő bánásmód elvét.

Fontos célja a füzetnek a részvétel, az aktivitás, az önbecsülés hangsúlyozása, amik elengedhetetlenek a sikeres rehabilitációs és mindennapi életviteli folyamatokhoz. Beszél a jó és támogató attitűd fontosságáról a társadalom, a hozzátartozó és a gerincvelőkárosodott személy aktív, környezetet formáló jelenléte szempontjából, mindamellett tudatosítja az éppen aktuális korlátokat és lehetőségeket.

Fontos témaként jelenik meg ebben a kiadványban a láz, a fájdalom, a görcs, az inkontinencia, a dekubitusz, a terápiás lehetőségek, a napirend és életvitel, továbbá a tanultak otthoni adaptációjának ismertetése, nagy figyelmet szentelve a konzekvens kitartás fontosságának.

A *más füzetekben megjelent ismeretek mellett* itt sor kerül az akkori korban releváns biztosítási rendszerek ismertetésére, az üzemi balesetek kezelésére, a gépkocsihasználat, a sport, a munka, az üdülés, a szexualitás, az intézményi ellátás utáni otthoni nehézségek bemutatására is.

A kiadvány soraiból kiderül az író mögöttes *attitűdje*, miszerint a gerincvelőkárosodás mellett a legteljesebb módon figyelembe veszi a teljes személyiséget a maga környezetével, nehézségeivel, lehetőségeivel, adottságaival együtt. Mindezzel (a hasznos és gyakorlati információk mellett) alapvetéseket, elveket, viszonyulási pontokat, attitűdöket szeretne átadni, amivel megkönnyíteni, leegyszerűsíteni, lerövidíteni kívánja a nehéz állapotban való útkeresés folyamatát.

A nyaki gerincvelőkárosodott személyek számára készült, ergoterápiás szemléletű kiadvány

Egy későbbi, 1999-es, Barcsai Józsefné által írt füzet a nyaki gerincvelőkárosodás utáni ADL funkciók lehetőségével és abban az ergoterápia lehetőségével foglalkozik. *Célja* a gerincvelőkárosodott személyek bevonásával kialakított tapasztalatok átadása, amik a segítő eszközök, módszerek lehetőségeire fókuszálnak. Hasznos ábrákat, leírásokat, beszerzési vagy elkészítési lehetőségeket olvashatunk az otthoni környezet kialakítása, adaptálása, módosítása szemszögéből. Emellett öltözködési praktikák, eszközök, étkezést segítő megoldások, személyes higiéniát segítő módszerek, háztartásvezetési, hobbi, bevásárlási szokások és könnyítő technikák is bemutatásra kerülnek.

Nyelvezetének és ábráinak köszönhetően könnyen érhető, tömör, ezért gyakorlatorientált, hiánypótló kiadvány, ami a mai napig megállja a helyét. Hiszen lehet, hogy az eszközök, megoldások és technológiák között a mai kínálatban találunk frissebbeket, mégis a füzet egyfajta gondolkodásmódot kíván átadni, ami függetlenül az adott kor lehetőségeitől, minden időben hasznos iránymutatás lehet, hogy a rendelkezésre álló eszközöket felhasználva tudjunk élni az éppen aktuálisan elérhető lehetőségekkel.

Nagyobb kiadók edukációs füzetei

Az előzőekben bemutatott füzetek, bár helyileg és időben eltérő szakemberek és intézmények nevéhez köthetők, mégis nagyon hasonlóan egymásra koncepciójuk és nyelvvezetük tekintetében.

Ezektől eltérően természetesen kliensedukáció témakörében megtalálhatók a nagy kiadók mozgáskorlátozott személyeknek szóló kiadványai is (Czigléczi, 2018; Erbszt, 2013), ám ezek a könyvek jóval hosszabbak (több mint száz oldalasak, ellentétben a 10-30 oldalas kis füzetekkel), és bár általánosságban a gerincvelő és csigolyaoszlop szerkezetében, funkciójában bekövetkezett károsodások témakörében érintett személyeket célozzák meg, mégis sokkal több szakszóval, lényegesen több, mozgáskorlátozottságot okozó állapotot, okot mutatnak be.

Mindezek miatt talán kevésbé hasznosak *etikai és gyakorlati* szempontból azok számára, akik még nincsenek felkészülve erre a mennyiségű információra, mert csak épphogy érdeklődnek az állapotukkal kapcsolatos lehetőségek iránt, ám érzékeny pszichés állapotban vannak. Számukra talán érdemesebb a rövidebben egy-egy témát külön feldolgozó füzeteket először kézbe venni.

A régebben mozgáskorlátozottá vált személyek számára viszont ezek a kiadványok több továbblépési lehetőséget tartalmaznak, amik kinyithatják a kaput a későbbi kezelések, terápiás lehetőségek, vagy a korábbi kliensdokumentációs egészségügyi lapjaik jobb megértése felé.

Az ambuláns lapokban és zárójelentésekben sokszor az izmok, a terápiás eljárások, a különböző mozgáskorlátozottságot okozó állapotok, a vizsgálati eszközök, vagy finanszírozási kódszámok latin, mozaikszavas, vagy kódjellel ellátott kifejezéseit találhatjuk, amik gyakran nehezen érthetőek a mozgáskorlátozott személyek és hozzátartozóik számára. Ezen kiadványok **jelentős hangsúlyt fektetnek** az orvosi dokumentációban előforduló szakkifejezések magyarázására, amik a mozgáskárosodás későbbi szakaszaiban hasznos információk lehetnek, ám a korai fázisokban túl sok, esetenként nyugtalanító információt is jelenthetnek.

Ezen füzetekben nem csak a traumás gerincvelőkárosodásról mint állapotról olvashatunk, hanem számos olyan, más jellegű, gerincvelőt, vagy csigolyaoszlopot érintő reverzibilis vagy irreverzibilis állapotról szerezhetünk információt, amik között nehéz lehet a specifikusan traumás gerincvelőkárosodást szerzett olvasónak orientálódnia.

Sok félreértés születhet mindebből, hiszen bizonyos állapotok hasonlíthatnak egy másik, ám teljesen más okból létrejött és eltérő kimenetelű állapotról, így a kilátási lehetőségek és a hasznos terápiás javaslatok is nagyban eltérhetnek. Mindez hamis reményeket, vagy éppen motiválatlanságot, bizalmatlanságot szülhet a szakszemélyzet felé, illetve az információk az olyan terápiák felé való fordulást motiválhatják, amik az adott állapotban nem javallottak, adott esetben anyagilag is szükségtelenül megterhelőek. Mindezek tükrében érthető az írásunk elején említett klienshozzáállás egyik lehetséges eredője a korábban említettek mellett, miszerint a frissen gerincvelőkárosodott személyek gyakran úgy tekintenek az állapotukra, mint egy „hosszabb náthára”.

Ezek a könyvek **jellemzően** számos képpel illusztráltak, és az anatómiai leírások (csigolyaoszlop, gerincvelő), a különböző fizikális vizsgálati módok, a jellemző panaszok, tünetek és ezek magyarázatai, az invazív és nem-invazív beavatkozási lehetőségek (Czigléczi, 2018), a fájdalom oka és magyarázata, az alternatív medicina lehetőségei, a megváltozott életforma (sport, táplálkozás, szexualitás, alvás stb.) (Erbszt, 2013) területeivel foglalkoznak, amik sok esetben hasznos információk. Az említett kliensedukációs irodalmak tartalmi elemei sok esetben inkább szakkönyvi leírásokhoz hasonlíthatnak, amik a korai kliensedukáció szempontjából a fentebb említett etikai szempontok miatt nehezen feldolgozhatók lehetnek.

Mindezek mellett ezen információk helyes, akár szakember által segített értelmezése hasznos lehet, amennyiben az megfelelő időben történik és a mozgáskorlátozott személyek az itt közölt információkra valóban nyitottak és készek. Ez esetben elősegíthetik a gerincvelőkárosodott személyek állapotmegértési és elfogadási folyamatait.

Egy külföldi, online, applikációs platform jó gyakorlata

2017-ben az ausztrál és új-zélandi, gerincvelőkárosodással foglalkozó társaság (Australian & New Zealand Spinal Cord Society) rendszeres konferenciáján bemutatásra került egy 138 fő bevonásával elkészült, gerincvelőkárosodott személyek életminőségét emelő mobilapplikáció (Parekh & Atresh, 2017). **Főbb eredményei** közé tartozik, hogy egy hozzáférhető alkalmazást hoztak létre, amit a gerincvelőkárosodott személyek önállóan tudnak használni, és így információkat kaphatnak többek között a fájdalom, a bőrproblémák, a hólyagproblémák területéről. Az applikáció kialakítását megelőzően egy éven keresztül a mozgáskorlátozott személyek bevonásával mérték fel azokat a témákat, amiket érdemes lenne feldolgozni.

A készítőik nagy figyelmet szenteltek az **információátadás módja** mellett az egészségügyi személyzettel történő **kommunikációra**, a hatékony tanácsadásra és a megfelelő témák

kiválasztására, melyeket a könnyebb felhasználás érdekében informatív módon, sok esetben videóval is dokumentáltak.

Tapasztalataik alapján az elért gerincvelőkárosodott személyek 90%-a használta a kialakított információs-kommunikációs platformot. Ez jó példa arra, hogy sikeres, egyre inkább aktuális és jövőbe mutató módszer lehet a szakemberek és gerincvelőkárosodott személyek számára a kliensinformálás területén.

KÖVETKEZTETÉSEK

Összefoglalás

Általános megállapítások

A bemutatott példákat tekintve mind korban, mind közlésmódban sokszínű irodalmakat, megoldásokat találhatunk.

Az elsődleges elemzésünk tárgyat képező öt, nagyobb intézmény által közreadott kliensdukációs füzetet jellemzően a szakemberek egy szűkebb csoportja készítette, melyek nyelvezte és struktúrája törekedett a közérthetőségre és megfelelően elégséges információk közlésére, melyek a gerincvelőkárosodás korai fázisában is hasznos és etikus segítséget nyújthatnak (Barcsa, 1999; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2004; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006a; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006b; Novoszel, 1989). Ezek a füzetek segíthetik a gyakorlatban a gerincvelőkárosodott személyek minél kompetensebb és magasabb szintű életvitelét, életminőségét, de ezen túl hasznos viszonyulási pontokat hangsúlyozhatnak a hozzátartozók, vagy a különböző intézményekben dolgozó szakemberek számára is.

A nagyobb kiadók hosszabb információs füzetei (Erbszt, 2013; Czegléczki, 2018) bár nagy mennyiségű és a későbbi időszakokban hasznos információt tartalmaznak, mégis a korai gerincvelőkárosodás szakaszában nehezen befogadhatóak. Ezek kritikai segíthetnek az orientációban a manapság számtalan megoldást kínáló információs felületek és terápiák lehetőségei között.

A külföldi példa erőssége, hogy jól szemlélteti a mai kor lehetőségeinek sikeres felhasználását (Parekh & Atresh, 2017).

Összességében, a bemutatott információs platformok tapasztalatai alapján érdemes ezeket az érzékeny információkat a megfelelő időben a mozgáskorlátozott személyek bevonásával, röviden, tömören, egyszerű nyelvezettel, valójában, de mégis motiváló módon, elérhető formában kialakítani, majd nem utolsósorban eljuttatni a gerincvelőkárosodott személyek és környezetük számára.

Az elemzési szempontjaink alapján történő összefoglalások

A bemutatott kiadványok és az online platform értékelési szempontjaink mentén történő összefoglalását az 1. melléklet szemlélteti. A továbbiakban ezeket a szempontokat szeretnénk bővebben kifejteni.

Megjelenési felület

Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy bár az ausztrál platform (Parekh & Atresh, 2017) jó példa a modern megjelenési felületek adta lehetőségekre, a magyarországi helyzet gyakorlati tanulságait tekintve mind a mai napig érdemes nyomtatott források megjelenésében is gondolkodni, hiszen a gerincvelőkárosodott személyek köre túlnyomó többségben a középkorú vagy annál idősebb

személyekből áll, így sokan lehetnek, akik még mindig idegenkednek a mai kor technológiai lehetőségeitől. Így jelenleg az online platformon történő információátadás mellett a nyomtatott kiadványok jelenléte megalapozott. Pár év, évtized múlva ez a tendencia feltehetően az online platformok felé fog eltolódni.

Méret

Az öt kisebb füzet (Barcsa, 1999; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2004; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006a; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006b; Novoszel, 1989) mérete megkönnyíti az olvasást, az átláthatóságot, továbbá kevés oldalszámukat (megközelítőleg 10-30 oldal, ld. 1. mellékletben részletesen) és kis méretüket tekintve (A/5) könnyen elférnek egy átlagos méretű táskában, így egyszerűen hordozhatók.

A nagyobb kiadók kötetei is kis méretűek (A/5), ám vastagabbak (megközelítőleg 160 oldal, ld. 1. mellékletben részletesen), ám még így is könnyen szállíthatók.

Szerzői stílus az információközlés módja

Az intézményekhez köthető füzetek közül a három elsődlegesen elemzett kiadvány (Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2004; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006a; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006b; Novoszel, 1989) szerzői stílusa nagyon változó, bár ezek egy kiadó gondozásában jelentek meg. Köteteken belül viszont mindegyik nyelvezete koherens. Az összes füzet közös jellemzője az egyszerű, tömör, informatív és hétköznapi hangvétel.

A leginkább befogadó, motiváló szerzői stílust az adott esetben akár nyers és tömör nyelvezet mellett a Novoszel Tibor által írt füzetnél találtunk (1989).

A szexualitásról szóló füzet (Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006b) a legszűkszavúbb és legkendőzöttebb nyelvezetű. A leggyakorlatibb az ergoterápiás (Barcsa, 1999) és az átlános információkat tartalmazó füzet (Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2004).

A nagy kiadók köteteinek stílusa kiadványonként koherens, szakszerű, magyarázó jellegű és nagyon részletgazdag.

Szakmai aktualitás, pontosság

A cikkünkben bemutatott kiadvány mindegyike (Barcsa, 1999; Czigléczi, 2018; Erbszt, 2013; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2004; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006a; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006b; Novoszel, 1989) szakmailag pontos és releváns információkat tartalmaz. Szaknyelvhasználatukban gyakran találunk korábbi fogyatékosági modelleknek megfelelő kifejezéseket (pl. gerincvelőkárosodás helyett gerincsérülés vagy gerincvelősérülés), ám ezek nem vonnak le a szakmai értékükből.

A Novoszel Tibor (1989) által írt füzet mutatja be a legtöbb, a gerincvelőkárosodásban előforduló kérdéskört, ám némelyik téma információtartalma mára már túlhaladott, hiszen a több mint harminc év alatt megváltoztak ezen rendszerek működési és szabályozás feltételei (pl. biztosítási paraméterek, finanszírozás).

Az ergoterápiás kiadvány (Barcsa, 1999) nagyon jó gondolkodási keretet, ötleteket ad az ADL funkciók konkrét, eszközös adaptációja, felhasználási módja és lehetőségei terén. A füzet

gondolkodásmódján elindulva könnyen eligazodhatunk a piacon manapság fellelhető újabb eszközök lehetőségei között is.

A kiadványok témáinak aktualitása minden esetben ma is jelentős, ám a témák körének bővítése, kidolgozása és az információközlés módjának aktualizálása az elmúlt évek tapasztalatai alapján szükséges és időszerű. Ebben a tekintetben a két nagyobb kiadvány és az online platform újabb és szélesebb tématerületeket dolgoz fel (Czigléczi, 2018; Erbszt, 2013; Parekh & Atresh, 2017).

Célközönség

Az öt kisebb információs füzet (Barcsa, 1999; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2004; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006a; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006b; Novoszel, 1989) kifejezetten traumás gerincvelőkárosodott személyek számára íródott, egy közülük (Barcsa, 1999) még szűkebben véve a négyvégtagérintett gerincvelőkárosodott személyek részére. Hiánypótló és hasznos munkák célközönség tekintetében. Kifejezetten hasznos, hogy egy külön füzet foglalkozik a négyvégtagérintett személyekkel, hiszen ez a csoport talán a legkevésbé reprezentált ilyen téren.

A nagyobb kiadók kötetei (Czigléczi, 2018; Erbszt, 2013), mivel kereskedelmi forgalomba kerültek, így megtalálhatók a nagyobb könyvesboltok kínálatában. Ezzel sok érdeklődőt, mozgáskorlátozott személyt, szakembert, hozzátartozót érhetnek el. Célközönség tekintetében nagyon heterogén közeget céloztak meg.

A külföldi online platform (Parekh & Atresh, 2017) a maga közegeiben megfelelő közönséget célzott meg, ám magyarországi viszonylatban, akár az angol nyelv megfelelő ismeretének hiányából fakadóan sem könnyű az adaptációja.

A gerincvelőkárosodott személy, mint partner

Fontos és jó példa a megvalósításra, hogy a két, Neko Alapítvány gondozásában megjelent füzetet (2006a, 2006b) maguk az érintett személyek írták, mindezzel megjelenhet az érintett személyek hangja, amivel támogató, motiváló módon hathatnak a friss, vagy akár a régebben gerincvelőkárosodott személyekre is. Kár, hogy ez az információ nincs megjelenítve a füzetek előszavában.

Az gerincvelőkárosodott személyek bevonására jó példa a külföldi platform (Parekh & Atresh, 2017) vagy az ergoterápiás füzet (Barcsa, 1999) elkészülésének menete, melyek azt példázzák, hogy a mozgáskorlátozott személyek partnernek tekintése, valamint a velük történő közös kutatás és publikálás hasznos és soha nem múlon fontos alapvetés.

A többi kötet tekintetében a gerincvelőkárosodott személyekkel történt kooperációról nincs tudomásunk.

Erősségek

A Novoszel Tibor (1989) által írt kötet erőssége az erőteljes, illúziókat elkergető hangnem, ami egyszerűen és nyomatékosan jeleníti meg a gerincvelőkárosodott személy tiszteletét és teljes embernek tekintését.

A Klauber András (Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2004) által írt füzet erőssége, hogy az életveszélyes automón diszreflexia tüneteiről, otthoni és intézményi ellátásáról kemény, kívágható lapot tartalmaz, ami mindig a mozgáskorlátozott személynél lehet. Ezen felül a kötetben

megjelennek a mozgáskorlátozott személyek között használatos akkori szlengszavak és apró praktikák, amik segíthetik a gerincvelőkárosodott személyek állapotelfogadását. Bár a kötet nem jelzi, hogy együtt dolgoztak volna a gerincvelőkárosodott személyekkel a kötet megírása során, mégis az előbb említett információk arról árulkodnak, hogy írója (a MÁV Kórház akkori Mozgásszervi Rehabilitációs Osztályának vezetője) jártas ezekben a körökben.

A Legeza György (Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006a) és Fejes András (Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006b) által írt füzetek erőssége, hogy a szerzők maguk is érintett személyek, míg az ergoterápiás kötet (Barcsa, 1999) és az online platform (Parekh & Atresh, 2017) erőssége, hogy elkészültébe bevonja a gerincvelőkárosodott személyeket is, így hiteles és kipróbált tanácsokat olvashatunk bennük.

A nagyobb kötetek (Czigléczi, 2018; Erbszt, 2013) fő erőssége a feldolgozott témák sokszínűsége, míg a fentebb említett kisebb kiadványok erőssége összességében a kevesebb témában való elmélyedés, a szűkebb célcsoport megcélzása.

Hiányosságok

Érdekes, hogy az egyik kiadvány kivételével (Novoszel, 1989) a bemutatott füzetek és platformok nem jelenítik meg érdemben a gerincvelőkárosodás következtében előforduló pszichés vagy környezeti attitűdök faktorait (pl. depresszió, stresszkezelés, szorongás, gyászfeldolgozás, megküzdési stratégiák stb).

Hiányossága a bemutatott kisebb információs füzeteknek (Barcsa, 1999; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2004; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006a; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006b; Novoszel, 1989), hogy hosszabb távon nem igazán jutottak el a célközönségükhöz. Ezért munkánkkal és tervezett kutatásunkkal szeretnénk olyan felületeket létrehozni, amelyek érdemben és hatékonyan érik el a gerincvelőkárosodott személyek minél szélesebb körét (honlap, applikáció, kliensdukációs füzetek).

Kitekintés

Az elemzésünk fő bemutatási célját képző öt kliensdukációs füzet tapasztalatai azt mutatták (Barcsa, 1999; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2004; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006a; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006b; Novoszel, 1989), hogy bár könnyen elérhetőek lennének, mégis meglétük sok esetben még az adott intézménybe belépő új kollégák számára sem ismert, továbbá a gerincvelőkárosodott személyek többsége sem tud ezen kiadványok létezéséről.

Feltűnő, hogy ezen kisebb, egészségügyi intézmények szakmai csoportjaihoz köthető kliensdukációs füzetek (Barcsa, 1999; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2004; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006a; Neko Magyar Gerinc Alapítvány, 2006b; Novoszel, 1989) mind az 1989-2006-os évek között keletkeztek. Mindez arra a következtetésre ad okot, miszerint szükséges és aktuális téma az új, hasonló szemléletű kiadványok megtervezése, kiadása és népszerűsítése.

Az öt megjelent füzet nehezített utóéletének tanulságai alapján szeretnénk olyan, mind témájában, mind megjelenési felületében a mai kor igényeit tükröző platformokon (applikáció, honlap és emellett nyomtatott kiadványok) megjelenni a célzott információkkal, amik könnyen eljuttathatók minél szélesebb érintettségi körökhöz.

Cikkünk megírásába szerettünk volna régebben gerincvelőkárosodott személyeket is bevonni, így megjelenhetett volna az ő értékes véleményük is ezen kiadványok kapcsán. Erre azonban sajnos az idő rövidege miatt nem került sor, bár néhányukkal felvettük a kapcsolatot és a fogadtatás pozitív volt. Egy, a későbbiekben tervezett kutatás információs felületeinek elkészítésének folyamatába, valamint a kész anyagok tartalmi és nyelvezeti értékelésébe mindenképp bevonjuk a most elért személyeket is.

A régebbi kliensedukációs füzetek jó tapasztalatai alapján és a frissebb külföldi jó gyakorlat megvalósulásának tükrében fontosnak tartjuk a mai kor lehetőségeinek megfelelően újragondolni, feléleszteni, kibővíteni a traumás gerincvelőkárosodott személyek számára szóló információk közlési módját és témakörét.

Mindezek megalapozása céljából fókuszcsoportos beszélgetéseket tervezünk, amikben gerincvelőkárosodott személyek, hozzátartozók, szakemberek, egyetemi oktatók, hallgatók vehetnének részt. A készülő információs anyagokról szeretnénk a véleményüket kérni majd még a közreadás előtt, a kialakítás fázisában. A fókuszcsoportos beszélgetések során kiválasztásra kerülnek a legrelevánsabb témák, amik gondolkodási és kiválasztási keretrendszerét az FNO gerincvelőkárosodott személyek számára készült kategóriakészlete szolgáltatná (Cieza és mtsai, 2010).

Mindezekon felül életminőségvizsgálatot is tervezünk végezni, aminek célja felmérni, hogy az adott információ hasznos volt-e az érzékelt életminőség tekintetében. Az egész kutatási folyamatban együtt dolgoznánk az érintett személyekkel egy jól körülhatárolt feltételrendszer mentén.

Reméljük írásunkkal hasznos és gyakorlati szempontú összefoglalást, kritikai szempontokat, továbbá új kutatásba való csatlakozási lehetőségeket tudunk adni az érintett személyek és a szakemberek számára, hiszen a teljes embert tekintő, jó időben érkező, helyes és jól megválasztott információ motiváció lehet a mozgáskorlátozott személy és környezete számára, amivel jelentősen emelkedhet mindannyiuk életminősége.

IRODALOMJEGYZÉK

- Barcsa J. (1999). *A nyaki gerincvelősérültek mindennapi élettevékenységeit segítő megoldások*. Országos Orvosi Rehabilitációs Intézet.
- Cieza, A., Kirchberger, I., Biering-Sorensen, F., Baumberger, M., Charlifue, S., Post, M. W. et al. (2010). ICF Core Sets for individuals with spinal cord injury in the long-term context. *Spinal Cord*, 48(4), 305–312. <https://doi.org/10.1038/sc.2009.183>
- Czigléczi G. (2018). *Gerincbetegség kézikönyve*. Medicina Könyvkiadó Zrt.
- Egészségügyi Világszervezet (2004). *A funkcióképesség, fogyatékoság és egészség nemzetközi osztályozása*. Budapest. Letöltve: 2023. 11. 14. URL: <http://mek.oszk.hu/09700/09756/09756.pdf>
- Erbszt A. (2013). *Gerinc fájdalom nélkül: A hát- és derékfájás okainak és kezelésének közhírhelyi kézikönyve*. Alexandra Kiadó.
- Fejes A. (2016). *A megjelölt ember. Rehabilitációs lélektani írások*. Konturs Nyomdaipari Kft.
- Goodman, S. (1986). *Spirit of Stoke Mandeville: The Story of Sir Ludwig Guttmann*. Collins. ISBN 978-0002173414
- Guttmann, L. (1973). *Spinal cord injuries: comprehensive management and research*. Blackwell Scientific. ISBN 978-0632096800
- Neko Magyar Gerinc Alapítvány (2004). *Ismeretek a gerincvelő-sérülésről*. Gerincfüzetek 1. Literatura Medica Kiadó.

- Neko Magyar Gerinc Alapítvány (2006a). *Kalauz a kerekesszékek használatához*. Gerincfüzetek 2. Literatura Medica Kiadó.
- Neko Magyar Gerinc Alapítvány (2006b). *Gerincvelősérülés és szexualitás*. Gerincfüzetek 3. Literatura Medica Kiadó.
- Novoszel T. (1989). *Tanácsok a gerincvelősérült bénultak otthoni életéhez*. Országos Orvosi Rehabilitációs Intézet. Szikra Lapnyomda.
- Parekh, S. & Atresh, S. (2017). *Potential of smartphone apps to assist people with spinal cord injury*. Australian & New Zealand Spinal Cord Society. Hopkins Bold Ideas & Better Solutions Symposium November, and Annual Scientific Meeting. Letöltve: 2023. 11. 14. URL: <https://www.hopkinscentre.edu.au/project/potential-of-smartphone-apps-to-assist-people-31>
- Szirmai I. (2005). *Neurológia*. Medicina Könyvkiadó Rt. ISBN 963 242 934 6.
- Vekerdy-Nagy Zs. (szerk.) (2010). *Rehabilitációs orvoslás*. Medicina Könyvkiadó Rt. ISBN 978 963 226 276 5.

Critical review of informative publications for people with spinal cord injury

(Considerations and realisations for the inclusion of people with physical disabilities and their environment)

ABSTRACT

Background and objectives: As a somatopedagogue (educator and therapist of special needs in the field of movement disability) in the health care system the main aim is to include people with spinal cord injury in the rehabilitation process with an FNO approach (The International Classification of Functioning, Disability and Health). This can be complicated by the challenges of the physical-psycho-social processes after trauma and by changing environmental attitudes. These can be counteracted, among other things, by the timely and targeted provision of information. The right information can provide motivation, a sense of competence and an improved quality of life. Our main objective is to present client education opportunities for people with traumatic spinal cord injury.

Method: In our work, we analyse the educational opportunities for people with spinal cord injury in paper-based and online formats. Among the paper-based publications, we present booklets targeting specifically people with spinal cord injury: publication published in Hungarian in recent years providing general information, details on wheelchair use, sexuality, occupational therapy and home lifestyle options, and books from major publishers on general topics of movement disability. The online platform presents a good practice from abroad, targeting people with spinal cord injury.

Results: The strengths of the targeted paper-based booklets are that their language and topics are appropriate for both recent and later traumatic phases, their weaknesses are that they only marginally address psychological factors. The large publishers' volumes are not targeted people with traumatic spinal cord injury, so their disadvantage is that they are more difficult to adapt. However, they have the advantage of presenting a wide range of information in a consolidated way. The foreign online platform is a good example, both in terms of interface and content.

Keywords: information brochures, people with spinal cord injury, quality of life, rehabilitation

Személyiségfejlesztés komplex zeneterápiával 120 órás akkreditált pedagógus-továbbképzés

A továbbképzés azon szakemberek felkészítését tűzi ki célul, akik saját élményen alapuló, zeneterápiás eszközökkel történő önismeretre, személyiségfejlesztésre vállalkoznak azért, hogy munkájukat hatékonyabban, empatisabban tudják ellátni. Ebből a célból a résztvevők megismerik az emberi hang/hangadás pszichés hatásait, a zenei eszközöket használó kreatív nonverbális kommunikációt, a zene képzőművészeti eszközökkel való (ön) kifejezését, vizuális megjelenítését, a hang és mozgás kapcsolatát, valamint ismereteket és tapasztalatokat szereznek a rendszerelméletű családterápia elemeiről, a családon belüli alrendszerek működéséről, különös tekintettel a gyermeki szerepekre. Mindezt a zene eszközeivel sajátítják el a csoportdinamika tükrében. A pedagógus-továbbképzés sikeres elvégzése után a résztvevők tanúsítványt kapnak. A képzés sikeres befejezése az egyik feltétele a „Zeneterapeuta módszer-specifikus” szakirányú továbbképzésre történő jelentkezésnek. A nem pedagógusvégzettségű, illetve felsőfokú végzettséggel nem rendelkező szakemberek számára a tanfolyam **Zene-élmény-terápia** címmel azonos időpontban és tematikával valósul meg, a résztvevők a tanfolyam elvégzéséről igazolást kapnak.

Képzés várható indulása: 2024 tavasz

A KÉPZÉS 8 EGYMÁST KÖVETŐ HÉTVÉGÉN, PÉNTEK DÉLUTÁNI (15.30-20.00) ÉS SZOMBAT EGÉSZ NAPOS (9.00-18.30) ELFOGLALTSÁG KERETÉBEN ZAJLIK.

Helyszíne: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, 1097 Budapest, Ecseri út 3.

A képzés elvégzését igazoló Tanúsítvány / Igazolás kiadásának feltétele a képzés óraszámának 90%-án történő részvétel. Megengedett hiányzás 12 óra.

A képzésről további információ kérhető a tovabbkepzo@barczy.elte.hu e-mail címen, illetve a 06 1 358-5548-as telefonszámon.

Eseménynapló A-B-C pontokba szedve

DOI: [10.52092/gvosze.2023.4.3](https://doi.org/10.52092/gvosze.2023.4.3)

Sok esemény zajlik körülöttünk. Nem vehetünk részt mindenben és természetesen nem lehetünk mindenütt jelen. Folyóiratunk FIGYELŐ rovata azonban éppen azt a célt szolgálja, hogy betekintést nyújtson a szakmai közösségünk életét érintő olyan történetekbe, amelyek kívülről esnek sokak látókörén. Információtartalmuk mellett közérdekűnek tekinthetők, s nem utolsó sorban figyelemfelhívó jellegűek. A 2023/24-es tanév mozgalmas időszakának eseményeiből merítve ezért is próbálok egy közös szápra – új formában – felfűzni az egymástól jellegükben erősen különböző, de mozgalmas szakmai életünket többféleképpen reprezentáló eseményeket, amelyeknek magam is résztvevője voltam.

A-PONT

Szeptember 14-én, szakmai életünk egyik jeles eseményeként került sor arra az ünnepségre, amelyet a Fehér Anna Látássérülteket Támogató Alapítvány rendezett a **Fehér Anna Gyógypedagógiai Díj 2023. évi ünnepélyes átadása** és a néhai kollégánkat megörökítő dombormű felavatása alkalmából. Az Alapítók elhatározása nyomán a díjátadás minden évben, Anna születésnapján történik, s amely az idén evvel a különleges eseménnyel párosult. A második alkalommal történő díjátadási ünnepség részeként ugyanis a felsővízvárosi Szent Anna templom Fő utcai oldalfalán került elhelyezésre **Párkányi Raab Péter Kossuth Díjas szobrászművész igen szép kivitelű, élethű domborműve**, amely Annát egy látássérült tanítványával együtt ábrázolja. A pályázatra a fővárosi és vidéki gyógypedagógia intézmények 47 pályázati anyagot küldtek be, nem kis fejtörést okozva az Alapítvány felkérésére közreműködő bíráló bizottság (Gereben Ferencné, Nagyné Schiffer Csilla, Pechan Eszter, Regényi Enikő, Reményi Tamás) tagjainak. A sokszínű, áldozatos, nagy kreativitást, odafordulást mozgósító szakmai tevékenységek megismerése egyértelmű jelzés volt arra, hogy a felterjesztettek valamennyien nyertesek – abban az értelemben, ahogy ezt Fehér Anna szellemisége is megtestesítette, függetlenül az életkortól, a tevékenység jellegétől, előképzettségtől. Egyéni gondjaikat, a mindennapok nehézségeit leküzdve, félre téve, tenni akarásukkal szeretetet, biztonságot, örömet sugároztak a rájuk bízottaknak. Ezáltal pedig azok lettek az Igazi Nyertesek, akik az ő közreműködésükkel, segítségükkel fejlődtek, gyarapodtak. Sajnos azonban nem lehet mindenki nyertes egy ilyen helyzetben! Az Alapítvány elnöke, dr. Békeffy Magdolna négy kategóriában adott át díjakat Józsa Judit keramikusművész plakettjének és a Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete emléklapjának kíséretében.

Az *Élelműdij* kitüntetője Bieber Mária, Anna nővér egykori munkatársa, az Együttlátók Alapítvány elnöke lett 32 évnyi sokoldalú tevékenysége elismeréseként.

Az *Asszisztens Díj* kitüntetettje Horváth Szilvia, aki a zalaegerszegi Nyitott Ház Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény gyógypedagógiai asszisztenseként 25 éve vesz részt a fejlesztő nevelés-oktatás területén súlyosan-halmozottan sérült gyermekek segítőjeként.

A *Junior kategória* díjazottja Nyámándi-Motyovszki Nóra, aki 10 éve végzi szakmai tevékenységét a Török Béla Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézményben, segítve a hátrányos helyzetű, illetve nehezen kezelhető hallássérült tanulók fejlődését.

Bajnok Gábor, a Dió Általános Iskola zenetanára pedig a *Különdíj* nyertese lett, elismerve 22 éve folyó aktív közreműködését az értelmileg akadályozott, illetve a súlyosan-halmozottan sérült gyermekek, tanulók zenei nevelésében.

B-PONT

2005 óta a Magyar Olvasástársaság hagyományteremtő szándékkal kezdeményezte, hogy szeptember 30-a, Benedek Elek születésnapja legyen országosan a **Magyar Népmese Napja**. A III. Kerületi Csalogány Óvoda, Általános Iskola, Készségfejlesztő Iskola, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, Kollégium és Gyermekotthon, népszerű nevén a **„Csalisuli”**, azok közé tartozik, ahol ez évek óta élő hagyománnyá vált. Az intézmény korábbi vezetője, dr. Kántor Gézané és munkatársai csatlakoztak a „Mesék az Élethez” országos programhoz, hogy a népmesék bölcsessége a középsúlyos intellektuális képességzavarral élő gyermekek, tanulók életének részévé váljon. Szorosra fűzték a kapcsolatot dr. Boldizsár Ildikóval, a **Metamorphoses meseterápia módszer** képviselőjével, annál is inkább, mert munkatársuk, Pechan Eszter, aki szeptember óta már az intézmény megbízott vezetőjeként is ellátja feladatait, a Boldizsár Ildikónál szerzett meseterápiás képzés nyomán aktív meseterápiás tevékenységet folytat „alkotó-fejlesztő meseterapeuta”-ként. Ebben az évben **szeptember 29-én** került sor annak a színes, intézményi programnak a lebonyolítására, amely az élő hagyománynak megfelelően minden tagozaton, az óvodától a készségfejlesztő iskoláig valamennyi gyermek/tanuló számára – kicsi csoportos bontásban – egyszerre biztosította a mesehallgatást és mesefeldolgozás élményét.

Az intézmény dísztermében összegyűlő tanulók részvételével kezdődő mesenapot Tamás Ilona, az Észak-Budapesti Tankerületi Központ igazgató asszonya és Czabán Sára tanügyigazgatási referens nyitották meg, hangsúlyozva a mese jelentőségét gyermekek és – bár ez nem mindennapi – a felnőttek életében egyaránt. A hazai meseterápiás irányzatok jelenlevő képviselői azt a közös nézetet fogalmazták meg, hogy a népmesék aktualitása minden korosztály megszólítására képes. Igen sok tanulság megfogalmazásával jár, akár a „Csalival” szoros kapcsolatban álló dr. Boldizsár Ildikó-féle Metamorphoses meseterápiás módszer, akár a dr. Antalffy Márta-féle Kincskereső meseterápiás módszer közvetítésével is történik az élmények átadása. A mesélés bizonyítottan hatással van a nyelvi-kommunikációs, szociális és érzelmi fejlődésre. A játékos hangulatot árasztó, jól ismert Kipp és Kopp gesztenyebabákkal kísért rövid megnyitó után kilenc csoportban történt a korosztályi szintű mesehallgatás. Az óvodai csoportok kicsinyei aktívan közreműködve és szájátva követték a mesét. Motivációjukat jelentősen erősítette Pechan Eszter a papírszínház-technika bevonásával, Ráczkyné Tárnoki Beatrix az iskola ének-zene tanára pedig kobozkíséretével. Nem hagyhatjuk említés nélkül azt sem, hogy a mesenapot megelőzően Ráczkyné Tárnoki Beatrix és együttese, a TÉKA, Magyar Örökség Díjban részesült népzenei, oktatói és közösségfejlesztő munkájuk elismeréseként. A nagyobb csoportokban Antalffy Márta, Birovits Zsuzsanna, Boldizsár

Ildikó, Deák-Zsótér Boglárka, Fónagy-Mooréh Eszter, Nagy Magdolna, Palágyi Ildikó, Pásztor Csaba, Rostás Rita, Senye Ilona, Seregy Stella és Tárnok Marica meseterapeuták tették élvezetessé a mesehallgatást, sikeresen leküzdve nem kis szorongásukat a többek számára nem megszokott környezet miatt. A mesenap jó hangulatú, táncos kerti ünnepéellyel zárult, s ennek volt része a gyermekek/tanulók rajzaiból készült hagyományos **Kerítés-kiállítás** megnyitása a köztes időszakokban hallgatott, feldolgozott és az intézmény pedagógiai programjába is beépített meseélmények nyomán az épület külső kerítésén elhelyezve. A résztvevő vendégek pedig a hamuba sült pogácsa elfogyasztása után kedvükre választhattak a csinos kis kosarakba rejtett, szalaggal átkötött papírgurigák közül egy-egy mesét – meglepetés gyanánt.

C-PONT

Egy eseménynapló történései sokfélék lehetnek, amint a fentiekben leírtak is jelzik. Az országos kihatású események kiemelt figyelmet érdemelnek. Ezek közé tartozik a **'10 éves a Pedagógiai Szakszolgálat'** konferencia-sorozat a **Fővárosi Pedagógiai Szakszolgálat szervezésében 2023. október 2-6 között, egy egész héten át**. Ez már önmagában is említésre méltó, hiszen így egy országnyi szakembert mozgattak meg gazdag programkínálatukkal – jelenléti és online formában. Terjedelmi korlátok miatt nincs lehetőség az elhangzottak részletes interpretálására, csak egy vázlatos összegzésre a program ismeretében. Mivel benne élünk, a szakszolgálati tevékenységet minden örömeivel és gondjával együtt jól ismerjük. Az elhangzottak egyértelművé tették, hogy az ellátórendszernek ez a szegmense nélkülözhetetlen a kiemelt figyelmet igénylő gyermekek/tanulók és családjaik számára, ahogy nélkülözhetetlen a feladatellátásra történő felkészülés úgy a képzések, mint a társszakmákkal, intézményekkel történő együttműködés keretében. Kihagyhatatlan annak említése, hogy a Szent István Király Zeneművészeti Szakgimnázium és Alapfokú Művészeti Iskola (XIV. Columbus utca 11.) dísztermében rendezett program **gyermekműsorát** a Hallássérültek Óvodája, Általános Iskolája, Szakiskolája, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény és Kollégium, a Mozgásjavító Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény és a helyet biztosító iskola növendékeinek közreműködése tette emlékeztetessé.

A rendezvénysorozat első napján (jelenléti formában) a köszöntéseket követően (Hajnal Gabriella, Klebelsberg Központ) a „miérték és hogyanok?” áttekintésére került sor dr. Maruzsa Zoltán, Brassói Sándor, dr. Kiss László és Mosányi Emőke főigazgató asszony közreműködésével. Tíz évvel ezelőtt ugyanis egy új struktúra jött létre az egyébként szétaggoltan működő ellátórendszerben, megemelve a támogató szolgáltatást biztosító szakmai tevékenység presztízsét. A tapasztalatok elemzése, a jövőkép formálása ennek elengedhetetlen része.

A program további részében prof. dr. Bagdy Emőke nagyhatású előadást tartott a pedagóguspályát érő kihívásokról, a kitartás stratégiájáról. A résztvevők megismerhették továbbá egy számítógépes nyelvi modell és a mesterséges intelligencia összefüggésrendszerét (prof. dr. habil. Prószék Gábor DSc), a fejlődési nyelvtani patológia fogalomrendszerét és modelljeit (prof. dr. habil. Pléh Csaba), a tik zavarok felismerésének és kezelésének kérdéseit (dr. Tárnok Zsanett), a gyermekekről alkotott kép alakulását az ezredfordulón (prof. dr. habil. Pukánszky Béla), és a gyógytestnevelés tanárképzésben betöltött helyét, szerepét (dr. Tóth László PhD).

A négy napon át tartó online rendezvénysorozat színvonalas, tartalmas, sokszínű kínálatot biztosított a regisztrált résztvevőknek naponta 13-17 óra között, napi 5-6 előadás formájában. Kihasználva a technika nyújtotta lehetőségeket, követendő példát kínáltak a szervezők, hogy előadót és hallgatót az ország-világ különböző pontjain összekapcsolva biztosítsák a dialógus lehetőségét. Tóth Gábor kollégánk Japánból (*Sagami Női Egyetem BTK Gyermekpedagógiai Tanszéke/Gyermekfejlődési és Családtámogatási Központ, Yokohama Városi Egyetem Orvosi Kar*) jelentkezett. Az ott folyó, de hazuról importált komplex korai fejlesztést és szülőprogramot mutatta be kromoszóma-rendellenességgel született gyermekek és családjuk bevonásával. Mintha a fejlesztőmunka honi terepét láttuk volna – a messzi távolból. Vecsey Katalin Amerikából a relaxáció témájában a *Bates College Színházi és Tánc Tanszéke*ről, Oláh Andrea *Németországból* a konduktív pedagógia tereptapasztalatait ismertetve kapcsolódott a programhoz.

Az ellátás hazai terepen dolgozó résztvevői, Móricz Éva, Szűcs Antal Mór, Keresztessy Éva, Mlinkó Renáta, Reményi Tamás és Góczán Szabó Ildikó az *ELTE Bárczy Gusztáv Gyógypedagógiai Kar*ról, más kollégák (Gráf Rózsa, Egri Tímea) a *miskolci*, többen (Pukánszky Béla, Szabó Éva, Lábadi Beatrix és Zsidó András) az *egri, szegedi, pécsi illetve budapesti egyetemek világából* (*Semmelweis Egyetem Pető András Kar, Darnitsné Rajzó Éva; Magyar Testnevelési és Sporttudományi Egyetem, Trájer Emese*), továbbá hazai gyakorlati terepeken, köznevelési, egészségügyi illetve alapítványi működésű intézményekben dolgozó kollégáink (Bogár Zsuzsa, *Mozaike Család Központ; Mészáros Andrea, Bethesda Gyermekkórház Neurodevelopment Részleg*) egy szélesívű, sokrétű szakszolgálati tevékenység szakmai helyzetképét rajzolták meg. Tematikusan mindezek a koraszülött ellátástól a neuropszichológiai diagnosztikán át a mozaikcsaládok és a szülőkkel való együttműködés, a terápiás munka hangsúlyos kérdéseinek bemutatásán keresztül a tevékenység megkerülhetetlen összetevőit jelentik. Érdemes odafigyelni például Alkonyi Mónika és Varga Katalin „Értem és mondom” módszertani kiadványára, amely 5-14 éves korú gyermekek számára a tanulás eredményességét befolyásoló beszédmegértés zavarának terápiájához nyújt segítséget egy újfajta terápiás koncepció alapján.

Az egy héten át tartó rendezvénysorozat zavartalan lebonyolítása Mosányi Emőke és csapata összehangolt munkáját dicséri Bíró Rita, Molnárné Bogáth Réka, Szabóné Vékony Andrea és technikus kollégájuk aktív közreműködésével. Arról nem lehetett hallani, hogy a szervezők az elhangzottakat esetleg tanulmánykötet formájában is közzé kívánják-e tenni, pedig ez méltó öröksége lehetne az elmúlt 10 évnek, a szakszolgálati tevékenység jövőképe formálásával összefüggésben. *Az előadások ugyanis olyan szakmai kérdéseket reprezentáltak, amelyek szorosan összefüggenek a neveléstudomány klinikai szemléletével, az szükségletorientált, individuális megsegítés, a diagnosztika, a terápia és a rehabilitáció hangsúlyos kérdéseivel – csokorba kötve!*

De ez már túlmutat egy eseménynapló pontokba szedett tartalmának ismertetésén. Érdemes tehát bekapcsolni a Figyelő funkciót, ha különböző események résztvevőjeként hasznos információkra teszünk szert és a Gyógypedagógiai Szemle egy újabb számának megjelenését készítjük elő.

Összeállította: Gereben Ferencné

Magyar Gyógypedagógusok Egyesületének 2023. évi Országos Szakmai Konferenciája

Mór, 2023. június 28-30.

DOI: [10.52092/gyosze.2023.4.4](https://doi.org/10.52092/gyosze.2023.4.4)

Móron került megrendezésre a Magyar Gyógypedagógusok Egyesületének 2023. évi Országos Szakmai Konferenciája, amelyet az egyesület a Móri Gárdonyi Géza Óvoda, Általános Iskola, Szakiskola, Készségfejlesztő Iskola és Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézménnyel közösen szervezett. A háromnapos esemény 2023. június 28-30. között zajlott, és az „Együttműködés, szakmaközi kapcsolatok, interdiszciplináris megközelítés” volt a konferencia kerettémája.

A konferencia több mint 450 résztvevőt vonzott, akik között gyógypedagógusok, pedagógusok, oktatási szakemberek, kutatók és civil szervezetek képviselői is megjelentek. A rendezvény célja a szakmai közösség erősítése, a tapasztalatok és kutatási eredmények megosztása, valamint az együttműködés és a szakmaközi kapcsolatok erősítése volt.

Az *első napon* a konferencia fókuszában az integráció és inklúzió témaköre állt. A tankerületek köznevelési intézményei számára a meghívást kapott neves előadók vezették be a résztvevőket az integráció legújabb fejleményeibe és gyakorlati kérdéseibe. Az első nap célja volt, hogy a résztvevők megismerjék az integráció terén elért sikereket és kihívásokat, valamint megvitassák az integrációs folyamat legújabb megközelítéseit.

A *második napon* a plenáris ülés keretében az oktatásirányítás gyógypedagógiai kérdéseire fókuszáltak a résztvevők. A konferencia színpadán helyet kaptak a civil szervezetek képviselői is, akik kerekasztal-beszélgetésen vitatták meg a gyógypedagógia fő kihívásait. Ezen a napon került sor az elismerések és díjak átadására is, amelyek által elismerésre kerültek a gyógypedagógusok kiemelkedő teljesítménye és hozzájárulásuk a szakma és az egyesület fejlődéséhez.

Dr. Márkus Eszter az egyesület legmagasabb elismerését, a *Bárczy Gusztáv Emlékérmét* vehette át az egyesület elnökétől, Reményi Tamástól, a Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete célkitűzéseinek megvalósításában kimagasló érdemeket szerző munkássága eredményeként. Az egyesület az elismerést 1974 óta, évente egy alkalommal ítéli oda.

Dr. Havasi Ágnes, dr. Lénárt Zoltán és dr. Szekeres Ágota az egyesület tevékenységében hosszú ideje résztvevő tagok, illetve az egyesület szakosztályainak működését közel két évtizede szervező és segítő munkájukért, programjainak megvalósításában, a színvonal növelése érdekében kifejtett tevékenységükért *Egyesületi Munkáért Érem* kitüntetésben részesültek. Az Egyesületi Munkáért Érem odaítélése 1984 óta történik, évente maximum három fő részére.

Kis-Jakab Évának és Balogh-Egri Juditnak (Fiatal Gyógypedagógus-díj), valamint *dr. Pogány Gábornak* (Szociális Munkáért Érem) szívből gratulálhattunk az elismeréseikért és az általuk végzett kiemelkedő munkáért. A móri intézmény fiatal gyógypedagógusai bizonyították hozzáértésüket és elkötelezettségüket a nevelés-oktatás területén. *Dr. Pogány Gábor* elnökként kiemelkedő szolgálatot tesz a Ritka és Veleszületett Rendellenességgel Élők Országos Szövetségének vezetése

során. Az ilyen elismerések fontosak nemcsak az egyének, hanem az egész közösség és szakma számára is. Reméljük, hogy továbbra is folytatják kiváló munkájukat, és inspirációt jelentenek másoknak is a hasonló területen dolgozók számára.

A konferencia harmadik napján a 12 szakosztály több mint 140 előadása hangzott el a gyógypedagógia és az integráció legújabb kutatási eredményeiről, valamint a gyakorlati tapasztalatokról és felmerülő szakmai kérdésekről. Az előadásokon keresztül a résztvevők betekintést nyerhettek az aktuális fejleményekbe és új megközelítésekbe, amelyek segíthetik a hatékonyabb szakmai gyakorlat kialakítását.

A Magyar Gyógypedagógusok Egyesületének 2023. évi Országos Szakmai Konferenciája értékes lehetőséget kínált a résztvevőknek a szakmai fejlődésre, a tudás megosztására és a kapcsolatépítésre. A konferencia hozzájárult a gyógypedagógia területén történő további fejlődéshez és az inkluzív oktatás erősítéséhez.

2024. június 27-28-án Gödöllő városában gyűlnek össze majd az egyesület tagjai a Magyar Gyógypedagógusok Egyesületének 50. országos szakmai konferenciájára, hogy megvitassák a szakmai kihívások és a gyógypedagógia fejlődése adta lehetőségek kapcsán a közös célokat, feladatokat és a legújabb szakmai tartalmakat. A konferencia középpontjába a gyógypedagógusok képzése és szakemberek közössége által épített inkluzív jövőképet helyezték.

A szervezők nevében:

Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete, Reményi Tamás, elnök

E-mail: remenyi.tamas@barczi.elte.hu

Móri EGYMI, Surányi Gáborné, igazgató

E-mail: gardonyi.mor@gmail.com

Az esemény részletes leírása és programja: <https://magye-1972.hu/events/magye-orszagos-szakmai-konferenciaja-2023/>

Tanulmányút beszámoló: Az izlandi inklúzió nyomában

DOI: [10.52092/gyosze.2023.4.5](https://doi.org/10.52092/gyosze.2023.4.5)

Tanulmányutunk első szakaszában az izlandi *List án landamæra* szervezet vendégszeretetének köszönhetően betekintést nyertünk az izlandi inkluzív művészet izgalmas világába. Íris Stefánia, a szervezet művészeti vezetője segített minket az inkluzív művészeti kiállítások előkészületeiben és megnyitóján, így lehetőségünk nyílt a szakma meghatározó alakjaival ismerkedni.

A „List án landamæra” izlandi kifejezés magyar fordítása az „Határokon Átívelő Művészet” vagy „Határokon Túli Művészet”. Ez egy olyan kifejezés, amely az inkluzív művészeti kezdeményezéseket, programokat vagy eseményeket jelölheti, amelyek a határokon átnyúlva, különböző csoportokat vagy közösségeket összehozva teret adnak a kreativitásnak és az egyenlőségnek. Az „Inkluzív művészet” olyan művészeti koncepciót takar, amely a sokszínűség és az esélyegyenlőség elveire épül, lehetővé téve a különböző háttérrel rendelkező embereknek, beleértve a fogyatékos személyeket is, hogy részt vegyenek és kifejezhessék magukat a művészet területén.

Az Első Kiállítás: Landscape for the Chosen Ones

Hafnarfjörðurban megrendezett kiállítás, „Landscape for the Chosen Ones” néven, a Hafnarborg kiállító térben, egyedülálló művészeti élményt nyújtott. Sindri Ploder, az év fogyatékossgal élő művésze, „If I Were a Monster” (Ha szörnyeteg lennék) című alkotásaival emelte ki a rendezvényt.

A Második Kiállítás: FÍFLAST MED FÍFLUM - Út a Mentális Egészséghez

A „FÍFLAST MED FÍFLUM - Út a Mentális Egészséghez” című kiállítás Reykjavíkban különleges betekintést nyújtott a pszichiátriai felépülésalapú program művészetterápiás alkotásaiba. Ez a rendezvény nem csupán egy egyszerű kiállítás volt, hanem egy olyan platform, ahol a mentális egészség témája művészeti kifejezések révén kapott hangsúlyos formát.

A kiállításnak otthont adó tér valójában egyfajta színtérként szolgált, ahol a reykjavíki közösségi pszichiátria programjának résztvevői mutathatták be műveiket. A „FÍFLAST MED FÍFLUM” kifejezés izlandi nyelven egyfajta játékos szóvicc, amelyet nehéz pontosan lefordítani, de a koncepció mögött egyfajta könnyed, játékos megközelítés rejlik a mentális egészség témájában.

A kiállítás célja az volt, hogy ne csak a pszichiátriai felépülés folyamatát mutassa be, hanem kifejezze azt a kreativitást és személyes fejlődést, amely a művészetterápia révén megvalósul. A művészek saját tapasztalataik és belső világuk inspirációjából alkottak, és ezen alkotásokon keresztül váltak láthatóvá a mentális egészségügyi program sikerességének eredményei.

A csoport tagjai, akik maguk is részt vettek a pszichiátriai felépülésalapú programban, nemcsak művészeti tehetségüket mutatták be, hanem inspiráló módon vezették be a látogatókat az egyéni rehabilitáció és a mentális egészség világába. A művészet mint eszköz nemcsak önkifejezésre szolgált, hanem a közösségépítés és az empátia erősítésének eszközévé vált. A látogatók így nem csupán megtekintették a műveket, hanem egy érzelmi és szellemi utazáson is részt vettek, amely ráirányította a figyelmet a mentális egészség fontosságára és az azt támogató közösségi programok erejére.

Ismeretszerzés a szakemberekkel

Az izlandi inkluzív fejlesztés világának aktív résztvevőivel való találkozás jelentős mértékben gazdagította tapasztalatainkat. A Citizens Foundation vezetője, Róbert Bjarnarson, részletesen beszélt a mesterséges intelligencia társadalmi inklúzióban játszott szerepéről, és megismertette velünk az izlandi

fogyatékosságspecifikus AI fejlesztéseket. Gunnar Grímsson és munkatársai a Hljóðbókasafn (HBS) Audio könyvtárban bemutatták az izlandi akadálymentesített könyvtár működését és jövőbeli fejlesztéseit.

Sólheimar: Inkluzív Ökoközösség

Tanulmányutunk második részében Sólheimarba látogattunk, egy kivételesen inkluzív ökoközösségbe. Sólheimar példaértékű gyakorlatot mutat be az inkluzív lakhatás és életvitel támogatásában, valamint a társadalmi részvétel elősegítésében.

Nagy hálával tartozunk mindazoknak, akik támogatták tanulmányútunkat. Az izlandi inklúzió iránti elkötelezettség és az itt szerzett élmények hozzájárultak szakmai fejlődésünkhöz, és emellett szélesebb perspektívát kaptunk az inklúzió terén folyó munkáról és eredményekről. Az itt szerzett ismeretek értékes alapot nyújtanak további kutatásokhoz és projektekhez az inklúzió területén.

Csabai Lucia, Nagy Anett, Pongrácz Kornélia, Kása Andrea, Reményi Tamás

Gyógypedagógus-szakvizsga szakirányú továbbképzés

A szakirányú továbbképzés célja, hogy elősegítse a gyakorlatban dolgozó kollégák ismereteinek megújítását. A képzésben az 1. és a 2. félév során a hallgatók kötelező tanegységeket hallgatnak.

A 3. és a 4. félévben két modul közül lehet választani: a) Gyógypedagógiai szakismeret és gyakorlat megújítása b) Gyógypedagógiai szakértő, gyógypedagógiai gyakorlatvezető, vezetőtanár.

A képzési idő félévekben: 4 félév, mely az előzetes tudások beszámítási rendje alapján, adott feltételek fennállása esetén 2 félév alatt is teljesíthető.

Képzés indulása: 2024. szeptember

A jelentkezés feltételei:

- gyógypedagógia alap- vagy mesterképzésben szerzett oklevél **vagy**
- pedagógusképzés képzési területen, legalább alapképzésben szerzett végzettség és szakképzettség, továbbá az alább felsorolt szakirányú továbbképzés (ek) egyikén szerzett további szakképzettség:
 - Nyelv- és beszédfejlesztő pedagógus (2009-ig)/Óvodás és kisiskolás gyermekek nyelv- és beszédfejlesztése (2009-től)
 - Fogyatékosok együttnevelési (integrációs) pedagógiája (2009-ig)/Integrációs fogadó pedagógus (2009-től)
- egyedi elbírálás alapján további szakirányú továbbképzések is figyelembe vehetők, melyek sajátos nevelési igényű gyermekek/tanulók, illetve beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézségekkel küzdő gyermekek/tanulók különleges gondozására készítene fel.
- legalább 3 éves szakmai gyakorlat a közoktatás, felnőttoktatás, felnőttképzés vagy a rehabilitációs-rehabilitációs ellátáshoz kapcsolódó bármely ágazati területen
- jelentkezési díj befizetése

2020/21. tanév tavaszi félévétől a képzést blended (kevert) módon szervezzük, azaz

- online tartunk órákat (kötött időben, az MS TEAMS online rendszerben, amihez netes hozzáférés és IKT eszköz - asztali számítógép, laptop, tablet vagy okostelefon szükséges),
- valamint távoktatási formát is alkalmazunk (a határidőkre figyelemmel mindenki akkor és ott ismerkedik meg a tananyaggal és végzi el a feladatokat, amikor akarja)

További információ kérhető szakmai kérdésekben:

Dr. Torda Ágnes szakfelelőstől e-mail: torda.agnes@barczy.elte.hu

Könyvismertetések, újdonságok

GYŐRI MIKLÓS, BILLÉDI KATALIN & BOLLA VERONIKA (SZERK.)

A humán fogyatékoságok pszichológiája – a gyógypedagógiai pszichológia alapjai

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Busztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest, 2023.

DOI: [10.52092/gyosze.2023.4.6](https://doi.org/10.52092/gyosze.2023.4.6)

A humán fogyatékoságok pszichológiája – A gyógypedagógiai pszichológia alapjai című szerkesztett kötet egy régi adósságot próbál rendezni. Több mint 30 éve nem jelent meg olyan alapozó, átfogó kötet, amely a gyógypedagógiai pszichológia általános témáit járná körbe (Illyés, 1968; Pálhegyi, 1998; Zászkaliczky, 2002; Lányiné Engelmayer, 2017). Ezzel a kötettel nemcsak a gyógypedagógus hallgatókat segítük a szerzők, hanem a gyakorlatban dolgozó gyógypedagógus, pszichológus kollégákat, valamint a társszakmák képviselőit is. Győri Miklós előszavával teljesen egyetértve, fontos lenne a fogyatékosággal kapcsolatos ismeretrendszernek bekerülnie a pszichológus képzésbe BA és MA szinten egyaránt, valamint megtalálni a helyét szakképzésekben is. Hiszen a fogyatékos személyek ellátása akár interindividuális, akár intraindividuális, de akár szupraindividuális szinten is megjelenhet a pszichológusok látóterében. Ennek szükségszerűségét mutatják olyan hazai, friss cikkek is, amelyek a felnőtt értelmileg akadályozott személyek mentális ellátásának szükségszerűségét emelik ki (például Horváth és mtsai, 2023).

A kötet *első fejezete* áttekintést ad az alkalmazott keretekről és elméletekről. Minden olyan téma megjelenik, amely segít elhelyezni a gyógypedagógiai pszichológiát a tudományterületek között, érinti azokat a különböző elméleti modelleket, amelyeket a gyakorlatban használ. Igyekszik tisztázni a gyógypedagógiával és a fogyatékoságtudománnyal kapcsolatos viszonyát.

A kötet *második fejezete* az evidenciák fontosságát tárgyalja a diagnosztikus módszertanok validálása és az intervenciók kidolgozása során, valamint a gyakorlatra vonatkozóan. Győri Miklós fejezetében kiemelt hangsúlyt kapnak az etikai megfontolások és dilemmák. Magyarul eddig két áttekintés volt olvasható az evidencialapú gyakorlatról. Az egyikben az evidencia fogalma mellett kifejezetten az evidencialapú gyakorlatról olvashattunk (Stefanik, 2019), míg a másikban a szerzők



olyan gyakorlatokat mutattak be, amelyek tanulási akadályozottság és értelmi akadályozottság esetén evidencialapúnak tekinthetők (Szenczi & Szekeres, 2019). Azt gondolom, nem lehet elégszer leírni, hogy a bizonyítékokon alapuló gyakorlat a sérülékeny csoportoknál mennyire kiemelten fontos. Nemzetközi szinten vannak már olyan kézikönyvek, amelyek az egy-egy érintett csoportnál alkalmazható evidencialapú gyakorlatokat tekintik át (például: Singh, 2016; Lang & Sturmey, 2021). A hazai publikációkat ismerve láthatjuk, hogy mindhárom területen megindultak azok a kutatások, amelyek hosszútávon biztosítják az evidencialapú ellátás hátterét. A diagnosztikus módszertanok kapcsán több olyan publikáció született, amelynek a célja az volt, hogy a módszertan alkalmazását egy speciális csoporton mutassa be, például a WISC-IV gyermek-intelligenciateszt alkalmazása enyhén értelmi fogyatékos tanuló esetében (Mészáros, 2011), nyelvfejlődési zavarral küzdő gyermekek esetében (Oláh & Mészáros, 2011), vagy egy kérdőív hazai bevezetésének folyamatában (Pásztor-Kovács, Pásztor & Molnár, 2020; Szenczi & Józsa, 2022). Szerencsére egyre több intervenció megvalósítási folyamatáról (Stefanik, 2020), valamint evidencialapú gyakorlatról (Fazekas & Stefanik, 2019; Pongrácz, 2022) is olvashatunk már magyarul. Mindezeket segítik azok a szisztematikus szakirodalmi áttekintések, amelyek egy-egy gyakorlatot tesznek alaposan vizsgálatuk tárgyává, legyen az a fogászati ellátás autizmusban (Németh & Stefanik, 2019), az alapozó terápia alkalmazása értelmileg akadályozott személyeknél (Förhécz és mtsai, 2021), a kortárs mentorok szerepe az autista középiskolás fiatalok támogatásában (Németh & Stefanik, 2022), vagy az IKT eszközök alkalmazása a mindennapi pedagógiai gyakorlatban a tanulásban akadályozott tanulók ellátásában (Vágó-Kürti & Virányi, 2023), és a sort szerencsére még tudnánk folytatni.

A kötet *harmadik fejezetében* az atipikus fejlődési utak és mintázatok értelmezési kereteibe kapunk bepillantást két fejlődő diszciplínán keresztül, mégpedig a neuropszichológián és a fejlődépszichopatológián át. Az elméleti bevezetést követően az olvasó megismerkedhet egy esetillusztrációval is, amely bemutatja a neuropszichológia és a gyógypedagógiai pszichológia felmérési lehetőségeinek metszetét. Visszaköszönnek azok az elméleti alapok, amelyek már az első fejezetben is megjelentek, mint például a bio-pszicho-szociális megközelítés, vagy a rendszerszemlélet.

A kötet *negyedik fejezete* a felnőttkorban szerzett fogyatékoságok pszichológiai sajátosságait tekinti át. Itt olyan fontos fogalmat ismerhetünk meg, mint a *reziliencia*, amely „...a nehéz körülményekbe való alkalmazkodás pozitív mintázata, [...]” (Csákvári & Cs. Ferenczi, 2023, p. 85). A fejezetben bemutatott modell kitér az összes olyan tényezőre, amelyek befolyásolhatják a személy rezilienciáját, ezek pedig a személyes tényezők, az interperszonális jellemzők és a szocioökonómiai tényezők. Mindehhez létezik már olyan csoportos intervenció, amelynek elsődleges célja a reziliencia erősítése. A fejezet másik fontos fogalma a *poszttrauma növekedés*, amelynek során „a traumatikus eseményt követően a működés magasabb szintje valósul meg, [...]” (Csákvári & Cs. Ferenczi, 2023, p. 88).

A kötet *ötödik fejezetében* a család és a fogyatékoság összefüggései vannak a fókuszban. Számomra a fejezet három nagyobb egységre tagolódik, ami elképzelhető, hogy nem teljesen egyezik meg a szerzők szándékával. Az első részben azokkal a kérdésekkel foglalkoznak, hogy hogyan változik meg egy család dinamikája, amikor egy fogyatékos gyermek születik, vagy amikor kiderül a fogyatékoság ténye. Áttekintik az életciklus-szemléletet és azt, hogy az egyes normatív krízisek ennek hatására hogyan válhatnak paranormatív krízissé. Mindezek hatására megváltoznak a családon belüli szerepek és az egyes alrendszerek működése is. Számos tényező megjelenik, amely

árnyalja azt a képet, hogy milyen nehézségekkel küzdhetnek meg a családok az elfogadás útján. Ehhez a témához érdemes még Boros (2021) könyvfejezetét is áttekinteni, aki a hasonló szempontok mellett egy-egy gyakorlati példát is hoz pszichológusi gyakorlatából. A fejezet második része azokkal a szülőkkel foglalkozik, akik maguk fogyatékos személyek. Ez összesen 3 oldal a kötetben, ehhez szintén egy könyvfejezetet szeretnék ajánlani, részben átfedő szerzőkkel (Prónay & Gombás, 2021), főleg azoknak az olvasóknak, akik egy-egy fogyatékoság kapcsán szeretnének még több információhoz és ismerethez jutni a szülői funkciók nehezítettsége kapcsán. A fejezet vége pedig családtámogató módszereket mutat be, az egyik az integrált szülő-csecsemő konzultáció, a másik pedig a családterápia módszere és szemlélete.

A kötet *hatodik fejezete* a fogyatékoságok szociálpszichológiai vonatkozásaival foglalkozik. Kitér Goffman elméletére, a stigma fogalmára, ennek kétirányú hatásaira. Fontos téma az attitűdök és előítéletek alakulása, illetve mérési lehetőségei. Szerencsére a hazai kutatásokban is egyre hangsúlyosabb szerepet kap a fogyatékos személyekkel kapcsolatos attitűdök megismerése (Némethné Tóth, 2009; Pongrácz, 2013, 2015; Kovács & Bihari, 2019; Dunás-Varga, 2020; Gulya, Vajnai & Szabó, 2023), valamint – ha szükséges – az attitűdváltozás elérése (Dukic, & Perlusz, 2023).

A kötet *hetedik fejezetében* a pszichológiai állapotmegismerés konceptuális kereteiről olvashatunk. A fejezet által képviselt szemlélet nemcsak a hallgatóknak lehet hasznos, hanem a gyakorlatban dolgozó és elsősorban diagnosztikai munkát végző gyógypedagógusoknak és pszichológusoknak is. Kiemelném a *Response to Intervention (RTI)* koncepcióját, amely a kötet következő fejezetében is megjelenik. A szerzők így írnak erről: „*Olyan oktatási stratégia alkalmazását jelenti, amelynek során a tanuló számára optimális, hatékony pedagógiai környezet megteremtése a cél, [...]*” (Mohai & Mészáros, 2023, p. 133.). Az amerikai RTI megközelítés célja elsősorban a diagnosztizálás, ehhez hasonló megközelítést találunk más országban is, amely elvezet minket a szükségletalapú oktatási gyakorlat fogalmáig (Szenczi, 2023).

A kötet *nyolcadik fejezetében* az intervenciók szemléleti kereteit részletezik a szerzők. A korábban említett RTI megközelítés mellett megjelennek a *családközpontú és erősségalapú támogatás* elemei is. A családközpontú ellátás biztosítása során a következő tényezőket emelik ki a fejezet szerzői:

- a gyermek életében a család az állandó, míg a szakemberek változnak
- a család és a szakemberek együttműködésének biztosítása
- a teljes és torzításmentes információmegosztás
- a családok egyediségének felismerése és tiszteletben tartása
- a fentivel összefüggésben a különböző megküzdési módok tiszteletben tartása
- a sorstársi közösségek fontosságának felismerése
- a támogatások sokféleségének és sokszínűségének elismerése
- végezetül a gyermekek gyermekként és a családok családként való kezelése (Cs. Ferenczi & Csákvári, 2023).

Ezekhez a tényezőkhöz jól illeszkedik az *erősségalapú megközelítés*, amelyben „[...] a kiindulópont nem a probléma, hanem a kliens erősségei és erőforrásai, valamint az, hogy bizonyos változásra van szükség.” (Cs. Ferenczi, Csákvári, 2023, p. 171.).

A kötet *kilencedik fejezetében* a segítő kapcsolat, a segítő szerep pszichológiája kerül a középpontba. Hagyományosan a gyógypedagógusé és a pszichológusé olyan hivatás, amelyik a segítő szakmák csoportjába tartozik. Ezek a laikus emberek fejében sok olyan sztereotípiát hívnak

elő, amelyekre a hallgatóknak, de akár a már dolgozó kollégáknak is fel kell készülniük, ilyenek például: hatalmas türelem, nagy áldozatkészség, sok önkéntes munka stb. A köteten végigvonuló etikai megfontolások ebben a fejezetben is komoly szerepet kapnak. A segítség elméleti keretein túl a segítő szakembert és a felelősségét is megismerhetjük. A segítő szakember szerepeit érdemes lehet összevetni a gyógypedagógus más szerepeivel is (Mile, Kállai & Papp, 2023). Külön alfejezetet kap a kiegészítés és a segítő szindróma is, mindkettő jellemzően emberekkel való munka során fordul elő.

A kötet *tizedik fejezetében* az életminőség és a fogyatékos személyek pszichológiai jóllétéről olvashatunk. A fogalmak tisztázásán túl három speciális csoport életminőségének vizsgálataiból kapunk rövid áttekintést. Az *intellektuális képességzavarral élő személyek* életminőségénél kiemelt szempontok lehetnek: a függetlenség mértéke, a valódi társas és társadalmi részvétel, valamint a szubjektív jóllét szintje. Mindezek biztosításához az egész életen át célszerű lenne a személyreszabott tervezést és támogatást biztosítani. Kiemelten fontos, hogy ezen kliensek családjai is alacsonyabb szintű életminőségről számolnak be. *Autizmus spektrum zavar* esetén azt mondhatjuk – kicsit leegyszerűsítve – hogy autizmusban mind a szülők, mind pedig az érintettek rosszabb életminőségről számolnak be minden területen, akár a tipikus fejlődésű személyekhez, akár más fogyatékos csoporthoz hasonlítjuk az eredményeket. A hazai kutatásokban élen jár az MTA-ELTE Autizmus Szakmódszertani Kutatócsoport, akik folyamatosan számolnak be az életminőségre is fókuszáló eredményeikről (Stefanik és mtsai., 2020; Stefanik, 2021), nemzetközi összehasonlításban is (Eapen et al., 2023). A harmadik csoport a *figyelemhiányos hiperaktivitás (ADHD)* esetén is jellemzően alacsonyabb életminőséget találtak a kutatók mind az érintett személyeknél, mind pedig a szülőknél. Fontos kiemelni, hogy néhány vizsgálat az ADHD pozitív aspektusaira is rávilágít (pl. produktivitás), valamint azt, hogy az ellátásba kerülés a későbbi életminőségre protektív hatással lehet.

A kötet *utolsó fejezete* a digitális technikai eszközöket tekinti át. Szintén egy olyan téma kapott külön fejezetet, amely a gyógypedagógiai pszichológia szemléleti kereteit bemutató első fejezetben is megjelenik már. A technológiák csoportosításán túl külön írnak arról a szerzők, hogy mi lehet a feladata a fogyatékos személyek és a technológia alkalmazásának metszetében a pszichológiának. A szerzők által ajánlott köteten túl (Győri & Billédi, 2019) is jelennek meg olyan írások és kutatások, amelyek fókuszában ezen eszközök állnak (pl. Szekeres & Virányi, 2019), és egyre inkább a mesterséges intelligencia felé is fordul a gyógypedagógia és a pszichológia figyelme (Demeter & Mező, 2023).

A kötet bemutatásának végére talán nem is érdemes ajánlást írni, hiszen ezt az írást végigolvasva az olvasó kiválaszthatja majd, melyik fejezettel kezd, melyik fejezet az, amelyik a napi gyakorlatában a legrelevánsabb, hogy aztán a többi is sorban elolvassa. Hallgatók számára pedig olyan betekintést nyújthat az egyes témakörökbe, amelyet nemcsak a képzésük végéig lehet igen jól használni. Az előszóban ígért szemléleti tágitás, miszerint a gyógypedagógiai pszichológia a fogyatékos személyek pszichológiáján túlmutató diszciplína, megítélesem szerint jól sikerült. Türelemmel és egyben türelmetlenül várjuk a beígért következő kötetet, amely az egyes fogyatékosági csoportokkal kapcsolatos pszichológiai tudások bemutatására vállalkozna.

IRODALOMJEGYZÉK

- Boros B. (2021). Amikor máshol landol a szülő... – Eltérő fejlődésmenetű vagy krónikus beteg gyerek a családban. In Bátki A. & M. Ribiczey N. (szerk.). *Családbátározó. A sokszínűség pszichológiája*. (pp. 303–336.) Open Books.
- Csákvári J. & Cs. Ferenczi Sz. (2023). A felnőttkorban szerzett fogyatékoság néhány pszichológiai sajátossága. In Győri M., Billédi K. & Bolla V. (szerk.). *A humán fogyatékoságok pszichológiája – a gyógypedagógiai pszichológia alapjai*. (pp. 79–92). ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Cs. Ferenczi Sz. & Csákvári J. (2023). A gyógypedagógiai és pszichológiai intervenció szemléleti keretei. In Győri M., Billédi K. & Bolla V. (szerk.). *A humán fogyatékoságok pszichológiája – a gyógypedagógiai pszichológia alapjai*. (pp. 157–180). ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Demeter Z., & Mező K. (2023). A mesterséges intelligencia pedagógiai használatára vonatkozó hajlandóság vizsgálata gyógypedagógus hallgatók körében. *Különleges Bánásmód*, 9(2), 31–45. <https://doi.org/10.18458/KB.2023.2.31>
- Dukic M., & Perlusz A. (2023). Fogyatékos személyekkel kapcsolatos szemléletformálás az inkluzív társadalom kialakításának jegyében – egy pilótavizsgálat tapasztalatai. *Gyógypedagógiai Szemle*, 51(1), 78–94. <https://doi.org/10.52092/gyosze.2023.1.5>
- Dunás-Varga, I. (2020). Attitudes Regarding the Education and Employment of Persons with Disabilities. *Fogyatékoság És Társadalom*, 2, 166–177. <https://doi.org/10.31287/FT.en.2020.2.13>
- Eapen, V., Karlov, L., John, J. R., Beneytez, C., Grimes, P. Z., Kang, Y. Q., Mardare, I., Minca, D. G., Voicu, L., Malek, K. A., Ramkumar, A., Stefanik, K., Gyori, M., & Volgyesi-Molnar, M. (2023). Quality of life in parents of autistic children: A transcultural perspective. *Frontiers in psychology*, 14, 1022094. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1022094>
- Gulya N., Vajnai V., & Szabó L. (2023). Pedagógusnézetek a fogyatékossgal élő emberekről és társadalmi helyzetükről, szerepükről. *Neveléstudomány*, 11(3), 30–45. <https://doi.org/10.21549/NTNY.42.2023.3.2>
- Győri M. & Billédi K. (2019). *Atipikus diákok, segítő appok, tudományos evidenciák*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Horváth S., Princz A., Kéri B., & Csákvári J. (2023). Új irány a felnőtt fogyatékos emberek támogatásában: a Kézenfogva Alapítvány egyéni életvezetési konzultációs szolgáltatásának bemutatása. *Gyógypedagógiai Szemle*, 51(3), 245–257. <https://doi.org/10.52092/gyosze.2023.3.2>
- Illyés Gy. (szerk.) (1968). *Gyógypedagógiai pszichológia*. Akadémiai Kiadó.
- Kovács E., & Bihari Z. (2019). Pedagógushallgatók fogyatékkal élők együttneveléséről alkotott véleményei. *Educatio*, 28(4), 819–828. <https://doi.org/10.1556/2063.28.2019.4.12>
- Lang, R., & Sturmey, P. (Eds.). (2021). *Adaptive Behavior Strategies for Individuals with Intellectual and Developmental Disabilities: Evidence-Based Practices Across the Life Span* (1st ed. 2021 edition). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-66441-1>
- Lányiné Engelmayer Á. (2017). *Intellektuális képességzavar és pszichés fejlődés*. Medicina.
- Mészáros A. (2011). A WISC-IV gyermek-intelligenciateszt és szerepe az enyhe fokú intellektuális képességzavar diagnosztikájában. In Papp G. (szerk.). *A diagnózistól a foglalkozási rehabilitációig: Új utak és eredmények a tanulásban akadályozott személyek gyógypedagógiájában*. (pp. 39–56). ELTE Eötvös Kiadó, ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Mile A., Kállai G., & Papp G. (2023). Az együttnevelést segítő gyógypedagógiai tevékenység professzionalizálódása. *Gyógypedagógiai Szemle*, 51(3), 229–244. <https://doi.org/10.52092/gyosze.2023.3.1>
- Mohai K. & Mészáros A. (2023). A gyógypedagógiai pszichológiai állapotmegismerés szemléleti keretei és konceptuális jellemzői. In Győri M., Billédi K. & Bolla V. (szerk.). *A humán fogyatékoságok pszichológiája – a gyógypedagógiai pszichológia alapjai*. (pp. 133–156). ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Némethné Tóth Á. (2009). Tanári attitűdök és inkluzív nevelés. *Magyar Pedagógia*, 109(2), 105–120.
- Oláh, T., & Mészáros, A. (2011). A WISC-IV teszttel végzett vizsgálat a magyar nyelvfejlődési zavarral küzdő gyermekek intelligenciaprofiljának jellegzetességeinek feltárására. *Gyógypedagógiai Szemle*, 39(1), 39–56.

- Pálhegyi F. (1998). *A gyógypedagógiai pszichológia elméleti problémái*. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Pásztor-Kovács A., Pásztor A., & Molnár G. (2020). A csoportmunkához szükséges képességek vizsgálata: A kollaboratív képességek kérdőív validálása. *Magyar Pedagógia*, 120(3), 269–296. <https://doi.org/10.17670/MPed.2020.3.269>
- Pongrácz K. (2013). Többségi általános iskolások sajátos nevelési igényű gyermekekkel szembeni attitűdjének vizsgálata. *Gyógypedagógiai Szemle*, 41(3), 197–207.
- Pongrácz K. (2015). Tanulók fogyatékkal élő társakkal szembeni attitűdjének vizsgálata. *Gyógypedagógiai Szemle*, 43(4), 1–23.
- Pongrácz K. (2022). Az ADHD-specifikus evidenciaalapú támogatás keretrendszere és alapelemei. *Gyógypedagógiai Szemle*, 50(2-3), 117–127. <https://doi.org/10.52092/gyosze.2022.2-3.2>
- Prónay B. & Gombás J. (2021). Leküzdve az akadályokat - Fogyatékos szülő a családban. In Bátki A. & M. Ribiczey N. (szerk.). *Családhatárhoz. A sokszínűség pszichológiája*. (pp. 337–357). Open Books.
- Singh, N. N. (Ed.). (2016). *Handbook of Evidence-Based Practices in Intellectual and Developmental Disabilities*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-26583-4>
- Stefanik K. (2019). Az evidencia és az evidenciaalapú gyakorlat fogalma. In Győri M. & Billédi K. (szerk.). *Atipikus diákok, segítő appok, tudományos evidenciák*. (pp. 55–64). ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Stefanik K., Németh V., Győri M., Borsos Zs., Szekeres Á., Havasi Á., Janoch, M. Őszi T., & Vargáné Molnár M. (2020). Autizmussal élő felnőttek oktatási és foglalkoztatási helyzete. Szolgáltatásokhoz való hozzáférés és szülői elégedettség. *Gyógypedagógiai Szemle*, 48(3-4), 290–304.
- Stefanik K., Vargáné Molnár M., Németh V., Bertók Cs., Havasi Á., Őszi T., Janoch M., Ábrahám A., Vigh K., Borsos Zs., & et al. (2020). Alsó tagozatos gyermekek autizmus-tudásának előmozdítása: első eredmények a Csillagbusz Inklúziós Program (CsIIP) hatásainak vizsgálatából. *Gyógypedagógiai Szemle*, 48(3-4), 280–289.
- Stefanik K., & MTA-ELTE Autizmus Szakmódszertani Kutatócsoport (2021). Rövid beszámoló az MTA-ELTE Autizmus Szakmódszertani Kutatócsoport (MASZK) munkájáról. *Gyógypedagógiai Szemle*, 49(4), 295–297. <https://doi.org/10.52092/gyosze.2021.4.4>
- Szekeres Á., & Virányi A. (2019). Korszerű tanulásszervezés és az IKT-eszközök alkalmazásának új irányai a tanulásban akadályozott tanulók együttnevelésében. In Polonyi T., Abari K. & F. Szabó (szerk.). *Innováció az oktatásban*. (pp. 151–178). Oriold és Társai Kiadó.
- Szenczi B. (2023). Kitekintés külföldre: az SNI tanulók szükségletalapú oktatása Finnországban. In Mesterházi Zs. & Szekeres Á. (szerk.). *A nebezgen tanuló gyermekek iskolai nevelése*. (624–625). ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Szenczi B., & Józsa K. (2022). Az énképét vizsgáló SDQ-I (Self-Description Questionnaire-I) kérdőív hazai adaptációja. *Iskolakultúra*, 32(5), 76–95. <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2022.5.76>
- Szenczi B. & Szekeres Á. (2019). Az intellektuális képességzavarok (tanulási akadályozottság és értelmi akadályozottság) evidenciaalapú oktatási és támogatási módszertanának alapjai. In Győri M. & Billédi K. (szerk.). *Atipikus diákok, segítő appok, tudományos evidenciák*. (pp. 79–87). ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Vágó-Kürti A., & Virányi A. (2023). IKT eszközök a gyógypedagógia szolgálatában - A tanulást segítő technológiák használatának nemzetközi gyakorlata tanulásban akadályozott gyermekek oktatásában Szisztematikus szakirodalmi áttekintés. *Gyógypedagógiai Szemle*, 51(2), 143–158. <https://doi.org/10.52092/gyosze.2023.2.1>
- Zászkaliczky P. (2002). „...önmagában vére senki sem...” *Tanulmányok a gyógypedagógiai pszichológia és batiártudományainak köréből*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar.

Szekeres Ágota

AZ ÉBRESZTŐKÖNYV

Tea Kiadó Kft., Budapest, 2023.

ISBN 9786158233705

DOI: [10.52092/gyosze.2023.4.7](https://doi.org/10.52092/gyosze.2023.4.7)

Az ébresztőkönyv öt (Ame Panzh jelentése: Mi Öten) roma értelmiségi fiatal online beszélgetéseinek könyvformátumú megjelenése. A fiatalok 2020-ban döntöttek úgy, hogy létrehozzák a Tv Baxtale-t a Fekete Párduc mozgalom eszméjének mentén, hogy újra értelmezzenek – főként – romákat érintő közéleti eseményeket a „másik” perspektívából, gyakran tudományos igénygel. A könyv (és az Ame Panzh) célja a romákkal kapcsolatos diskurzus befolyásolása, a magyar köz- és akár tudományos gondolkodásba széles körben még be nem került nézőpontokon, fogalmakon keresztül, egyúttal a társadalom ráébresztése azokra a gyakorlatokra, amelyek átszövik a közpolitikát, így a közoktatást.

A könyv négy témakört ölel fel 15 beszélgetésben – intézményi rasszizmus, identitás és reprezentáció, szegregáció és inklúzió, valamint a kisebbségi lét pszichológiája –, amelyhez alkalmanként meghívott, a területen szakértő roma személyek csatlakoznak. A beszélgetések napjaink politikai, jogi és jogellenes intézkedéseit és azok következményeit tárgyalják közéleti eseményeken keresztül. Megvilágítják a kapitalizmushoz szorosan kötődő gazdasági elnyomást, és az ebből kifejtett, de legalábbis hozzá szorosan kapcsolódó társadalmi elnyomást és kizsákmányolást, amelynek pillére a rasszizmus. Egyes csoportok magas társadalmi pozíciójának záloga más csoportok alacsonyabb pozícióban tartása a szegregáció és a diszkrimináció eszközeivel (Ame Panzh, 2023).

A szerkesztés alapján következtethetünk arra, hogy a könyv a különböző jelenségek, események hatásait társadalmi szintről az egyén szintjéig haladva veszi végig, főként a roma és/vagy az LMBTQI+ emberek és/vagy a nők szemszögéből. Hangsúlyosan megjelenik, hogy mindenkinek joga, beleszólása van saját és közössége sorsának alakulásába, de egyetlen ember véleménye sem lehet reprezentatív egy adott – jellemzően heterogén – közösségre nézve. Ahogy a magyar társadalom sem egységes, úgy a roma közösségek, LMBTQI+ közösségek is különböznek eredetük, kultúrájuk, szokásaik, az asszimilációs törekvések és kortárs kulturális hatások révén, ezért a könyv egyik fő üzenete, hogy minden megnyilvánulásunk romákról – szerzőként és



szakemberként – felelőssé tesz minket a romákkal kapcsolatos társadalmi kép alakításáért (Ame Panzh, 2023).

A Fekete Párduc mozgalom 1966-ban kezdett el pártként szerveződni, amelynek alapítói szegénységet és kirekesztettséget megtapasztaló fekete amerikai fiatalok voltak. Céljaik között szerepelt a fekete amerikaiak politikai tudatosságának megteremtése, hogy valós, sorsukat befolyásolni képes hatalom tudjon összpontosulni kezükben, ezzel elérve a fekete közösségek társadalmi pozíciójának változását. Emellett tisztességes lakhatást, méltányos oktatást és foglalkoztatási lehetőségeket szerettek volna elérni, úgy, hogy az elnyomó és kizsákmányoló politikai struktúra megváltozik, az erőszakszervezetek pedig felhagynak gyakran rasszista és brutális cselekedeteikkel (Seale, 1970). *„Földet akarunk, kenyeret akarunk, lakhatást akarunk, oktatást akarunk, ruházódni akarunk, igazságot akarunk, és némi békét akarunk”* (Seale, 1970, p. 39). Maga a párt növekedését követően nem volt egységes (Seale, 1970), ez is hozzájárult aztán a mozgalom széthullásához. A feketék emberi jogi mozgalmában a szervezetnek kiemelkedő jelentősége volt.

Az Ame Panzh ennek mentén a magyar társadalomban a rasszizmus és hozzá kapcsolódó jelenségek ismertetésére és átbeszélésére vállalkozik, ami azért kihívás, mert a roma közösségek etnikai határai nem egyértelműek, nincs egy minden közösségre vonatkozó múlt, egy egyértelműen azonosított származási hely, egy mindenki által beszélt közös nyelv, egy közös vallás (Ladányi & Szelényi, 1997; Binder, 2010; Kállai, 2014; Cserti Csapó, 2018).

Néhány példa a könyvből és az elmúlt évek eseményeiből, amelyek bizonyosan rontottak a romák társadalmi megítélésén és pozícióján, továbbá kimerítik a rasszizmus és diszkrimináció kategóriáit:

- 2020-ban egy gyilkosságot követően neonáci felvonulás, majd a Roma Holokauszt Emlékmű megrongálása, amelyeket a magyar állam érdemi beavatkozás nélkül hagyott.
- A Dikh Tv állami felvásárlása és az eredeti alapítói szándéktól eltérő, szórakoztató csatornává történő átalakítása.
- 2012-ben a szabálysértési törvény módosításával büntethetővé vált a lomtalanítás, a közterületen életvitelszerű tartózkodás, ezzel kriminalizálták a hajléktalanságot, illetve a szegények bevételszerzési lehetőségeit.
- Iskolai szociális munkás hálózat kiépítésének leállítása, helyette iskolaőrség bevezetése.
- A gyöngyöspatai iskolai szegregációt megállapító bírósági ítélet után Magyarország miniszterelnöke elvitatta a megítélt jóvátételre való jogosultságot, azt munka nélkül szerzett jövedelemként aposztrofálta.
- Egyházi fenntartású, szegregációt elősegítő intézmények támogatása a „szeretetteljes felzárkóztatás” jegyében pl. a huszártelpei görögkatolikus iskola, amely esetében a Kúria megsemmisítette az elsőfokú elmarasztaló ítéletet, mondván, hogy nem nemzetiségi, hanem vallási alapon szervezi az oktatást.

A hírek, történések mentén pedig megismerkedhet az olvasó az intézményi rasszizmus, az interszekcionalitás, a pc és a cancel culture, a kolorizmus, a separate but equal, a white flight, az inklúzió, a meritokrácia, a rózsaszín galléros gettó, a fehér törékenységi, a mézeskalács-személyiség, a burn-out és az imposztor szindróma fogalmakkal.

A köznevelés számára mindegyik itt felsorolt fogalom releváns, mert a szervezeti kultúrát alakító tényezők befolyásolják a munkaközösség és tanulói közösség működését. Az oktatási szegregációhoz kapcsolódó fogalmaknak kiemelt jelentősége lehet gyógypedagógus olvasók

számára; ilyen a 'separate but equal' másként *elkülönítve, de egyenlően* elv, amelyről számos vizsgálat bebizonyította a '60-as évek óta, hogy a gyakorlatban nem működik, mert az elkülönítés, különböző tanulásvizsgálatokkal igazoltan, gyakran vezet etnikai alapú szelekcióhoz, és a legtöbb esetben a pedagógia munka alacsony színvonalával jár (Havas & Liskó, 2005; Coleman et al., 1966; Erőss, 2013; Cashman, 2017; Fejes, 2018;). Az ún. reziliens iskolák jellemzője, hogy képesek kompenzálni a tanulók kedvezőtlen családi háttérét (szegénység, lakóhelyi szegregáció, szülők alacsony iskolai végzettsége), így méltányos oktatás mellett esélyt adnak a „kitörésre”, a kompetenciamérések eredményei alapján. Az ilyen iskolák jellemzője, hogy a tanári közösség heterogén például nemzetiségi értelemben, a tanulói közösségben 25%-nál nem magasabb a hátrányos helyzetű tanulók aránya, továbbá etnikai alapon sem jellemző a tanulók elkülönítése (Patakfalvi-Czirják et al., 2018).

A vonatkozó magyarországi vizsgálatok dominóelv szerinti működést azonosítottak az iskolarendszerben, mely a szelekciós mechanizmusok révén szegregál, amivel újratерemti a kiszolgáltatottságban élő rétegeket. A láncreakció egy gyakori szcenáriója, hogy ahol magasabb a hátrányos helyzetű és/vagy roma tanulók aránya, a szabad iskolaválasztás lehetősége miatt a többségi szülők elviszik gyermekeiket másik intézménybe (white flight), majd a spontán szegregáció következtében a tanulással szembehelyezkedő kultúra alakulhat ki, ami a kontextuális hatások révén az egész osztályközösségre negatívan hat, rontja az eredményeket. Ez pedig felerősíti a pedagógusok negatív viszonyulását a hátrányos helyzetű tanulókkal szemben, ami visszahat a tanulmányi eredményekre, motivációkra és erősíti a tanári kontraszelekciót is, ami pedig alacsonyabb színvonalú oktatáshoz vezet (Cs. Czachesz & Radó, 2003; Fejes, 2018; Kiss, 2018; Radó, 2018). Az etnikai és jövedelmi alapú szelekció nem csupán igazságtalan, hanem az egész társadalom számára káros az alacsonyabb iskolai teljesítmény miatt, ami hosszú távon egy nagyszámú csoport gazdasági kiszolgáltatottságát eredményezi. A nemzeti vagy etnikai kisebbséghez tartozás nem feltétlenül jár együtt hátrányos helyzettel, a szegénység ugyanakkor gyakrabban érinti a különböző kisebbségekhez, így Magyarországon is a roma kisebbséghez tartozókat (Bernát, 2014; Varga, 2018). A „kitörés” valójában a meritokrácia mítosza; akik sanyarú helyzetük ellenére mégis eredményesek a tanulásban és kapitalista mércével mérve boldogulnak az életben, sikeres példaként mutogatják a civil szervezetek és média is. Ennek hatása a roma személyekre nézve kedvezőtlen, mert elhitetik a többséggel, hogy a problémák nem rendszerszintűek, hanem az eredményesség az egyéni képességtől és akaratától függ (Ame Panzh, 2023).

Néhány vizsgálat foglalkozott már a magyarországi romák identitását alakító tényezőivel, ezek azt állapították meg, hogy a cigány identitást gyakran a többségben élő cigánykép formálja. Ez a konstruált cigánykép a rendszerváltás óta fokozatosan romlott, amelyben nagy felelőssége van a médianak, és a pro-roma szervezeteknek is (Kállai, 2014; Ame Panzh, 2023). A többségi cigányképpel való azonosulás és a negatív identitás gyakori jelenség, amikor az adott személy megveti saját közösségét, maga is kettéválasztja a romákat érdemesség, tisztességesség mentén (Kállai, 2014; Szentpétery-Nagy, 2022).

A különböző intézményrendszerek és szereplők összjátéka ellehetetleníti a romák érvényesülését, a közösségi érzés és a többségtől független önazonos kép kialakulását. Ez tulajdonképpen az intézményi vagy intézményesült rasszizmus (Derman-Sparks & Brunson Phillips, 1997).

Az ébresztőkönyv ugyanakkor az identitáslevesben nem főz fogyatékosággal (Interszekcionalitás-Ki kér a feketelevesből? Ame Panzh, 2023, p. 38). A fogyatékoságot a romáktól igyekszik – talán nem szándékosan – távolítani, a két csoport egymással kapcsolatos szolidaritását nem veti fel, és fel sem merül, hogy a fogyatékoság és roma identitás/származás interszekciójában gondolkodjon, esetleg olyan személyt invitáljanak körükbe, akik mindkét vagy -három területen érintettek. Mit veszítenek? Egyrészt a szolidaritás hídja a különböző kisebbségi csoportok között egy másik jelentős csoport kizárásával nem tud megvalósulni. Jó példája az, hogy a holokausztt tárgyalása kapcsán a romákat „elfeledett” kisebbségként tekintik, akik kimaradtak a kárpótlásból veszteségeikért; nem részesei a közös emlékezetnek. A könyvben megemlékeznek a melegek üldözéséről, mint a holokausztt harmadik csoportjáról, és megfélemeznek a fogyatékos emberekről – a T4-akcióról –, akik a holokausztt megelőző első áldozatok voltak. Ugyanez a feledékenység a „Semmit rólunk, nélkülünk elv” megemlékezésénél is megjelenik, itt egyébként kivételesen a szlogen mögé nem állítanak tudományos forrásokat. Nothing about us without us: A mondat eredete nem tisztázott, azonban széles körben először a fogyatékos személyek aktivista emberi jogi mozgalmi használták a '90-es évek elején (Charlton, 2000). Nem a szlogen eredete a lényeges, hanem a gesztus hiánya, amelyet egyébként gyakran szemére vetnek. Az ébresztőkönyvben az LMBTQI+ közösségeknek; akik nem szolidárisak a romákkal szemben, sőt kirekesztők. Az interszekcionalitásban való gondolkodás nem megy mélyre a cross-movement szolidaritásba, így az olvasók nem ismerhetik meg a Feminist of Color Disability Studies, vagy a Sins Invalid performanszt, amelyek szemléleti keretükbe foglalják minden interszekció mentén az elnyomott csoportokat (Sins Invalid, 2017; Schalk & Kim, 2020). A fogyatékoság beemelése a diskurzusba új horizontokat nyithatna meg, mert a fogyatékoság etnikai színezettel, csak a roma tanulók sajátos nevelési igényűként való elkülönítésének egy mondatos említésében jelenik meg (Ame Panzh, 2023, p. 169).

A romák Európa-szerte néznek szembe a speciális oktatásba szorítással, így a 2000-es években állami kísérlet volt arra, hogy roma tanulókat helyezzenek vissza a gyógypedagógiai iskolákból (Bass, 2008). Azonban a felülvizsgálatok csak 10%-os arányban tudtak hibás áthelyezést bizonyítani, ezért a szakemberek figyelme a vizsgáló tesztekre és a standardizált eljárásokra (Bass, 2008; Erőss, 2013), egységes gyermekút kialakítására irányult, amivel közvetve valószínűleg hozzá tudtak járulni a hibás, jogszerűtlen iskolai el/áthelyezések csökkenéséhez (Kereki, 2020). Emellett napjainkban a sajátos nevelési igényű tanulók többsége integráltan tanul, ami – szintén közvetve – csökkentette a roma tanulók arányát a gyógypedagógiai típusú különnevelő iskolákban (KSH, 2022). Valójában nincsenek statisztikai adatok arról, hogy a gyógypedagógiai típusú különnevelő iskolákban hogyan alakul jelenleg a roma tanulók aránya, csak vélelmezett a korábbi vizsgálatok alapján, egyéb változások figyelembevétele nélkül. Az utolsó ilyen adatok Cserti Csapó cikke alapján 2014 előtről származnak (Cserti Csapó, 2019, p. 66). Visszatérve, ezért érdemes volna a jogtalan sajátos nevelési igény diagnózis és áthelyezés témáján túlmutató diskurzusban nagyobb hangsúlyt adni majd a folytatásban a fogyatékoság és etnikai identitás/származás keresztszétetének, hogy láthatóságot biztosítsanak az érintettek problémáinak, nehézségeinek, akár örömeinek. Jelenleg ezeket csak elképzelni tudjuk. Ahogy ők maguk, a tapasztalataik is láthatatlanok.

IRODALOMJEGYZÉK

- Ame Panzh (Ed.). (2023). *Az ébresztőkönyv*.
- Bass, L. (2008). Az Utolsó Padból Program tapasztalatai az iskolai szelekció néhány jellemzőjéről. In *Utolsó Padban...Egy program utóélete. Integrációs Pedagógiai Műhely Füzetek 15.* (pp. 101–115). Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság.
- Bernát, A. (2014). Leszakadóban: a romák társadalmi helyzete a mai Magyarországon. *Társadalmi Riport 2014*, 246–264.
- Binder, M. (2010). „Elképzelt kultúra”. A roma/cigány kultúra egy lehetséges értelmezése és félreértelmezései. *Eszmélet*, 172–195.
- Cashman, L. (2017). New label no progress: institutional racism and the persistent segregation of Romani students in the Czech Republic. *Race Ethnicity and Education*, 20(5), 595–608. <https://doi.org/10.1080/13613324.2016.1191698>
- Charlton, J. I. (2000). *Nothing about us without us: Disability Oppression and Empowerment*. University of California Press.
- Coleman, J. S., Cambell, E. Q., Hobson, C. J., Mcpartland, J., Mood, A. M., Weinfeld, F. D., & York, R. L. (1966). *Equality of educational opportunity, reexamined*.
- Cs. Czachesz, E., & Radó, P. (2003). Oktatási egyenlőtlenségek és speciális igények. In G. Halász & J. Lannert (Eds.), *Jelentés a magyar közoktatásról* (pp. 349–375). Országos Közoktatási Intézet.
- Cserti Csapó, T. (2018). A cigányság a szociológiai vizsgálatok tükrében. In *Alapismeretek a cigány, roma közösségekről* (pp. 107–130). Magyar Cserkészszövetség.
- Cserti Csapó, T. (2019). Az uniós roma oktatáspolitikai – magyar tanulságok. *Educatio*, 28(1), 58–74. <https://doi.org/10.1556/2063.28.2019.1.5>
- Derman-Sparks, L., & Brunson Phillips, C. (1997). *Teaching/Learning Anti-Racism: A Developmental Approach*. Columbia University, Teachers Collage.
- Erőss, G. (2013). A sajátos nevelési igény normalizálása. Utolsó Padból Program és inklúzió. In E. Berényi, G. Erőss, & E. Neumann (Eds.), *Tudás és Politika. A közpolitika-alkotás gyakorlatának nyomában* (pp. 169–188). L'Harmattan Kiadó.
- Fejes, J. B. (2018). A deszegregációval kapcsolatos vélemények befolyásolási lehetőségei pedagógusok körében. In J. B. Fejes & N. Szűcs (Eds.), *Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. (pp. 111–125). Motiváció Oktatási Egyesület.
- Havas, G., & Liskó, I. (2005). *Szegregáció a roma tanulók általános iskolai oktatásában*. Felsőoktatási Kutatóintézet.
- Kállai, E. (2014). Vannak-e cigányok, és ha nincsenek, akkor kik azok? *REGIO. Kisebbség Kultúra Politika Társadalom*, 22(2), 114–146. <https://doi.org/10.17355/rkpt.v22i2.26>
- Kereki, J. (2020). *A kora gyermekkori intervenciók rendszer működése és fejlesztési lehetőségei az egységes ellátási út tükrében*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai És Pszichológiai Kar Neveléstudományi Doktori Iskola.
- Kiss, M. (2018). A szelektív iskolaválasztás tényezői, motivációi és az oktatás minőségével való összefüggései a leghátrányosabb helyzetű térségekben. In J. B. Fejes & N. Szűcs (Eds.), *Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. (pp. 147–176). Motiváció Oktatási Egyesület.
- Ladányi, J., & Szelényi, I. (1997). Ki a cigány? In J. Ladányi, G. Csanádi, Z. Gerő, I. Liskó, I. Szelényi, T. Virág, & A. Nemeskéry (Eds.), *Szociális és etnikai konfliktusok. Válogatott tanulmányok (1975-2010)* (pp. 146–153).
- Patakfalvi-Czirják, Á., Papp Z., A., & Neumann, E. (2018). Az iskola nem sziget. Oktatási és társadalmi reziliencia multietnikus környezetben. *Educatio*, 27(3), 474–480. <https://doi.org/10.1556/2063.27.2018.3.9>

- Radó, P. (2018). A közoktatás szelektivitása mint a roma szegregáció általános kontextusa. In J. B. Fejes & N. Szűcs (Eds.), *Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. (pp. 31–56). Motiváció Oktatási Egyesület.
- Schalk, S., & Kim, J. B. (2020). Integrating race, transforming feminist disability studies. *Signs*, 46(1), 31–55. <https://doi.org/10.1086/709213>
- Seale, B. (1970). *Seize the Time: The Story of the Black Panther Party and Huey Newton*. Fuck copyright. Feel free to mirror this book, print it out, quote parts of it, or better yet -- ACT upon it!
- Szentpétery-Nagy, M. (2022). Roma fiatalok lehetőségei a gyógypedagógiai iskola után. In E. K. Nagy, T. Egri, & M. Jaskóné Gácsi (Eds.), *Tanulmánykötet a XIII. országos Tanít-tanít konferenciáról „Értékteremtés – Kihívások a Pedagógiában, Gyógypedagógiában és a Tanárképzésben”* (pp. 27–46). Miskolci Egyetemi Kiadó.
- Sins Invalid. (2017). Skin, Tooth, and Bone – The Basis of Movement is Our People: A Disability Justice Primer. *Reproductive Health Matters*, 25(50), 149–150. <https://doi.org/10.1080/09688080.2017.1335999>
- Varga, A. (2018). A hazai oktatási integrációs tapasztalatok és a korai iskolaelhagyás megelőzése. In J. B. Fejes & N. Szűcs (Eds.), *Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. (pp. 67–88). Motiváció Oktatási Egyesület.

Egyéb forrás

KSH. (2022). *Oktatási adatok, 2020/2021*.

Szentpétery-Nagy Melinda

IN MEMORIAM

Dr. Hatos Gyulára emlékezünk (1932-2023)

Életének 91. évében 2023. november 2-án elhunyt dr. Hatos Gyula, az ELTE Bárczi Gusztáv Főiskolai Kar nyugalmazott főiskolai tanára.

Középiskolai tanulmányait 1950-ben fejezte be kiváló eredménnyel. Orvosnak készült, de a pécsi egyetemre nem vették fel szülei „osztályhelyzete” miatt. Amikor 1951-ben Budapestre jelentkezett az Orvosi Egyetemre, a felvétel helyett Bárczi Gusztáv aláírásával kapott meghívást gyógypedagógus képzésre, a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolára (II. kerület Csalogány u. 43.), ahol 1954-ben szerzett gyógypedagógia tanári diplomát. Büszke volt évfolyamtársaira, Subosits Istvánra, Krausz Évára és tanáira: Bárczi Gusztávra, Illyés Gyuláné Kozmutza Flórára, Roboz Verára vagy Horváth Lászlóra.



A pálya kezdetén Bárczi Gusztáv, Mérei Vera, Krausz Éva és mások társaságában.

A diploma megszerzése után több helyen is dolgozott: a Pető András által vezetett Mozgásterápiai Intézetben, a pesterzsébeti kisegítő iskolában, a Csalogány utcai internátusban, majd főelőadói és szakfelügyelői munkát vállalt az Oktatási Minisztériumban. 1961-ben az értelmi fogyatékos gyermekek iskoláiban megtörtént a fogyatékosság súlyossága szerinti kettéválasztás: létrejöttek a kisegítő iskolák és a foglalkoztató iskolák, külön tantervekkel, illetve programokkal. Tanár úr részt vett a tantervek, kézikönyvek kidolgozásában a fogyatékos gyermekek számára kialakított otthonok és iskolák számára.

1963-ban főiskolai oktatói munkakörbe hívták, a közel tízéves munkatapasztalattal a háta mögött már ismert szakember volt. Megbízásos szakmai kapcsolatban állt az Országos Pedagógiai Intézettel, a Gyógypedagógiai Osztály osztályvezető-helyetteseként dolgozott (1975–1978). Ebben a munkakörben számos útmutatót, munkatankönyvet írt és szerkesztett a szakterületen dolgozó kollégák munkacsoportjainak bevonásával.

1978-tól nyugdíjba vonulásáig (2002) a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző főiskola docense, majd tiszteletbeli főiskolai tanára. 1999-től az Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar Értelmileg Akadályozottak Pedagógiája tanszéki csoportjának csoportvezetője (1999–2002).



Tanszéki értekezlet a Bethlen téren.



Pályatársakkal Bárczy Gusztáv emléktáblája előtt.

Tevékenysége nem csak szerzői, de korát meghazudtoló is volt. Már az 1970-es években megjelent a legsúlyosabb fokban értelmi fogyatékosok ellátásáról szóló jegyzete (Hatos Gy. 1970: Bevezetés a súlyos értelmi fogyatékosok pedagógiájába. Főiskolai jegyzet. Tankönyvkiadó, Budapest), az általa vezetett szak képzési tartalmában is megjelent a súlyosan, legsúlyosabban értelmi fogyatékos személyek fejlesztése, terápiás foglalkoztatása, ehhez kapcsolódóan számos publikáció is született (például a „Snoezelen” elmélete, Hulsegge első publikációi alapján - Hatos 1995). Megszervezte, hogy a hallgatók rendszeresen látogathassák az Egészségügyi Gyermekotthont (akkori elnevezéssel) és más, súlyosan, halmozottan fogyatékos gyermekek nappali intézményeit. Megjelentek az értelmileg akadályozottak terapeutája szakirányon az „Egyéni bazális kommunikációs technikák”, és a „Súlyosan akadályozottak és halmozottan sérültek terápiája” tanegységek. A korai fejlesztés jelentőségének felismerése és kiterjesztése az egészen korai életkorra is erre az időszakra tehető az 1980-as évek végétől kezdődően. Az 1992-től bevezetett tantervben az értelmileg akadályozottak tanára szakirányon már külön tárgyként jelenik meg többek között a „Családi és kisgyermekkorai fejlesztés”, illetve a „Gyógypedagógiai beavatkozás pszichológiája a családban”. Szintén egyre nagyobb hangsúllyal jelenik meg az oktatott anyagokban az értelmileg akadályozott felnőtt emberek szükségleteinek, speciális élethelyzetének hangsúlyozása és az ebből fakadó speciális gyógypedagógiai támogatás szükségessége és specializált módszertana a Felnőttek pedagógiai kísérése témakörben. Ezen kívül az Értelmileg Akadályozottak pedagógiája szakos hallgatók elméleti és gyakorlati ismereteket szerezhettek az autizmussal élő gyermekek gyógypedagógiájáról Dr. Balázs Annától és munkatársaitól az Autizmus Kutatócsoport által működtetett iskolában, a Delej utcában.

Dr. Hatos Gyula külföldi kapcsolatokat és tanulmányutakat szervezett a hallgatók számára pl. Heidelbergbe.

Szakfolyóiratok szerkesztőbizottsági tagja, illetve belső munkatárs: Gyógypedagógia (1959–1989); Szociális Gondoskodás (1987–1990); Gyógypedagógiai Szemle (1998–); Értelmi Fogyatékosok és Segítőik Érdekvédelmi Szövetsége társelnöke (1997–2000); a Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete elnökségi tagja (1998 – 2002); szakosztályvezetője (1998–); Gesellschaft für Erwachsenenbildung und Behinderung (Mainz) vezetőségi tagja (1994–1998).

Tudását és tapasztalatait „Az értelmi akadályozottsággal élő emberek: nevelésük, életük” című átfogó, több kiadást megélt műben foglalta össze. Ez a mű képezte alapját doktori (PhD) fokozata megszerzésének a pozsonyi Komensky Egyetemen 2001-ben.

Közreműködött a Szegedi Tudományegyetemen az Értelmileg Akadályozottak Pedagógiája szakirány létrehozásában (2002). Ugyanitt a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar tudományos szaktanácsadója 2003-tól.

Publikációinak száma 194, kitüntetései: Kiváló Munkáért (1980, 1987); Magyar Felsőoktatásért (1997); Éltés Mátyás emlékérem (1990); Frim Jakab emlékérem arany fokozata (2000); Miniszteri Dicséret (2001); Bárczi Gusztáv emlékérem (2003).

A [vele készült interjúbán](#) mondja: „nekünk fel kell építenünk a fogyatékosok házáat”. Szilárd alapozást tett le, Tanár Úr, köszönjük, az építkezés folyik tovább!



A pozsonyi Komensky Egyetemen a pedagógiai fakultáson a speciális pedagógia doktori cím átadása.



Búcsú a Bethlen tértől.

Radványi Katalin

Integrált szülő-csecsemő konzultáció szakirányú továbbképzés

Az integrált szülő-csecsemő/kisgyermek konzultáció a koragyermekkor (0-5 év) időszakában alkalmazható prevenciós és intervenciós módszer. A korai érzelmi- és viselkedésszabályozási problémák (regulációs zavarok), kapcsolati nehézségek és egyéb korai testi-lelki problémakörök kezelését, enyhítését célozza meg, ezzel támogatva a kiegyensúlyozott szülő-gyermek kapcsolatot és a harmonikus fejlődés lehetőségét.

A szakképzettség oklevélben szereplő megnevezése: szülő-csecsemő/kisgyermek konzulens

A szakirányú továbbképzés képzési területe: társadalomtudomány képzési terület

A felvétel feltétele: Legalább alapképzésben szerzett oklevél a következő képzési területeken: bölcsészettudomány, társadalomtudomány, pedagógusképzés, orvos- és egészségtudomány, jogi és igazgatási.

A képzési idő: 4 félév

A szakirányú továbbképzés elvégzésével a hallgatók a következő kompetenciákkal rendelkeznek:

- a csecsemő- és kisgyermekkorra vonatkozó komplex egészségügyi, pszichológiai, pedagógiai, valamint aktuális családszociológiai kérdések ismeretével;
- az interdiszciplináris képzés – orvos, pszichológus, pedagógus, gyógypedagógus, gyógytornász, szociális munkás, gyermekjogi szakemberek – az elméleti képzés mellett új minőséget hoz létre a gyakorlati tapasztalatok megosztása által, így a hallgatók képessé válnak interdiszciplináris megoldások gyakorlati alkalmazására;
- korszerű ismeretek birtokába kerülnek a csecsemő- és kisgyermekkor testi és lelki fejlődésének sajátosságairól, a kötődési kapcsolatok minőségéről kisgyermek és felnőtt korban, a szülővé válás folyamatáról és a szülő-csecsemő kapcsolatban jelentkező regulációs problematikáról;
- képesek lesznek a koragyermekkori regulációs zavarok – viselkedési zavarok – időbeni felismerésére, ezirányú intervenciók (tanácsadás, konzultáció) speciális alkalmazására, dokumentáció készítésére, valamint az erre a területre kidolgozott, speciális interjú készítésére

A következő képzés tervezett indulása: 2024. szeptember

Érdeklődni lehet: tovabbkepzo@barczi.elte.hu e-mail címen, illetve a 06 1 358-5548-as telefonszámon.

A képzésről bővebb információkat, hallgatói visszajelzéseket a <https://barczi.elte.hu/iszcsk> oldalon olvashatnak.

Ritka betegséggel élő személyek és családjaik életút-koordinátora

4 féléves szakirányú továbbképzés

A ritka betegséggel/fogyatékossgal élő személyek és családjuk alapvető szükséglete, hogy a számukra biztosított humán szolgáltatások összehangoltak, jól koordináltak legyenek (egészségügyi, szociális, köznevelési, gyermekvédelmi stb.). Az életút-koordinátor tevékenysége a megfelelő ellátáshoz jutás mellett csökkenti a hatástalan, vagy nem megfelelő ellátások számát, mérsékli a többszörös, ismételt, szükségtelen kezelések gyakoriságát, s így jelentősen növelheti a költséghatékonyaságot.

Cél: A koordinátor tájékoztató pont az érintetteknek és a szolgáltatóknak egyaránt, támogató szereplő az életút során felmerülő személyes nehézségekben, az ügyintézési és a gyógyítási folyamatok segítője. Navigációs feladatai vannak a különböző szakmai területeken igénybe vehető szolgáltatások rendszerében (hozzáférés, minőség). Feladata a szakmacsoportok közötti együttműködések erősítése, a ritka betegségekkel kapcsolatos ismeretek terjesztése az érintettek és a társadalom felé.

A képzés helye: ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest Ecseri út 3.

A képzés nyelve: magyar

A képzés munkarendje: levelező

Képzési idő félévekben: 4 félév

A képzés várható indulása: 2024 szeptember

A felvétel feltételei:

1. BA /BSc szintű diploma az alábbi képzési területeken, illetve az ezekkel megfeleltethető korábbi szakok beleértendők a felsorolásba:

- a bölcsészettudomány (pedagógia, pszichológia, közösségsszervezés)
- a pedagógusképzés
- az orvos- és egészségstudomány
- a társadalomtudomány (szociális munka, szociálpedagógia, kommunikáció- és médiatudomány)
- a jogi képzési terület
- a gazdaságtudomány
- a művészetközvetítés
- a hitéleti képzési terület

2. A fenti képzési területen BA/BSc fokozattal nem rendelkező jelentkező esetén az alábbi osztatlan és/vagy MA/MSc képzési területeken szerzett diplomák vehetők figyelembe:

- a bölcsészettudomány (mentálhigiénés család tudományi és családterápiás, mentálhigiénés közösség- és kapcsolatépítő)
- a művészet
- a pedagógusképzés
- az orvos és egészségstudomány (általános orvos)
- a társadalomtudomány

A fenti területeken szerzett MA/MSc, illetve osztatlan tanári diploma előnyt jelent. A fentieknek megfeleltethető korábbi szakok értelemszerűen beleértendők a felsorolásba. A jelentkező korábbi szakmai tapasztalata alapján a felsorolásban nem szereplő egyéb, legalább BA/BSc szintű humán oklevél is elfogadható.

A felvétel további feltétele: motivációs beszélgetésen történő részvétel

További információ kérhető a tovabbkepzo@barczy.elte.hu e-mail címen illetve a 06 1 358-5548-as telefonszámon.

Diszkalkulia (számolási zavar) megismerése

60 órás akkreditált pedagógus továbbképzés

A továbbképzés elsődleges célja, hogy a résztvevők megismerjék a diszkalkulia (számolási zavar) szakmaelméleti, tüneti, kóroki hátterét, viselkedési következményeit a hazai és nemzetközi szakirodalmak alapján. Mindemellett a diszkalkuliás személyek ellátásba kerüléséig a vonatkozó jogszabályi hátteret megismerve a különböző ellátási utakat és a kapcsolódó intézményrendszereket, különböző módszereket és eszközöket alkalmazni tudják a sikeres szolgáltatás érdekében.

A képzés további célja, hogy a résztvevők a diszkalkulia prediktív tüneteit felismerjék, az érintett matematikai kompetencia készség-és képességkomponenseit behatárolhassák, a komplex gyógypedagógiai-pszichológiai vizsgálatokat végző szakértői bizottságok által kiadott szakértői véleményeket értelmezni tudják, valamint a pedagógiai diagnosztika és a terápia szempontrendszerét alkalmazzák munkájuk során.

A 60 órás interaktív képzés gyakorlati feladatokra építve adja át a résztvevők számára a differenciált ismereteket. Az oktatók a különböző szakterületről érkezve integrált tudást biztosítanak.

A képzés fele online térben, fele személyes jelenléttel történik. A képzés 22 óra elméleti és 38 óra gyakorlati egységből épül fel, témánként tömbösített elrendezésben.

A képzés oktatói:

Farkasné dr. Gönczi Rita gyógypedagógus, egyetemi adjunktus;

Gazsi-Rajnai Imola tapasztalati szakértő, gyógypedagógus;

Szabó Ottilia szakvizsgázott gyógypedagógus, szaktanácsadó, szakértő, diagnosztikus és terápiás szakember;

dr. Szekeres Ágota gyógypedagógus, pszichológus, egyetemi docens;

Ternai Gabriella gyógypedagógus; logopédus; speciális pedagógia szakos tanár és szakpedagógus; szakvizsgázott pedagógiai terapeuta;

A képzés várható indulása: 2024. március

Érdeklődni lehet a tovabbkepzo@barczy.elte.hu e-mail címen illetve a 06 1 358-5548-as telefonszámon.

Tartalom/Table of Contents

TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK

Krausz Zsófia – Gombás Judit: Vak édesapák gyermekneveléssel kapcsolatos tapasztalatai	293
Mády Réka – Hegedűs Roland: Hogyan befolyásolja a biológiával kapcsolatos tévképzeteket a tantárgyi eredményesség és az eszközhasználat? – Tévképzetek vizsgálata a tanulásban akadályozott és a tipikus fejlődésmentű tanulók körében	305

A GYAKORLAT MŰHELYÉBŐL

Szabó-Szemenyei Eszter – Márkus Eszter – Cserhádi Péter: Gerincvelőkárosodott személyek számára készült információs kiadványok kritikai bemutatása (Szempontok és megvalósulások a mozgáskorlátozottá vált személy és környezete tekintetbe vételéhez, bevonásához)	325
---	-----

FIGYELŐ

Gereben Ferencné: Eseménynapló A-B-C pontokba szedve	343
Reményi Tamás: Magyar Gyógypedagógusok Egyesületének 2023. évi Országos Szakmai Konferenciája	347
Csabai Lucia, Nagy Anett, Pongrácz Kornélia, Kása Andrea, Reményi Tamás: Tanulmányút beszámoló: Az izlandi inklúzió nyomában	349

KÖNYVISMERTETÉSEK, ÚJDONSÁGOK

Szekeres Ágota: Győri Miklós, Billédi Katalin & Bolla Veronika (szerk.): A humán fogyatékoságok pszichológiája – a gyógypedagógiai pszichológia alapjai	351
Szentpétery-Nagy Melinda: Ame Panzh: Az ébresztőkönyv	357

IN MEMORIAM

Radványi Katalin: Dr. Hatos Gyulára emlékezünk	363
--	-----

ORIGINAL PUBLICATIONS

Zsófia Krausz – Judit Gombás: Childrearing experiences of fathers with blindness	293
Réka Mády – Roland Hegedűs: How do misconceptions about biology affect subject achievement and tool use? – Examining misconceptions among pupils with and without mild intellectual disabilities	305

FROM WORKSHOPS OF PRACTICE

Eszter Szabó-Szemenyei – Eszter Márkus – Péter Cserhádi: Critical review of informative publications for people with spinal cord injury (Considerations and realisations for the inclusion of people with reduced mobility and their environment)	325
---	-----

OBSERVER

Ferencné Gereben: Event log A-B-C in bullet points	343
Tamás Reményi: 2023 National Professional Conference of the Hungarian Association of Special Education Teachers	347
Lucia Csabai – Anett Nagy – Kornélia Pongrácz – Andrea Kása – Tamás Reményi: Study visit report: on the trail of Icelandic inclusion	349

BOOKS AND NOVELTY

Ágota Szekeres: Győri, M., Billédi, K. & Bolla, V. (eds.): The psychology of human disabilities - the basics of special needs psychology	351
Melinda Szentpétery-Nagy: Ame Panzh: The wake-up book	357

IN MEMORIAM

Katalin Radványi: Remembering Dr Gyula Hatos	363
--	-----

